

Wiesława Żaba-Żabińska, Wioletta Majewska, Renata Paździo

Program
wychowania
przedszkolnego

Opracowanie treści programowych

Bożena Paździo

Magdalena Klabacha-Lica

Redakcja merytoryczna

Anna Banaś

Redakcja i korekta językowa

Krystyna Bajor

Paulina Zaborek

Projekt okładki

Agnieszka Staniec

Skład i łamanie

Studio Gola

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Osoby, których nie udało nam się ustalić, prosimy o kontakt z wydawnictwem.

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Przestrzegaj praw, jakie im przysługują. Udostępniając książkę lub jej fragmenty, rób to wyłącznie w zakresie dozwolonego użytku, który określają przepisy prawa. Zawartość książki możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Kopiuując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

ISBN 978-83-8108-742-1

© Grupa MAC S.A. 2020

Grupa MAC S.A.

25-561 Kielce, ul. Witosa 76

tel. 41 366 55 55; faks 41 366 33 02

e-mail: mac@mac.pl; www.mac.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Rozdział 1. Założenia teoretyczno-naukowe	7
1.1 Aktywność w rozwoju dziecka przedszkolnego	7
1.2 Kompetencje kluczowe w odniesieniu do aktywności dziecka	8
1.3 Rozwój psychomotoryczny i społeczno-emocjonalny dziecka w wieku przedszkolnym	11
Rozdział 2. Cele edukacyjne	15
2.1 Cel wychowania przedszkolnego	15
2.2 Cele wspierające rozwój dziecka (w obszarach fizycznym, emocjonalnym, społecznym, poznawczym) w odniesieniu do poszczególnych aktywności	16
2.3 Cel główny programu	19
Rozdział 3. Wskazania metodyczne	20
3.1. Wskazania ogólne	20
3.2 Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w przedszkolu	20
3.2.1 Dziecko o specjalnych potrzebach edukacyjnych w przedszkolu	22
3.2.2 Działania przedszkola w zakresie edukacji włączającej	23
3.3 Metody i formy pracy	24
3.4 Ramowy rozkład dnia w przedszkolu (propozycja)	28
Rozdział 4. Organizacja środowiska wychowawczo-edukacyjnego w przedszkolu i współpracy przedszkola z rodzicami dziecka	33
4.1 Miejsce realizacji zajęć w przedszkolu	33
4.2 Czas pobytu dziecka w przedszkolu	33
4.3 Rola nauczyciela w działaniach wychowawczo-edukacyjnych	34
4.4 Rola rodziców w działaniach wychowawczo-edukacyjnych	35
Rozdział 5. Metody, sposoby, zasady diagnozowania rozwoju dziecka	36
5.1 Sposoby diagnozowania rozwoju dziecka	36
5.2 Zasady diagnozowania rozwoju dziecka	37

Rozdział 6. Struktura treści programowych	38
Rozdział 7. Treści programowe i zakładane efekty	41
Rozdział 8. Ewaluacja programu	83
Bibliografia	85
Aneks	87
Załącznik nr 1. Spis aktów prawnych	88
Załącznik nr 2. Dyrektorski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego (arkusz przed dopuszczeniem programu do użytku w przedszkolu)	89
Załącznik nr 3. Nauczycielski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego (arkusz przed dopuszczeniem programu do użytku w przedszkolu)	90
Załącznik nr 4. Nauczycielski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego (arkusz po wdrożeniu programu w przedszkolu)	92
Załącznik nr 5. Art. 22a. Ustawy o systemie oświaty	93

WSTĘP

Program wychowania przedszkolnego został opracowany w oparciu o przepisy prawa oświatowego oraz obowiązującą podstawę programową wychowania przedszkolnego¹ (załącznik nr 1 do rozporządzenia). Odbiorcami programu są: przedszkola ogólnodostępne, ogólnodostępne z oddziałami integracyjnymi, integracyjne, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych, inne formy wychowania przedszkolnego. Grupę docelową stanowią dzieci w wieku przedszkolnym od 3. do 6. roku życia o harmonijnym i nieharmonijnym rozwoju oraz o specjalnych potrzebach edukacyjnych: z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, z orzeczeniem o potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego, z opinią o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju, z orzeczeniem o potrzebie nauczania indywidualnego, z opinią o zindywidualizowanej ścieżce kształcenia.

Dzieci w okresie przedszkolnym przejawiają niezwykłą dynamikę w poznawaniu świata i zachodzących w nim relacji, stąd stopniowo dziecko staje się jednostką transgresyjną. Transgresja oparta na działaniach innowacyjno-twórczych stanowi fundament programu. To na założeniach pedagogiki transgresyjnej powstaje pięć form aktywności dziecięcej: społeczna, językowa, poznawcza, artystyczna, ruchowa i zdrowotna w odniesieniu do ośmiu kompetencji kluczowych: „kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje w zakresie wielojęzyczności, kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencje cyfrowe, kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje obywatelskie, kompetencje w zakresie przedsiębiorczości, kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej”².

Na kompetencjach kluczowych, „których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia”³ opiera się główny cel programu tj.: rozwijanie kompetencji kluczowych w oparciu o różne formy aktywności dziecięcej, które umożliwią dziecku „odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna”⁴. Kompetencje kluczowe to połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji, a aktywność według transgresyjnego sposobu rozumienia człowieka, czyli dążenia jednostki do podkreślenia swojej indywidualności w toku podejmowania różnorodnych działań. Źródło aktywności stanowią potrzeby rozwojowe dziecka (m.in. potrzeba bezpieczeństwa, akceptacji, kontaktu, przynależności, zabawy) oraz zaspokojenie tych potrzeb. Zaspokojenie potrzeb dziecka to zadanie nauczyciela i rodziców (lub opiekunów) dziecka. Nauczycielowi, którego cechuje elastyczność, pomysłowość, wysoki poziom wiedzy, samodzielność w poszukiwaniu nowych metod i środków, otwartość, dążenie do odnoszenia przez dzieci sukcesu, aktywne i twórcze myślenie, jako cel wyznaczono wdrożenie treści programowych w oparciu o cztery obszary rozwoju dziecka i zadania przedszkola wynikające z podstawy programowej wychowania przedszkolnego z uwzględnieniem potrzeb rozwojowych w kontekście kompetencji kluczowych.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

² Dziennik Urzędowy C 189 Unii Europejskiej Rocznik 61. Wydanie polskie. Informacje i zawiadomienia 4 czerwca 2018 „Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie”.

³ K. Dryjas, M. Jas, *Wspomaganie przedszkoli w rozwijaniu u dzieci kompetencji kluczowych*, ORE, Warszawa 2017, s. 13.

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

Rola rodziców to głównie zaspokojenie najważniejszej potrzeby dziecka – potrzeby bezpieczeństwa – oraz czynnego uczestniczenia w zaspokojeniu potrzeby kontaktu z innymi, autonomii, poczucia własnej wartości czy potrzeby autoekspresji.

Nauczyciele i rodzice dzięki przypisanym zadaniom mają jasno sprecyzowany cel działania: zaspokoić potrzeby rozwojowe dziecka poprzez wyzwalanie aktywności, a nie zmuszanie do aktywności, poprzez stwarzanie warunków do myślenia, a nie zmuszanie do myślenia, poprzez zrozumienie egocentrycznej natury dziecka – „Musimy pozwolić dzieciom być egoistami – mającymi pełną swobodę zaspokajania własnych dziecięcych zainteresowań”⁵.

Aby proces zaspokajania potrzeb dziecka był efektywny i przynosił trwałe efekty, uwzględniono również organizację warunków kształcenia obejmującą miejsce realizacji zajęć i formy zajęć, metody i formy pracy, m.in.: podające, eksponujące, praktyczne, słowne, programowe, aktywizujące, angażujące zmysły, organizację i udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w myśl przepisów prawa oświatowego, założenia edukacji włączającej oraz zasady i sposoby diagnozowania dziecka.

Kolejny ważny element programu stanowią cele edukacyjne oraz treści programowe.

Dopełnieniem programu jest jego ewaluacja, która pozwoli nauczycielowi na jednoznaczną i całościową ocenę programu.

Program wychowania przedszkolnego oparty na aktywności dziecięcej w odniesieniu do kompetencji kluczowych, uwzględniający rozwój psychomotoryczny i społeczno-emocjonalny dziecka czy wytyczne ustawowe w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, będzie stanowił podstawę do planowania codziennej pracy pedagogicznej z dziećmi. Celowe planowanie pozwoli nauczycielowi wychowania przedszkolnego na wsparcie dziecka we wszystkich obszarach rozwoju. „W efekcie takiego całościowego wsparcia dziecko osiągnie dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji”⁶.

⁵ Alexander S. Neill, twórca szkoły Summerhill.

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

ROZDZIAŁ 1. ZAŁOŻENIA TEORETYCZNO-NAUKOWE

1.1 Aktywność w rozwoju dziecka przedszkolnego

W okresie przedszkolnym dziecko staje się aktywnym odbiorcą świata i przez ten świat kształtuje siebie. Dziecko cechuje ciekawość, chęć poznawania, doświadczania rzeczywistości, samodzielnego działania. To okres, w którym stopniowo nabywa ono umiejętność oceniania, porządkowania rzeczy, ludzi, zjawisk oraz dąży do poznawania siebie i otoczenia.

Wiek przedszkolny to najlepszy okres na włączenie do działań wychowawczo-edukacyjnych różnorodnych form aktywności, które dostosowane do możliwości dziecka wspomogą jego wszechstronny rozwój. Aktywność to jedno z rozwiązań w zakresie wyzwalań potencjału genetycznego i rozwoju wielowymiarowej osobowości. Aktywność, rozumiana jako „skłonność, zdolność do intensywnego działania, do podejmowania inicjatywy, czynny udział w czymś”⁷ wpisuje się w koncepcję pedagogiki transgresyjnej, która mówi o przekraczaniu własnych możliwości przez działanie, doświadczanie, samodzielną i odpowiedzialną. „Pedagogika transgresyjna kładzie szczególny nacisk na podejście sytuacyjne w przeciwieństwie do podejścia nakazowego, zadaniowego czy biernego, które polega na organizowaniu sytuacji, w których coś się dzieje, które zaskakują dzieci, w których trzeba wykonać szereg czynności, zdobyć się na wysiłek myślowy i działaniowy. Znalezienie się dziecka w takiej sytuacji wytwarza swoiste oczekiwania, zainteresowania, motywację do wysiłku wyzwalającego własne możliwości i ich przekraczanie. Dziecko przestaje być jedynie obiektem działań wychowawczych, a staje się przedmiotem własnego działania, ma możliwości uczenia się przez odkrywanie, stawianie pytań, przypuszczeń, samodzielne działanie i rozwiązywanie przejawiające się w różnorodnych czynnościach”⁸. Stąd główną siłą napędową w działaniu dziecka jest jego aktywność. Źródło aktywności dziecięcej tkwi w różnych jej obszarach: „społecznym, językowym, poznawczym, artystycznym, ruchowym i zdrowotnym”⁹. Dziecko, podejmując działania w różnych obszarach aktywności, dąży do podkreślenia swojej indywidualności: „każde dziecko jest inne w swoich możliwościach i umiejętnościach, zatem powinno rozwijać się według indywidualnych planów rozwojowych”¹⁰. Istotną rolę w rozwoju tej „indywidualności” u dziecka odegra nauczyciel, który będzie organizował sytuacje inspirujące, wyzwalające twórczość dziecka, sytuacje zachęcające do działania w różnych obszarach aktywności. Nauczyciel do pobudzenia działania w każdym obszarze dziecięcej aktywności będzie potrzebował przestrzeni. Ta przestrzeń (zachowania ludzkie, środowisko, budowlę, przedmioty) daje dziecku możliwość rozwoju własnego potencjału. Dziecko przez kontakt i działanie w danym środowisku (przyrodniczym, społecznym czy kulturowym) wyzwala swój potencjał i przekracza własne możliwości.

Nauczyciel do pobudzenia działania w każdym obszarze dziecięcej aktywności będzie potrzebował również metod opartych nie na aktywności nauczyciela (metody podające), ale metod aktywizujących opartych na: „**działaniu praktycznym**, m.in.: prace społeczne, prace w instytucjach i środowisku przyrodniczym, naśladowanie czynności dorosłych, wykonywanie upominków, modeli urządzeń, przeprowadzanie doświadczeń, badań, wyzwalać ekspresji plastycznej, technicznej, słownej; **odkrywaniu**, m.in.: rozwiązywanie problemów i zadań, pytań alternatywnych w bezpośrednim kontakcie ze środowiskiem, poszukiwanie związków wiedzy w autentycznym życiu środowiska; **obserwacji uczestniczącej**, m.in.: pokaz przedmiotów, zjawisk w naturalnym środowisku społecznym i przyrodniczym;

⁷ K. M. Czarniecki, *Aktywność człowieka jako podstawowy potencjał jego rozwoju zawodowego*, Muzeum Historii Polski, 2006, s. 71.

⁸ S. Włoch, *Pedagogika transgresyjna w wychowaniu przedszkolnym*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, T. XXXVII, Z. 1, 2018, s.18.

⁹ M. Kwaśniewska, W. Żaba-Zabińska, *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej*, Grupa Edukacyjna S.A., Kielce 2016, s. 7.

¹⁰ „Podstawy Edukacji. Graniczność, Pogranicze, Transgresja”, T. 10, red. K. Motyl, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2017, s. 21.

przeżywaniu, m.in.: zaciekawienie, zdziwienie, zainteresowanie, wyzwalanie uczuć i właściwych postaw wobec otoczenia, wpajanie wartości”¹¹.

Nauczyciel, stawiając na metody aktywizujące, wyjdzie naprzeciw naturze dziecka i jego potrzebom. „Nie można być wolnym, jeśli nie jest się samodzielnym. Zatem, aby dziecko zdobyło niezależność, jego aktywne oznaki wolności osobistej muszą być akceptowane od najwcześniejszego dzieciństwa”¹².

Działania podejmowane w odpowiedniej przestrzeni, z włączeniem metod aktywizujących w obecności nauczyciela i rodziców prowadzą do „zdobywania doświadczeń, które tworzą świadomość dziecka i mają wpływ na rozwój procesów intelektualnych i emocjonalnych”¹³ oraz zaspokojenia podstawowej potrzeby rozwojowej dziecka, tj. potrzeby poczucia bezpieczeństwa i bliskiej więzi emocjonalnej. Zaspokojenie potrzeb przez osoby dorosłe umożliwi dziecku podjęcie własnego działania i stanie się punktem wyjścia do podjęcia spontanicznej aktywności. „Poczucie bezpieczeństwa i bezwarunkowej akceptacji jest więc dla dziecka przystanią, z której rozpoczyna ono odkrywcze wyprawy w świat. Jest fundamentem, na którym dziecko dzięki własnej aktywności może zbudować obraz samego siebie i świata, odkryć skuteczne sposoby działania w otaczającej rzeczywistości”¹⁴.

W każdym działaniu podejmowanym w różnych obszarach aktywności dziecięcej obecna jest transgresja, która pozwala na samodzielne i twórcze doświadczenie. W konsekwencji dziecko osiągnie dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji.

1.2 Kompetencje kluczowe w odniesieniu do aktywności dziecka

Pedagogika transgresyjna przypisuje dziecku status aktywnego uczestnika w środowisku społecznym, przyrodniczym, kulturowym, rodzinnym, przedszkolnym. Dziecko w każdym środowisku podejmuje działania innowacyjne i twórcze, które pozwalają mu wychodzić poza granice dotychczasowego funkcjonowania, a więc zdobywać nowe obszary działania lub tworzyć nowe wartości. Podejmowane przez dziecko działania we wszystkich obszarach aktywności dziecięcej stanowią element składowy kompetencji kluczowych, których cechą wspólną jest wsparcie rozwoju osobistego, włączanie w życie społeczne, aktywne obywatelstwo i funkcjonowanie na rynku pracy. Kształtowanie kompetencji kluczowych na etapie wychowania przedszkolnego jest zatem realizacją naturalnych potrzeb dziecka. „Na żadnym etapie rozwojowym zależności między naturalną aktywnością i bezpośrednimi potrzebami dziecka a jego możliwościami nie mają tak bezpośredniego przełożenia na kształtowanie się kompetencji kluczowych jak w wieku przedszkolnym”¹⁵. Stąd nauczyciel przedszkola na celu będzie miał wyposażać dziecko: „w odpowiednią **wiedzę**, stworzyć sytuacje, które pozwolą wyrobić w dziecku odpowiednie nawyki i zdobyć **umiejętności** praktyczne, a także przez działanie umożliwią kształtowanie odpowiednich **postaw**”¹⁶. Wiedza, umiejętności i postawy to składowe kompetencji kluczowych i jednocześnie przepustka do rozwijania umiejętności uczenia się jako jednej z ośmiu kompetencji kluczowych. Umiejętność uczenia się jest definiowana, jako „zdolność konsekwentnego i wytrwałego procesu uczenia się, w tym poprzez efektywne zarządzanie czasem i informacjami, zarówno indywidualnie, jak i w grupach”¹⁷. Ten zapis koresponduje z Zaleceniem Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, w których nakreślono

¹¹ S. Włoch, *Pedagogika transgresyjna w wychowaniu przedszkolnym*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” T. XXXVII, Z. 1, 2018, s. 18.

¹² „Podstawy Edukacji. Graniczność, Pogranicze, Transgresja” T. 10, red. K. Motyl, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2017, s. 21.

¹³ S. Włoch, *Pedagogika transgresyjna w wychowaniu przedszkolnym*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” T. XXXVII, Z. 1, 2018, s. 17.

¹⁴ L. Marszałek, *Działania transgresyjne wyrazem duchowej natury dziecka w wieku przedszkolnym*, UKSW, Warszawa 2013, s. 184–185.

¹⁵ *Ramowy program szkolenia w zakresie wspomagania przedszkoli w rozwijaniu kompetencji kluczowych dzieci*, ORE, Warszawa, s. 3.

¹⁶ Tamże, s. 4.

¹⁷ „Trendy” nr 4, 2016, s. 32.

kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji; kompetencje w zakresie wielojęzyczności; kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencje cyfrowe, kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje obywatelskie, kompetencje w zakresie przedsiębiorczości, a także kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

W związku z postępującą globalizacją włączenie powyższych kompetencji kluczowych do wychowania przedszkolnego stało się priorytetem. W podstawie programowej wychowania przedszkolnego widoczny jest duży nacisk na potrzebę kształtowania u dzieci kompetencji kluczowych.

1. **Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji** – zdolność identyfikowania, rozumienia, wyrażania, tworzenia i interpretowania pojęć, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie, przy wykorzystaniu obrazów, dźwięków i materiałów cyfrowych we wszystkich dziedzinach i kontekstach. Zakłada ona zdolność skutecznego komunikowania się i porozumiewania z innymi osobami, we właściwy i kreatywny sposób. Rozwijanie umiejętności rozumienia i tworzenia informacji stanowi podstawę dalszego uczenia się i innych interakcji językowych. W zależności od kontekstu, kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji mogą być rozwijane w języku ojczystym, języku edukacji szkolnej lub języku urzędowym kraju lub regionu.
2. **Kompetencje w zakresie wielojęzyczności** – określają zdolność do prawidłowego i skutecznego korzystania z różnych języków w celu porozumiewania się. Jeśli chodzi o zakres umiejętności, pokrywa się on zasadniczo z umiejętnością rozumienia i tworzenia informacji: opiera się na zdolności rozumienia, wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) w odpowiednim zakresie kontekstów społecznych i kulturowych, w zależności od potrzeb lub pragnień danej osoby. Kompetencje językowe zawierają w sobie wymiar historyczny oraz kompetencje międzykulturowe. Opierają się na zdolności do, jak to określono w europejskim systemie, opisu kształcenia językowego, pośredniczenia między różnymi językami i mediami. W razie potrzeby mogą one obejmować utrzymywanie i dalsze rozwijanie kompetencji w zakresie języka ojczystego, jak również opanowanie języka urzędowego/języków urzędowych danego kraju.
3. **Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii:**
 - A. Kompetencje matematyczne – zdolność rozwijania i wykorzystywania myślenia i postrzegania matematycznego do rozwiązywania problemów w codziennych sytuacjach. Istotne są zarówno proces i działanie, jak i wiedza, przy czym podstawę stanowi należyte opanowanie umiejętności rozumowania matematycznego. Obejmują one w różnym stopniu zdolność i chęć wykorzystywania matematycznych sposobów myślenia oraz prezentacji (wzory, modele, konstrukty, wykresy, tabele).
 - B. Kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych – dotyczą zdolności i chęci wyjaśniania świata przyrody z wykorzystaniem istniejącego zasobu wiedzy i stosowanych metod, w tym obserwacji i eksperymentów, w celu formułowania pytań i wyciągania wniosków opartych na dowodach. Kompetencje techniczne i inżynierskie – stosowanie tej wiedzy i metod w odpowiedzi na postrzegane ludzkie potrzeby lub wymagania. Kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii obejmują rozumienie zmian powodowanych przez działalność człowieka oraz rozumienie swojej odpowiedzialności za nie jako obywatela.
4. **Kompetencje cyfrowe** – obejmują pewne, krytyczne i odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych i interesowanie się nimi do celów uczenia się, pracy i funkcjonowania w społeczeństwie. Obejmują umiejętność korzystania z informacji i danych, komunikowanie się i współpracę, umiejętność korzystania z mediów, tworzenie treści cyfrowych (w tym programowanie),

bezpieczeństwo (w tym komfort cyfrowy i kompetencje związane z cyberbezpieczeństwem), kwestie dotyczące własności intelektualnej, rozwiązywanie problemów i krytyczne myślenie.

5. **Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się** – zdolność do autorefleksji, skutecznego zarządzania czasem i informacjami, konstruktywnej pracy z innymi osobami, zachowania odporności oraz zarządzania własnym uczeniem się i karierą zawodową. Obejmują zdolność radzenia sobie z niepewnością i złożonością, umiejętność uczenia się, wspierania swojego dobrostanu fizycznego i emocjonalnego, utrzymania zdrowia fizycznego i psychicznego oraz zdolność do prowadzenia prozdrowotnego i zorientowanego na przyszłość trybu życia, odczuwania empatii i zarządzania konfliktami we włączającym i wspierającym kontekście.
6. **Kompetencje obywatelskie** – zdolność działania jako odpowiedzialni obywatele oraz pełnego uczestnictwa w życiu obywatelskim i społecznym, w oparciu o rozumienie pojęć i struktur społecznych, gospodarczych, prawnych i politycznych, a także wydarzeń globalnych i zrównoważonego rozwoju.
7. **Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości** – zdolność wykorzystywania szans i pomysłów oraz przekształcania ich w wartość dla innych osób. Przedsiębiorczość opiera się na kreatywności, krytycznym myśleniu i rozwiązywaniu problemów, podejmowaniu inicjatywy, wytrwałości oraz na zdolności do wspólnego działania służącego planowaniu projektów mających wartość kulturalną, społeczną lub finansową i zarządzaniu nimi.
8. **Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej** – obejmują rozumienie sposobów kreatywnego wyrażania i komunikowania pomysłów i znaczeń w różnych kulturach, za pomocą różnych rodzajów sztuki i innych form kulturalnych, oraz poszanowanie dla tego procesu. Obejmują angażowanie się w rozumienie, rozwijanie i wyrażanie własnych pomysłów oraz odczuwanie swojego miejsca lub roli w społeczeństwie na wiele różnych sposobów i w wielu kontekstach¹⁸.

Powyżej przedstawione kompetencje kluczowe zostały przyporządkowane do czterech obszarów rozwoju dziecka zawartych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego: fizycznego, społecznego, emocjonalnego, poznawczego (rozdział 6 programu) oraz do aktywności dziecięcej w różnych jej obszarach: społecznym, językowym, poznawczym, artystycznym, ruchowym i zdrowotnym. Efektom w ramach każdej aktywności w odniesieniu do kompetencji kluczowych poświęcony został rozdział 7 programu.

Natomiast w treściach programowych w odniesieniu do zadań przedszkola, warunków i sposobów realizacji wynikających z podstawy programowej znalazły się treści nastawione na **wspieranie**: wielokierunkowej aktywności dziecka, aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych, samodzielnej dziecięcej eksploracji świata z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań, wzmacnianie poczucia wartości, akceptacji indywidualności i oryginalności dziecka, i **tworzenie**: sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka; warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka; warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację

¹⁸ Na podstawie Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej C 189, Rocznik 61, Wydanie polskie. Informacje i zawiadomienia, 4 czerwca 2018, *Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie*.

elementów techniki; sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur; na **organizację** zajęć wspomagających rozwój dziecka czy aranżację przestrzeni stymulującej jego aktywność.

Pamiętano o wzajemnym „uzupełnianiu się i przenikaniu kompetencji kluczowych”¹⁹, dlatego zostały one ujęte w rozdziale poświęconym wskazaniom metodycznym, organizacji środowiska edukacyjnego w przedszkolu i współpracy przedszkola z rodzicami, zasadach diagnozowania czy ewaluacji programu.

Rozwijanie kompetencji kluczowych w oparciu o różne formy aktywności dziecięcej, które umożliwią dziecku „odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna”²⁰ to główny cel programu wychowania przedszkolnego.

Kompetencje stawiają przed nauczycielem wychowania przedszkolnego, i jednocześnie wymuszają na nim, nowy model kształcenia – model uczenia się. „Model ten ukierunkowany jest na indywidualizację, samodzielność i autorealizację jednostki. Uczenie się ma służyć kształtowaniu młodego człowieka jako istoty poszukującej, twórczej, rozumiejącej otaczający ją świat oraz posługującej się nowoczesnymi mediami i technikami, w duchu koncepcji uczenia się przez całe życie (*lifelong learning*)”²¹.

1.3 Rozwój psychomotoryczny i społeczno-emocjonalny dziecka w wieku przedszkolnym

Celem lepszego zrozumienia dziecka i specyfiki jego odrębności warto uzmysłowić sobie najpierw ogólne, a później bardziej szczegółowe cechy rozwoju właściwe dla danej grupy wiekowej. Dla dzieci w wieku przedszkolnym charakterystyczne są: potrzeba bliskiej więzi uczuciowej z członkami rodziny, zabawowy charakter podejmowanej działalności, mimowolność funkcjonowania uwagi i pamięci, ciekawość poznawcza, „badanie” rzeczywistości, dążenie do poszerzania kontaktów społecznych, potrzeba akceptacji i dostrzegania osiągnięć. Potrzeby są źródłem podejmowania przez dziecko różnych form aktywności w różnych obszarach rozwoju. Poznanie szczegółowych cech rozwoju dziecka przedszkolnego pomoże dostosować działania nauczyciela do jego potrzeb.

Cechy rozwoju fizycznego

Do najistotniejszych cech **rozwój fizycznego** dzieci w wieku przedszkolnym zalicza się:

- zwolnienie tempa rozwoju w porównaniu z poprzednimi okresami (choć rozwój nadal ma charakter intensywny),
- zmianę proporcji ciała (pod koniec wieku przedszkolnego proporcje ciała są prawie zbliżone do proporcji osoby dorosłej),
- niewielkie różnice we wzroście pomiędzy dziewczynkami a chłopcami (nieco wyżsi są chłopcy, którzy są ponadto bardziej muskularni i mają mniej tkanki tłuszczowej),
- dzienne zapotrzebowanie w zakresie odżywiania wynoszące od 1400 do 1800 kalorii,
- okresowe wahania poczucia łaknienia,

¹⁹ K. Dryjas, M. Jas, *Wspomaganie przedszkoli w rozwijaniu u dzieci kompetencji kluczowych*, ORE, Warszawa 2017, s. 24.

²⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

²¹ J. Borgensztajn, A. Karczewska-Gzik, M. Milewska, E. Witkowska, M. Malinowski, *Wtyczne wraz z aneksem do tworzenia programów nauczania i scenariuszy zajęć*, ORE, Warszawa 2018, s. 16.

- wzrost wysokości ciała od pięciu do ośmiu centymetrów rocznie (około piątego roku życia dziecko przekracza ponaddwukrotnie długość swojego ciała z momentu urodzenia),
- wzrost masy ciała – w granicach trzech kilogramów rocznie (około piątego roku życia dziecko waży w przybliżeniu pięć razy więcej niż po urodzeniu),
- gwałtowne przyspieszenie rozwoju sprawności motorycznej (takich zdolności, jak: bieganie, skakanie, wspinanie się, rzucanie, łapanie i kopanie piłki, przewracanie kartek papieru, posługiwanie się sztućcami czy przyborami do rysowania),
- chętnie podejmowanie aktywności ruchowej,
- coraz szybszy czas reakcji na bodźce,
- coraz lepszą orientację w schemacie własnego ciała oraz pogłębianie się jego świadomości,
- coraz lepszą koordynację ruchów, także koordynację wzrokowo-słuchowo-ruchową,
- kontrolowanie nawyków czystości (odruchów wydalania moczu, kału),
- utratę zębień mlecznych około szóstego roku życia (zamiana zębów mlecznych na stałe),
- częste zachorowania na schorzenia ostre, np. przeziębienie czy grypę,
- częste tworzenie się wad postawy przy niewłaściwych nawykach stania, siedzenia, chodzenia.

Cechy rozwoju poznawczego

Do najistotniejszych cech **rozwoju poznawczego** dzieci w wieku przedszkolnym zalicza się:

- podejmowanie wzmożonej aktywności poznawczej (nabywanie licznych doświadczeń fizycznych w kontaktach z przedmiotami nieożywionymi), prowadzącej do wzrostu rozumienia otoczenia przestrzennego,
- podejmowanie działań stymulujących, rozwijających, usprawniających percepcję zmysłową,
- przyspieszenie rozwoju językowego (wzbogacenie słownictwa – około 600 nowych słów rocznie, postęp w rozumieniu znaczenia słów, nabywanie poprawności gramatycznej wypowiedzi, budowanie coraz dłuższych zdań i spójnych wypowiedzi, stosowanie pozawerbalnych środków językowych – gestów, ekspresji mimicznej, pauz, natężenia głosu),
- wchodzenie w liczne oraz coraz bardziej złożone interakcje werbalne z dorosłymi i rówieśnikami,
- nabywanie podstawowych umiejętności w posługiwaniu się językiem obcym (w przypadku edukacji dwujęzycznej),
- pojawienie się zdolności wykorzystywania funkcji symbolicznej (w ujęciu J. Piageta), czyli wyobrażania sobie rzeczy bądź zdarzeń niedostępnych bezpośrednio w danym momencie,
- ograniczenie w zakresie dostrzegania i przyjmowania punktu widzenia innej osoby (egocentryzm dziecięcy), ale stopniowe rozbudowywanie zdolności rozumienia cudzej perspektywy,
- przypisywanie życia obiektom nieożywionym (animizm),
- przekonanie, że wszystko na świecie jest zrobione przez kogoś (artyficyjizm),
- mniemanie, że świat jest uporządkowany, podlega określonym prawom,
- stopniowe nabywanie zdolności rozumienia pojęć,
- usprawnianie pamięci poprzez rozwój stosowanych strategii pamięciowych – powtarzania i organizowania,
- rozwój uwagi w zakresie: kontrolowania jej (przechodzenie od kontrolowania uwagi, przez bodźce zewnętrzne, aż do samokontroli, zgodnej z własnymi zamiarami i celami), adaptacyjności (koncentrowanie się na postawionym zadaniu i dostrzeganiu elementów istotnych), planowości (np. systematyczne porównywanie elementów) i umiejętności stosowania właściwych strategii (np. dostosowanie poziomu koncentracji uwagi do rodzaju zadania),
- stawianie sobie zadań i dążenie do ich realizacji,
- zainteresowanie otaczającą rzeczywistością, przez co następuje wzrost poziomu jej rozumienia,

- rozwój umiejętności rozwiązywania problemów,
- odczuwanie potrzeby obcowania z pięknem, przeżyć i działań twórczych,
- przejawianie radości wobec barw, kształtów, dźwięków i ruchu,
- doznawanie estetycznych wzruszeń w obcowaniu z najbliższym otoczeniem i przyrodą,
- poddawanie się oddziaływaniu sztuki jako widz i słuchacz,
- rozwijanie wyobraźni artystycznej, pozwalającej rozumieć i przeżywać myśli, uczucia wyrażane w dziełach plastycznych, muzycznych i literackich,
- obcowanie z wartościami estetycznymi w sposób czynny (w zabawie, pracy, we własnej twórczości),
- funkcjonowanie w dwóch równorzędnych wymiarach – w realnym świecie społeczno-materialnym i w przestrzeni własnej wyobraźni, którą charakteryzuje ekspansywność stanów wewnętrznych (komunikowanie ludziom własnych myśli i uczuć),
- zachwywanie się przedmiotami – zarówno wartościowymi artystycznie, jak i tymi, które zaprzeczają idei piękna,
- odnoszenie własnych kryteriów piękna wobec dzieł sztuki z zakresu plastyki, muzyki, literatury,
- ścisłe powiązanie pojęcia piękna z wartościami etycznymi, z dobrem na czele,
- wyrażanie siebie w sferach: słownej, ruchowej, konstrukcyjnej, muzycznej, plastycznej i sferach pośrednich (np. zabawy parateatralne), w formie ekspresji (będącej czynnością psychiczną i wymagającej autentyczności autokreacji),
- dążenie do przekształcania otaczającej rzeczywistości poprzez samodzielne próby rysowania, malowania, lepienia, wycinania itd., tym samym – rozwijanie wynalazczości i odkrywczości,
- tworzenie dzieł plastycznych o określonej wartości estetycznej, o zwartej i uproszczonej formie, posiadających rytm i wyraziste akcenty, prac zarówno dynamicznych, jak i spokojnych, bogatych kolorystycznie i dekoracyjnych,
- uczestniczenie w zabawach i grach (para)teatralnych – autorskich i kierowanych – wszechstronnie rozwijających osobowość dziecka (rozwój spostrzegania, zdobywanie wiedzy o świecie i człowieku w sposób obrazowy, przełamywanie stereotypów myślowych, próby własnego sposobu oceny rzeczy i zjawisk, kształtowanie kultury zachowania, postaw moralnych i patriotycznych, wzmacnianie więzi społecznych itd.),
- poznawanie siebie – własnego głosu, ciała; doskonalenie umiejętności poruszania się podczas zajęć umuzykalniających (zabawy ze śpiewem, zabawy taneczne, śpiew, gra na instrumentach perkusyjnych, słuchanie i tworzenie muzyki),
- zainteresowanie światem szeroko pojętej kultury, ukazanej w mediach i technologiach informacyjnych – filmie, fotografii, programach graficznych, grach komputerowych itp.,
- otwartość na różnorodność kulturową – w oparciu o akceptację własnej tożsamości,
- gotowość do nauki języków obcych (bilingwizm, multilingwizm) jako doświadczenia nie tylko lingwistycznego, ale też kulturowego – pod warunkiem właściwie zorganizowanej dziecięcej aktywności (nauczyciel doskonale przygotowany językowo i metodycznie oraz dydaktycznie i wychowawczo w sensie ogólnym).

Cechy rozwoju społeczno-emocjonalnego

Do najistotniejszych cech **rozwój społeczno-emocjonalnego** dzieci w wieku przedszkolnym zalicza się:

- silne i centralne przywiązanie do rodziców, ale stopniowo coraz mniej zewnętrznie demonstrowane (z wyjątkiem sytuacji stresowych),
- podporządkowanie się obowiązującym zasadom, regułom,
- przejawianie symptomów odmowy (np. niewykonywanie poleceń) i buntu (np. marudzenie, gniew),
- wzrastające z każdym rokiem zainteresowanie innymi dziećmi,

- nawiązywanie coraz bardziej złożonych kontaktów z rówieśnikami (na przykładzie zabaw tematycznych – przechodzenie od obserwowania zabawy innych, poprzez bawienie się samemu, bawienie się obok, bawienie się z innymi, aż do bawienia się w grupie zorganizowanej dla wspólnego osiągnięcia określonego celu),
- przeobrażanie zachowań agresywnych – przechodzenie od agresji fizycznej do werbalnej, od agresji instrumentalnej – do wrogiej,
- przejawianie zachowań prospołecznych (altruistycznych), np. udzielanie pomocy, współpraca, dzielenie się, pocieszanie,
- przejawianie preferencji w doborze współtowarzyszy zabaw (pierwsze oznaki nawiązywania przyjaźni),
- powstawanie poczucia własnego „ja” – wczesne próby samookreślenia poprzez podawanie charakterystycznych dla siebie cech (najczęściej dotyczące cech zewnętrznych, np. płci, wyglądu, wieku, miejsca zamieszkania, posiadanych rzeczy),
- rozwój świadomości płci,
- przyjmowanie i wypełnianie określonych ról w zabawie,
- zajmowanie określonej pozycji w grupie (dziecko może się cieszyć popularnością bądź przejawiać trudności w kontaktach z rówieśnikami, np. być odrzucone lub izolowane),
- stopniowe nabywanie samokontroli (autoregulacja) – wykonywanie czynności pod wpływem samodzielnie formułowanych poleceń, samodzielnie wymierzanych sobie kar i przyznawanych nagród,
- zróżnicowanie reakcji emocjonalnych, ich gwałtowność, zmienność, krótkotrwałość, nabywanie zdolności do wykrywania i wyrażania coraz szerszej gamy stanów emocjonalnych.

Wymienione prawidłowości rozwojowe należy rozumieć jako sumę cech charakteryzowanych przez psychologów dla opisu tego okresu rozwojowego. Nie należy jednak ich traktować jako stałego wzorca, bowiem przebieg rozwoju każdego dziecka różni się dynamiką i osiąganymi na danym etapie rezultatami.

Wiedza nauczyciela o charakterystycznych cechach rozwojowych dziecka przedszkolnego oraz uwzględnienie jego indywidualnego, charakterystycznego dla siebie rozwoju jest podstawą do podejmowania działań wychowawczych i edukacyjnych.

ROZDZIAŁ 2. CELE EDUKACYJNE

2.1 Cel wychowania przedszkolnego

Cel wychowania przedszkolnego według podstawy programowej.

Nadrzędnym celem wychowania przedszkolnego jest „**wsparcie całościowego rozwoju dziecka**”. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenia doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji²².

Rola celu – podkreślenie podmiotowości dziecka w procesie edukacji.

Cel wychowania przedszkolnego wskazuje na **podmiotowe** podejście do dziecka, czyli „dziecko jest osobą, która ma swoją tożsamość i prawo do odmienności oraz dąży poprzez podejmowanie różnych form aktywności nie tylko do nabywania doświadczeń, ale przede wszystkim do samodzielnego ich kreowania²³”. Zgodnie z tym założeniem nauczyciel patrzy na dziecko przez pryzmat osoby, która:

- nabywając różne doświadczenia, dowiaduje się o sobie, o swoich preferencjach, oczekiwaniach i samodzielnie poszukuje drogi osiągnięcia swoich osobistych celów,
- próbuje zrozumieć, w czym uczestniczy, i aktywnie brać w tym udział, wpływając na przebieg i efekty podejmowanych działań,
- dąży do poczucia sprawstwa, czyli świadomości, że ma wpływ na przebieg zdarzeń, które są jego udziałem,
- poznaje konsekwencje podejmowanych działań, bierze za nie odpowiedzialność,
- w kontaktach z innymi poznaje obowiązujące normy, zasady i na ich podstawie kreuje własny system wartości²⁴.

Podmiotowość wymaga od nauczyciela postawienia w edukacji na cele edukacyjne spójne z jej kluczowymi elementami: aktywnością człowieka (podejmowanie działań), świadomością podmiotu (świadome podejmowanie działań) oraz niepowtarzalnością i niezależnością (świadome podejmowanie działań zmierzających do autonomii jednostki). Tak postawione cele edukacyjne (w kontekście idei podmiotowości) umożliwią nauczycielowi osiągnięcie celu wychowania przedszkolnego.

Ważnym aspektem w budowaniu podmiotowości dziecka jest również „klimat wzajemnej akceptacji i wzajemnego szacunku, radość ze spotkania, rozmowy służące wyjaśnianiu własnych stanowisk, respektowanie odmienności, wsłuchiwanie się w sygnalizowane potrzeby, podążanie za tokiem myślenia drugiej osoby, dobre wyposażenie i zorganizowanie przestrzeni do nabywania doświadczeń, dzielenie się spostrzeżeniami i osiągniętymi wynikami podejmowanych działań, poszerzanie kręgu poznawanych osób, służenie pomocą w razie potrzeby, wspieranie w realizowaniu aspiracji i marzeń, stwarzanie możliwości samooceny w konfrontacji z pozostałymi członkami grupy²⁵”.

Podmiotowe podejście do dziecka na etapie wychowania przedszkolnego jest pierwszym krokiem do kształtowania kompetencji kluczowych.

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

²³ M. Kwaśniewska, J. Lendzion, W. Żaba-Żabińska, *Wokół przedszkola. Program wychowania przedszkolnego oparty na warstwicowej koncepcji wychowania Stefana Kunowskiego*, Wydawnictwo MAC, Kielce 2018, s. 14.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 15.

Osiągnięcie celu poprzez realizację zadań określonych w podstawie programowej.

Zadania przedszkola (wynikające z nadrzędnego celu wychowania przedszkolnego) opisane w siedemnastu punktach podstawy programowej wskazują nauczycielowi przedszkola kierunek działania umożliwiający osiągnięcie celu wychowania przedszkolnego.

Struktura treści programowych (rozdział 6.) w sposób przejrzysty ukazuje realizację zadań z podstawy programowej w odniesieniu do czterech obszarów rozwoju dziecka, aktywności dziecka i kompetencji kluczowych.

2.2 Cele wspierające rozwój dziecka (w obszarach fizycznym, emocjonalnym, społecznym, poznawczym) w odniesieniu do poszczególnych aktywności

Układ treści programowych oparty na obszarach rozwoju dziecka w odniesieniu do różnorodnych form jego aktywności (społecznej, językowej, poznawczej, artystycznej, ruchowej i zdrowotnej) rozwijających kompetencje kluczowe podyktował specyfikę ujęcia celów szczegółowych.

Obszar rozwoju dziecka	Rodzaj aktywności	Cele ²⁶
fizyczny	społeczna	– nabywanie coraz większej samodzielności
	językowa	– wzrokowe spostrzeganie elementów z otoczenia (jako czynnik warunkujący nabycie umiejętności czytania) – przygotowanie do nabywania umiejętności pisania
	artystyczna	– uczestniczenie w zabawach rytmicznych – podejmowanie działalności konstrukcyjnej
	ruchowa i zdrowotna	– aktywne uczestniczenie w zabawach, grach i zajęciach ruchowych – rozumienie znaczenia ruchu w rozwoju człowieka – sprawne wykonywanie ćwiczeń gimnastycznych – świadome niwelowanie zmęczenia odpoczynkiem – poznawanie podstawowych zasad dbałości o zdrowie, przestrzeganie ich
emocjonalny	społeczna	– nazywanie własnych stanów emocjonalnych – nabywanie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach (odporność na porażki i stres) – uświadamianie motywów własnego działania – dążenie do rozumienia potrzeb dzieci o zróżnicowanych potrzebach fizycznych i intelektualnych – swobodne wyrażanie swoich myśli, potrzeb, stanów emocjonalnych w rozmowach z innymi osobami w codziennych sytuacjach

²⁶ M. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej*, Grupa Edukacyjna S.A., Kielce 2016, s. 9–11.

społeczny	społeczna	– nabywanie przez dziecko wiedzy o sobie (dane personalne, cechy wyglądu zewnętrznego, cechy charakteru) – dostrzeganie różnic między dobrem a złem – dążenie do rozumienia własnej indywidualności – aktywne uczestniczenie w życiu grupy – przestrzeganie zasad zgodnego życia w grupie – swobodne komunikowanie się z innymi – dostrzeganie odrębności innych – nabywanie świadomości własnej roli, jako dziecka, w środowisku społeczno-kulturowym – nabywanie świadomości obywatelskiej – nabywanie świadomości narodowej lub etnicznej – określanie własnych upodobań (co lubię robić, co mi się podoba) – swobodne podejmowanie działań zmierzających do określenia własnej tożsamości – posługiwanie się pozawerbalnymi sposobami komunikacji – wykorzystywanie mowy do osiągnięcia coraz większej samodzielności i niezależności – rozwiązywanie w charakterystyczny dla siebie sposób problemów pojawiających się podczas zabaw – prezentowanie własnych zainteresowań, poznawanie cudzych – poznawanie w toku zabaw zróżnicowanych potrzeb innych dzieci – umiejętne określanie własnego samopoczucia, – rozumienie problemów ludzi niepełnosprawnych fizycznie – rozumienie problemów ludzi chorych i cierpiących
poznawczy	społeczna	– rozszerzanie informacji o swojej rodzinie – posiadanie podstawowej wiedzy o miejscu zamieszkania – poznawanie ogólnych informacji o świecie i wszechświecie – nabywanie umiejętności bezpiecznego korzystania z wybranych urządzeń technicznych – przestrzeganie zasad przyjętych w zabawach – podejmowanie sportowej rywalizacji – rozumienie znaczenia dbałości o bezpieczne, sprzyjające zdrowiu otoczenie – poznawanie ogólnych zasad bezpieczeństwa, przestrzeganie ich
	językowa	– słuchowe spostrzeganie różnego rodzaju dźwięków i ich określanie – umiejętne rozróżnianie dźwięków mowy ludzkiej – prawidłowe artykułowanie głosek – posługiwanie się wyrazistą mową – stopniowe nabywanie szerszego zasobu słownictwa – posługiwanie się poprawną polszczyzną – zainteresowanie korzystaniem z książek dla dzieci – poznawanie literatury dziecięcej – rozumienie znaczenia symboli graficznych – zainteresowanie umiejętnością czytania i pisania – rozwijanie umiejętności czytania

		– przygotowanie do posługiwania się językiem obcym nowożytnym – przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowej, etnicznej lub językiem regionalnym
	artystyczna	– słuchanie różnego rodzaju muzyki – śpiewanie poznanych piosenek – swobodne wyrażanie siebie poprzez śpiew, taniec, grę na instrumentach perkusyjnych – dostrzeganie piękna w otaczającym świecie – wyrażanie własnej wrażliwości estetycznej poprzez wykonywanie prac plastycznych różnymi technikami – rozumienie znaczenia literatury w życiu człowieka – oglądanie przedstawień teatralnych i filmów dla dzieci połączone z wyrażaniem własnych refleksji – czynne uczestniczenie w przygotowanych przedstawieniach teatralnych – rozumienie znaczenia techniki w życiu człowieka – rozwijanie talentów artystycznych – określanie własnych zainteresowań z określonej dziedziny sztuki
	poznawcza	– dostrzeganie pomysłów dzieci uzdolnionych i korzystanie z nich w zabawach – wykorzystywanie zmysłów w poznawaniu otoczenia – odtwarzanie z pamięci treści wierszy i piosenek – rozwijanie czynności myślenia (analizy, syntezy, porównywania, klasyfikowania, próby abstrahowania i uogólniania) – dostrzeganie prostych związków przyczynowo-skutkowych – posługiwanie się cechami jakościowymi obiektów – rozwijanie orientacji w schemacie własnego ciała i w otoczeniu – dostrzeganie rytmu w organizacji przestrzeni i czasu – rozwijanie umiejętności rozumienia pojęć liczbowych oraz umiejętności liczenia i wykonywania prostych działań arytmetycznych – rozpoznawanie i nazywanie cyfr oraz tworzenie z nich liczb – poznawanie sposobów mierzenia – dążenie do zrozumienia pojęcia stałości miary, objętości i masy – wykorzystywanie w zabawach figur geometrycznych – rozpoznawanie i nazywanie wybranych figur geometrycznych – dostrzeganie zmian zachodzących w przyrodzie pod wpływem zmieniających się pór roku – rozpoznawanie zwierząt i roślin znajdujących się w najbliższym otoczeniu – posługiwanie się podstawowymi terminami z zakresu przyrody ożywionej i nieożywionej – rozumienie konieczności ochrony środowiska naturalnego

	poznawcza	– systematyczne poszerzanie wiedzy o świecie (z różnych dziedzin życia człowieka, np. wybranych aspektów świata kultury, techniki itp.) – inicjowanie działalności zabawowej według własnych pomysłów i na miarę własnych możliwości poprawne – posługiwanie się nazwami części ciała (łącznie z wybranymi nazwami organów wewnętrznych) – dostrzeganie zmian zachodzących w rozwoju fizycznym człowieka w ciągu jego życia – twórcze wykorzystywanie w zabawach niekonwencjonalnych przyborów
--	------------------	--

2.3 Cel główny programu

Rozwijanie kompetencji kluczowych w oparciu o różne formy aktywność dziecięcej, które umożliwią dziecku „odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna”²⁷.

²⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

ROZDZIAŁ 3. WSKAZANIA METODYCZNE

3.1 Wskazania ogólne

Wskazania metodyczne do praktycznego zastosowania programu:

- uwzględnienie różnorodnych form aktywności dziecka w działaniach wychowawczo-edukacyjno-opiekuńczych,
- rozwijanie kompetencji kluczowych w oparciu o różne formy aktywności dziecięcej,
- uwzględnianie w bezpośredniej pracy z dzieckiem cech rozwoju fizycznego, społecznego, emocjonalnego, poznawczego,
- uwzględnianie celów dotyczących wspomagania rozwoju dziecka w działaniach wychowawczo-edukacyjno-opiekuńczych,
- włączenie do działań wychowawczo-edukacyjnych wszystkich kryteriów pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- uwzględnienie edukacji włączającej,
- dążenie do włączenia dzieci o nieharmonijnym rozwoju i specjalnych potrzebach edukacyjnych do społeczności rówieśniczej,
- uwzględnienie metod aktywizujących,
- uwzględnienie formy pracy,
- uwzględnienie potrzeb dziecka przy organizacji przestrzeni – w wymiarze miejsca realizacji zajęć i przy organizacji dnia pobytu dzieci w przedszkolu,
- wykorzystanie w procesie diagnozy przedszkolnej różnorodnych technik diagnostycznych,
- uwzględnienie zasady indywidualizacji pracy w stosunku do dzieci o harmonijnym i nieharmonijnym rozwoju oraz specjalnych potrzebach edukacyjnych.

3.2 Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w przedszkolu

Ideą niniejszego rozdziału jest przedstawienie zasadniczych regulacji zapisanych w aktach prawnych z zakresu udzielania dzieciom pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W aktach prawnych (Ustawa Prawo oświatowe, rozporządzenia MEN) szczegółowo określone zostały kryteria pomocy, m.in.: kto organizuje pomoc, kto i w jakiej formie udziela pomocy, na czym polega pomoc, we współpracy z kim organizowana jest pomoc, w jakim celu i z czyjej inicjatywy jest udzielana, kto tę pomoc planuje i koordynuje, komu jest udzielana. Z przepisów prawa wynika, że pomocy psychologiczno-pedagogicznej udziela się dzieciom:

- posiadającym orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych;
- posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego (niedostosowanym społecznie, niepełnosprawnym, zagrożonym niedostosowaniem społecznym);
- posiadającym orzeczenie o potrzebie indywidualnego, rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego / nauczania (dzieci, którym stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola);
- posiadającym opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej (m.in.: opinię o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, opinię o potrzebie odroczenia od realizacji obowiązku szkolnego, opinię o potrzebie objęcia dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną, opinię o potrzebie objęcia ucznia pomocą w formie zindywidualizowanej ścieżki kształcenia);

- nieposiadającym orzeczenia lub opinii o potrzebie takiej pomocy – na podstawie rozpoznania dokonanego w przedszkolu, np. rozpoznanie u dziecka: szczególnych uzdolnień, potencjału, zainteresowań, dysharmonii rozwojowych, zaburzeń zachowania lub emocji, deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych, ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się bądź trudności wynikających z: choroby przewlekłej, sytuacji kryzysowych lub traumatycznych, niepowodzeń edukacyjnych, zaniedbań środowiskowych, adaptacji w nowym środowisku.

Określenie przez ustawodawcę adresata tworzy jednocześnie indywidualny katalog potrzeb dziecka. W katalogu tym znajdziemy:

- **Indywidualne potrzeby rozwojowe** – wynikają przede wszystkim z etapu rozwoju procesów poznawczych i procesów emocjonalno-społecznych oraz rozwoju osobowości, np. dziecko, które jest na etapie myślenia przedoperacyjnego lub w fazie przejściowej do myślenia operacyjnego, nie może być pozbawione możliwości manipulowania, liczenia na konkretach²⁸.
- **Indywidualne potrzeby edukacyjne** – wiążą się z warunkami, jakie tworzy nauczyciel, by dziecko opanowało wymagania, które określa podstawa programowa i program nauczania, przewidziane dla jego etapu kształcenia, poszerzone ze względu na oczekiwania samego dziecka, związane np. z zakresem treści, działań, które go interesują. W aspekcie indywidualnych potrzeb edukacyjnych najważniejsza jest strategia, którą przyjmie nauczyciel dla konkretnego dziecka, oraz dobór dostosowań w szczególności pod kątem organizacji pracy, form i metod uczenia się²⁹.
- **Indywidualne możliwości psychofizyczne** – wiążą się ze specyficznymi cechami jednostki wpływającymi pozytywnie lub negatywnie na proces nauki, np. tempo uczenia się, wytrwałość, czas skupiania uwagi, motywacja do uczenia się, podejście do rozwiązywania problemów, ograniczenia wynikające z choroby przewlekłej, dominujący styl uczenia się, rodzaj przejawianej inteligencji (interpersonalna lub intrapersonalna), łatwość lub trudność w nawiązywaniu relacji, kontrola emocjonalna itd. Z indywidualnych możliwości wynika potrzeba opracowania przez nauczyciela szerokiego wachlarza dostosowań, wymagających już nie tylko indywidualizacji pracy z uczniem, ale także personalizacji uczenia się jednostki³⁰.
- **Czynniki środowiskowe** – wynikają z faktu, iż dziecko na co dzień funkcjonuje w różnorodnych środowiskach. Znaczący wpływ na jego wielostronny rozwój wywierają te czynniki, które mają związek ze specyfiką środowiska przedszkolnego, dotyczące grupy rówieśniczej i osób dorosłych zatrudnionych w przedszkolu, środowiska fizycznego przedszkola oraz środowiska rodzinnego³¹.

Rozpoznanie oraz zaspokojenie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, indywidualnych możliwości psychofizycznych dziecka warunkujących działanie czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w przedszkolu jest podstawą do objęcia dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną. Celem udzielanej pomocy będzie wspieranie potencjału rozwojowego dziecka; stwarzanie warunków do aktywnego i pełnego uczestnictwa dziecka w życiu przedszkola i w środowisku społecznym.

Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu wskazana w aktach prawnych (tj. Ustawa Prawo oświatowe, rozporządzenia MEN) powinna przebiegać m.in. w trakcie bieżącej pracy z dzieckiem, przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, współpracę z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, z rodzicami, a także z uwzględnieniem różnych form pracy.

²⁸ R. Cybulska, H. Derewlana, A. Kacprzak, K. Pęczek, *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*, ORE, Warszawa 2017, s. 58.

²⁹ Tamże, s. 59.

³⁰ Tamże, s. 59.

³¹ Tamże, s. 59.

3.2.1 Dziecko o specjalnych potrzebach edukacyjnych w przedszkolu

W literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele definicji specjalnych potrzeb edukacyjnych. Tutaj odwołujemy się do tej zaproponowanej przez Zespół Ekspertów ds. Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych, powołany w 2008 roku przez MEN³², który definiuje potrzeby jako specjalne potrzeby rozwojowe (SPR) i specjalne potrzeby edukacyjne (SPE).

- **Dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi** to te, u których stwierdza się spektrum objawów utrudniających lub uniemożliwiających funkcjonowanie: ruchowe, sensoryczne, poznawcze, w zakresie komunikacji, emocjonalno-społeczne i/lub psychiczne, wpływających na jakość życia i pełnienie ról społecznych teraz i/lub w przyszłości.
- **Dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi** to te, u których stwierdza się zagrożenie niepełnosprawnością, wszelkie dysfunkcje, dysharmonie lub niesprawności mogące mieć negatywny wpływ na dalszy rozwój.

Zespół Ekspertów ds. Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych przyjął również kryterium podziału, biorąc pod uwagę wiek³³:

- **Dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi** to dzieci od urodzenia do rozpoczęcia nauki w szkole. Dzieci i młodzież od momentu rozpoczęcia nauki w szkole do jej ukończenia określa się mianem dzieci i młodzieży ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**.
lub
- **Dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi** to dzieci od urodzenia do 3. roku życia. Dzieci od 3. roku życia i młodzież do ukończenia nauki w szkole określa się mianem dzieci ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi** (zarówno kryterium, jak i definicja obowiązują obecnie w wielu krajach Unii Europejskiej).

Przepisy prawa wskazują jakie dzieci mają być objęte pomocą psychologiczno-pedagogiczną. Potrzeba objęcia dziecka pomocą wynika w szczególności³⁴:

- 1) z niepełnosprawności;
- 2) z niedostosowania społecznego;
- 3) z zagrożenia niedostosowaniem społecznym;
- 4) z zaburzeń zachowania lub emocji;
- 5) ze szczególnych uzdolnień;
- 6) ze specyficznych trudności w uczeniu się;
- 7) z deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych;
- 8) z choroby przewlekłej;
- 9) z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
- 10) z niepowodzeń edukacyjnych;
- 11) z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi;
- 12) z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

³² L. Zaremba, *Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci i młodzieży. Identyfikowanie SPR i SPE oraz sposoby ich zaspokajania*, ORE, Warszawa 2014, s.15.

³³ Tamże.

³⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, s. 1.

W programie wychowania przedszkolnego dzieci ze SPE nie stanowią odrębnej grupy na tle całej grupy przedszkolnej. Nie tworzy się dla tych dzieci odrębnych treści kształcenia. Uwzględnia się natomiast procedury zawarte w przepisach prawa co do udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w szczególności te, które dotyczą zaspokajania ich indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, możliwości psychofizycznych czy reakcji na czynniki środowiskowe. Dla nauczyciela przedszkola ważna jest identyfikacja potrzeby dziecka w procesie udzielania pomocy.

3.2.2 Działania przedszkola w zakresie edukacji włączającej

Edukacja włączająca jest otwieraniem się przedszkoli na przyjmowanie, w miarę możliwości, i kształcenie wszystkich dzieci razem, niezależnie od doświadczanych przez nie trudności, zdolności i różnic³⁵.

Celem jest dążenie do włączenia dzieci ze SPE (w szczególności dzieci z niepełnosprawnością) do każdej społeczności na każdym etapie rozwoju i koncentrowanie się nie na deficycie, a na przewyżnianiu barier w procesie edukacji, propagowaniu pełnego uczestnictwa w systemie kształcenia dzieci narażonych na wykluczenie, przyjęciu różnorodności jako zalety, stworzeniu środowiska uczenia się, dążeniu do wspierania procesu rozwoju psychomotorycznego i społeczno-emocjonalnego i zaspokojeniu potrzeb każdego dziecka w czterech obszarach rozwoju: fizycznym, emocjonalnym, społecznym, poznawczym.

Przykładowe działania przedszkola w zakresie wdrożenia powyższego celu polegają na uwzględnieniu m.in.:

- współdziałania dzieci jako okazji do obustronnego uczenia się;
- przyjęcia różnorodności jako zalety;
- wychodzenia naprzeciw zróżnicowanym potrzebom wszystkich dzieci;
- unikania wszelkich form „segregowania” dzieci (odchodzenia od edukacji segregacyjnej, integracyjnej);
- systematycznego doskonalenia nauczycieli w zakresie edukacji włączającej;
- przewidywaniu i likwidowaniu przeszkód w procesie uczenia się;
- określaniu realnych potrzeb dziecka i włączaniu odpowiednich form wsparcia;
- współpracy z organizacjami i instytucjami w zakresie zaspokajania potrzeb dzieci;
- odpowiedniej bazy lokalowej celem likwidacji barier architektonicznych;
- uznania edukacji włączającej jako jednego z aspektów integracji społecznej;
- rodziców, specjalistów jako kompetentnych partnerów i sprzymierzeńców;
- edukacji włączającej jako procesu, a nie faktu administracyjnego (ten proces rozpoczyna się w momencie przyjścia dziecka do przedszkola i trwa przez cały pobyt dziecka w przedszkolu);
- edukacji włączającej jako nowego modelu edukacji.

Edukacja włączająca to zmniejszenie barier w procesie edukacji w odniesieniu do wszystkich dzieci, a nie tylko w przypadku dzieci niepełnosprawnych. „Paradygmatem dla edukacji włączającej jest szkoła dla wszystkich dzieci oraz kształcenie dopasowane do indywidualnych możliwości i potrzeb każdego ucznia. W rozumieniu inkluzyjnym roli systemu oświaty to nie uczeń przygo-

³⁵ J. Rafał-Luniewska, *Wspieranie dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi razem – rodzice i szkoła*, ORE, Warszawa, s. 5.

towuje się i zmienia do potrzeb szkoły, lecz to szkoła dokonuje w swej organizacji zmian, by dopasować się do możliwości dziecka, by prowadzić je do rozwoju na miarę jego możliwości³⁶. Ten paradygmat, odnoszący się do szkoły, ma również zastosowanie na gruncie wychowania przedszkolnego.

Edukacja włączająca swoimi założeniami wpisuje się w nowy model kształcenia – model uczenia się ukierunkowany na indywidualizację, samodzielność czy twórcze myślenie. Uczenie się stanowi jeden z elementów składowych programu wychowania przedszkolnego.

3.3 Metody i formy pracy

Metody pracy

Nauczyciel przedszkola do pobudzenia działania dziecka w różnych obszarach aktywności: społecznej, językowej, poznawczej, artystycznej, ruchowej i zdrowotnej będzie potrzebował wdrożenia różnorodnych metod pracy opartych na podmiotowości, kreatywności, działaniu, odkrywaniu, obserwacji, przeżywaniu, odpowiedzialności i komunikacji, które wpisują się w nurt pedagogiki transgresyjnej. Zatem pierwszoplanowe miejsce zajmą **metody aktywne**, m.in.: **aktywizujące** (np. gry dydaktyczne, wchodzenie w rolę, uczenie się w zespole, grupie, wizualizacja), **angażujące zmysły** (polisensoryczne czy wielozmysłowe), **praktyczne** (pokaz, ćwiczenia przedmiotowe, laboratoryjne, produkcyjne, metoda projektów, symulacja), **programowe** (z użyciem komputera, robotów, magicznego dywanu, tablicy interaktywnej), **eksponujące** (film, sztuka, ekspozycja, pokaz połączony z przeżyciem), które w działaniu i sposobie pracy stawiają na „aktywne dziecko”. Metody oparte na aktywności nauczyciela, m.in. podające czy słowne, zajmą miejsce drugorzędne.

Szczególną uwagę zwracamy na ogólnodostępne (omówione niżej) metody aktywne, które są atrakcyjne, powszechne i wszechstronnie rozwijające.

- **Metoda Carla Orffa**

„Głównym celem tej metody jest wzbudzanie aktywności dziecięcej poprzez dźwięki, improwizację, ruch i słowo³⁷. Pozwala na twórczą samodzielność dzieci poprzez powiązanie muzyki z ruchem i słowem. W metodzie C. Orffa wykorzystuje się legendy, baśnie, bajki, zabawy, pieśni, tańce oraz instrumenty muzyczne o nieskomplikowanej technice gry.

- **Metoda ruchowej ekspresji twórczej Rudolfa Labana**

Zwana też metodą improwizacji ruchowej, gimnastyki ekspresyjnej, twórczej i utancznionej. Metoda R. Labana wpływa na rozwój i sprawność fizyczną dziecka. Wykorzystuje inwencję twórczą dziecka, jego pomysłowość i doświadczenia ruchowe. Posługuje się m.in. ćwiczeniami i zabawami muzyczno-ruchowymi, tańcem, improwizacją ruchową, pantomimą, zabawami rytmiczno-tanecznymi, opowieścią ruchową, naśladownictwem.

- **Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne**

W metodzie W. Sherborne ruch jest narzędziem wspomagającym rozwój psychoruchowy dziecka i formą terapii zaburzeń tego rozwoju. Przez ruch rozwijamy świadomość własnego ciała i usprawniania ruchowego, świadomość przestrzeni i działania w niej, dzielenia przestrzeni z innymi ludźmi

³⁶ A. B. Jarczoch, *Edukacja włączająca w Polsce*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Przymierza Rodzin w Warszawie, s. 194.

³⁷ J. Karbowiczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Kraków 2011, s. 258.

i nawiązywania z nimi bliskiego kontaktu³⁸. Dzięki ćwiczeniom dziecko zaspokaja potrzebę kontaktu z drugą osobą, nawiązania bliskich relacji z dorosłym lub innym dzieckiem.

- **Metoda Emila Jaques'a Dalcroze'a**

Metoda wszechstronnie angażująca dziecko do aktywności poprzez słuch, rytmikę i improwizację. W metodzie tej ważna jest ekspresja ruchowo-muzyczna.

- **Metoda Knillów**

Metoda rozwijająca kontakt społeczny. Oparta na ruchu, dotyku, w połączeniu z muzyką rozwija świadomość ciała, kontrolę ruchu, sprawność manualną, precyzyjne ruchy kończyn dolnych i górnych oraz kształtuje postawę otwartości i samoakceptacji. Dziecko, ćwicząc, poznaje swoje ciało.

- **Metoda Kniessów**

Metoda oparta na ruchu, rytmie, muzyce z zastosowaniem nietypowych przyborów. Dziecko, ćwicząc, doskonali koordynację wzrokowo-ruchową, poszukuje nowych form i rodzajów ruchu.

- **Metoda opowieści ruchowej Josefa Gotfryda Tulina**

Metoda „polega na odtwarzaniu ruchem treści opowiadań, bajek, czynności ludzi, przedstawiania zdarzeń, poruszania się ptaków i zwierząt itp.”³⁹. „Fabuła musi być tak przemyślana, aby opierała się na takich formach ruchu, jak: bieganie, skakanie, rzuty, chwyt, czworakowanie, ciągnięcie, pchanie, wspinanie itp.”⁴⁰.

- **Metoda aktywnego słuchania muzyki wg Batii Strauss**

Metoda oparta na aktywnym słuchaniu i wykonywaniu prostych ruchów rytmicznych i tanecznych z wykorzystaniem muzyki klasycznej. Metoda ta obejmuje: wysłuchiwanie utworu muzycznego, opowieść muzyczno-ruchową, ilustrację treści utworu ruchem, tworzenie orkiestry z dyrygentem, grę na instrumentach perkusyjnych.

- **Metoda KLANZY**

Metoda oparta na różnego rodzaju zabawach i grach, m.in. celem integracji grupy rówieśniczej. Gry i zabawy zapewniają dobrowolność uczestnictwa, wykluczają rywalizację, pozwalają na możliwość komunikowania się przez ruch, słowo, sztuki plastyczne i inne środki wyrazu. Główną pomocą terapeutyczną w pedagogice zabawy jest duża, kolorowa chusta. Chusta pozwala na rozbudzenie dziecięcej wyobraźni, pomaga w poznaniu siebie nawzajem.

- **Metoda malowania dziesięcioma palcami wg R. F. Show**

Metoda „wykorzystuje naturalną ciekawość i chęć dziecka do obcowania z substancjami o konsystencji błota (mieszania ich, bawienia się nimi, «taplania się» w nich). Zasadniczą cechą wyróżniającą ją od innych metod ekspresji twórczej jest to, że pozwala ona dziecku na zróżnicowane, bardzo bogate «wypowiadanie się» przy jego niewielkich nawet umiejętnościach czy zdolnościach manualnych”⁴¹.

Przedstawione metody warunkują, że każde dziecko zarówno o harmonijnym, jak i nieharmonijnym rozwoju czy specjalnych potrzebach edukacyjnych może stać się **czynnym** uczestnikiem procesu

³⁸ M. Bogdanowicz, B. Kisiel, M. Przasnyska, *Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka*, WSiP, Warszawa 1994, s. 37.

³⁹ J. Karbowiczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Kraków 2011, s. 261.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ K. Jakubczyk, *Metoda malowania dziesięcioma palcami (finger-painting)*, „Nauczyciel i Szkoła” nr 2 (52), 2012, s. 194.

uczenia się. Ta **czynność** procesu uczenia się zależy jednak od nauczyciela, który przy doborze metod uwzględni indywidualne potrzeby dziecka: „nie w aktywności metod tkwi istota sprawy, ale w aktywności osób, które daną metodą pracują”⁴².

Formy pracy

Prawidłowy przebieg procesu wychowawczo-edukacyjno-opiekuńczego w środowisku przedszkolnym narzuca konieczność zastosowania odpowiednich form organizowania pracy pedagogicznej. „Przez formy organizacyjne pracy pedagogicznej rozumie się zaplanowane w czasie i przestrzeni wzajemne czynności wychowawcy i wychowanka. Wskazują one sposoby organizowania różnorodnych i urozmaiconych rodzajów zabaw, zajęć oraz wszelkich sytuacji okolicznościowych. W procesie wychowania przedszkolnego formy te odnoszą się do całości sytuacji, związanych z całodziennym rozkładem dnia, oraz stanowią podstawowy rodzaj działalności dziecięcej”⁴³.

Do najważniejszych form pracy w przedszkolu, według Ireny Dudzińskiej i Stanisławy Lipiny, należą⁴⁴:

a) Zabawy swobodne i organizowane:

Funkcje zabawy –

- organizacyjna: pozwala zaplanować czas dziecka i nauczyciela; przedszkolaki są aktywne, zatem ich działania mogą być spontaniczne lub zaplanowane;
- motywująca: pobudza do twórczego działania i zaangażowania dziecka w sam tok zabawy;
- dydaktyczna: umożliwia wszechstronny rozwój, kształtuje umiejętności przygotowujące do nauki czytania, pisanie, liczenia;
- poznawcza: obiektem poznania jest dziecko, jego osobowość, zdolności, osiągnięcia, jego cechy jak: temperament, potrzeby, sposób myślenia;
- wychowawcza: kształtuje normy i postawy społeczno-moralne.

Rodzaje zabaw według Zofii Topińskiej⁴⁵:

- tematyczne – dzieci odtwarzają/naśladują działania osób dorosłych, ich życie, stosunki społeczne, posługując się zabawkami, przedmiotami;
- konstrukcyjne – zaspokajają potrzebę wytwarzania; są domeną praktycznych doświadczeń dziecka; rozwijają inwencję twórczą i wyobraźnię przestrzenną;
- badawcze – służą zaspokojeniu potrzeb poznawczych dzieci poprzez działanie i manipulowanie przedmiotami; dziecko bada właściwości wielu rzeczy i zjawisk, zaspokajając swoją ciekawość;
- ruchowe – zaspokajają potrzebę ruchu; dzieci z własnej inicjatywy i dla przyjemności opanowują podstawowe formy ruchu, biegają, skaczą, wspinają się, rzucają, chwytają, tańczą, ćwiczą swoją szybkość, wytrzymałość, zwinność; zabawy przyczyniają się do usprawnienia motoryki i wiążą się często z zabawami tematycznymi, np. dziecko skacze jak żaba, pełza jak wąż, wspina się jak marynarz;
- dydaktyczne – zawierają elementy nauczania kierowanego, stanowią element poznawania, utrwalania wiadomości, pojęć, w ich stosowaniu obowiązują zasady dotyczące właściwości

⁴² M. Taraszkiewicz, *Metody aktywizujące proces uczenia się, czyli jak uczyć lepiej*, Wydawnictwo Verlag Dashofer, Warszawa 2002, s. 17.

⁴³ J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Akademia Ignatianum, Kraków 2011, s. 267.

⁴⁴ *Wychowanie i nauczanie w przedszkolu. Przewodnik metodyczny*, red. I. Dudzińska, Warszawa 1983, s. 34.

⁴⁵ Z. Topińska, *Organizacyjne formy procesu kierowania rozwojem dzieci*, w: *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, red. M. Kwiatowska, WSiP, Warszawa 1985, s. 167.

zabawy w ujęciu Danuty Waloszek⁴⁶: jasność, wzniosłość, piękność, dobitność, prawdziwość, autentyczność.

b) Zajęcia dowolne i planowane oraz w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej:

Zajęcia dowolne:

- podejmowane z inicjatywy dziecka w czasie wolnym;
- przyjmują postać zabaw samorządnych (indywidualnych lub w zespołach tworzonych przez dzieci spontanicznie), łączących z sobą elementy wyżej wymienionych zabaw tematycznych, konstrukcyjnych, badawczych i ruchowych;

Zajęcia programowo planowane (edukacyjne):

- opierają się na podstawie programowej, odbywają się codziennie, systematycznie, w określonych porach.

Czas trwania zajęć:

- 3-latki – jedno zajęcie dydaktyczne (10–15 minut),
- 4-latki – dwa zajęcia dydaktyczne (po 15–20 minut),
- 5-latki – dwa zajęcia dydaktyczne (po 20–30 minut),
- 6-latki – dwa zajęcia dydaktyczne (30–35 minut).

Wydłużenie/skrócenie czasu trwania zajęć następuje np.: w przypadku prowadzenia zajęć poza przedszkolem (miejsca użyteczności publicznej), w sytuacji, gdy osobami prowadzącymi są przedstawiciele różnych zawodów, hobbyści, pasjonaci z najbliższego otoczenia. Czas realizacji zajęć dostosowany jest do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka.

Zajęcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej: zajęcia rozwijające uzdolnienia; zajęcia specjalistyczne typu korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne oraz inne o charakterze terapeutycznym; indywidualizowana ścieżka realizacji obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego; porady i konsultacje.

c) Prace związane z samoobsługą, porządkowe i gospodarcze, hodowlane, na rzecz innych, dyżury

Prace te m.in. wyrabiają w dziecku samodzielność, nawyki: mycia rąk, czesania się, ubierania, rozbierania, wiązania butów, zapinania guzików, sprzątania po sobie, oraz ucą ważnych czynności, np. samodzielnego jedzenia.

d) Spacer, wycieczki:

Zaspokajają potrzeby poznawcze dziecka, ułatwiają poznawanie świata poprzez bezpośredni kontakt z rzeczywistością, sprzyjają rozwojowi zdolności obserwacji i zainteresowań, wzbogacają wiadomości i umiejętności, uczą samodzielnego myślenia, kształtują światopogląd, umożliwiają korelację między obszarami aktywności, rozbudzają uczucia patriotyzmu, miłość do ziemi ojczyzny, uczą współpracy i współdziałania w zespole, rozwijają wszechstronną osobowość dziecka, kształtują poczucie estetyki, rozwijają zasób słownictwa, umożliwiają poszukiwanie, odkrywanie nowych zjawisk, rzeczy itp., stanowią wartościowy sposób gromadzenia spostrzeżeń (analiza, syn-

⁴⁶ D. Waloszek, *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Kraków 2006, s. 258–260.

teza, porównanie, rozumienie zjawisk, związków i zależności), wdrażają dziecko do samodzielnej pracy, wzbogacają przeżycia, uatrakcyjniamy zajęcia w przedszkolu, zapoznają z bogactwem świata roślin i zwierząt, stwarzają radosną i przyjazną atmosferę, uczą szacunku do ochrony świata przyrody i zwierząt, mają walory poznawcze, kształcące i wychowawcze⁴⁷.

e) Uroczystości w przedszkolu:

Stanowią podstawową formę kultywowania tradycji i zachowania obrzędów, umacniają wiedzę o historii kraju w świadomości najmłodszych członków społeczności, wdrażają do respektowania norm i zwyczajów, uczą szacunku do ojczyzny i symboli narodowych, uczą szacunku do osób starszych i niepełnosprawnych, wzmacniają więzi koleżeńskie i partnerskie, rozwijają zainteresowania międzykulturowe, zaspokajają potrzebę uznania i własnej wartości, uczą aktywności, kreatywności, wspólnego podejmowania działań⁴⁸.

Każda z wyżej wymienionych form pracy pedagogicznej przebiega w postaci pracy (zależnie od zastosowanej metody pracy, aktywności dziecka, grupy docelowej): **indywidualnej** (dziecko – działanie); **zespołowej** (dziecko – dziecko lub zespół kilkuosobowy dzieci); **grupowej** (grupy jednorodne – dzieci o podobnych osiągnięciach bądź zainteresowaniach; grupy o zróżnicowanym poziomie).

3.4 Ramowy rozkład dnia w przedszkolu (propozycja)

Ramowy rozkład dnia dla dzieci 3–4-letnich	
7.00–8.00	Schodzenie się dzieci do przedszkola. Podejmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in.: zabawy konstrukcyjne, tematyczne, badawcze, ruchowe; zajęcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej*. Zabawy integrujące grupę. Zabawa z zestawu zabaw ruchowych. * Zajęcia dla dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną, m.in. z opinią, orzeczeniem poradni psychologiczno-pedagogicznej.
8.00–8.45	Przygotowanie do śniadania, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, porządkowe, pełnienie dyżurów. Śniadanie.
8.45–9.00	Czynności porządkowe po śniadaniu.
9.00–9.20 Zajęcie 1	Zajęcia edukacyjne z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka. Z uwzględnieniem czasu trwania zajęć (z możliwością wydłużenia): 3-latki – 10–15 minut, 4-latki – 15–20 minut. Czas realizacji zajęć dostosowany jest do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka.

⁴⁷ J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Akademia Ignatianum, Kraków 2011, s. 278.

⁴⁸ Tamże, s. 279.

9.20–9.50	Zabawy ruchowe (w tym relaksacyjne). Zabawy dowolne.
9.50–10.10 Zajęcie 2*	Zajęcia edukacyjne z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka. Z uwzględnieniem czasu trwania zajęć (z możliwością wydłużenia): 4-latki – 15–20 minut. Czas realizacji zajęć dostosowany jest do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka. Uwaga! 3-latki w tym czasie podejmują różnorodne formy pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in.: zabawy konstrukcyjne, tematyczne, badawcze, ruchowe. * Zajęcie 2 wdrożone zostaje dla dzieci 4-letnich w II półroczu.
10.10–11.45	Podejmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in. zabawy na świeżym powietrzu: zabawy ruchowe, spacer, zabawy swobodne w ogrodzie przedszkolnym, gry terenowe.
11.45–12.30	Przygotowanie do obiadu, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, porządkowe, pełnienie dyżurów. Obiad.
12.30–12.45	Czynności porządkowe po obiedzie.
12.45–13.45	Odpoczynek dzieci – leżakowanie. Słuchanie muzyki relaksacyjnej lub bajek nagranych lub czytanych przez nauczyciela.
13.45–14.00	Przygotowanie do podwieczorku, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, pełnienie dyżurów. Podwieczorek.
14.00–17.00	Podejmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in.: zabawy konstrukcyjne, tematyczne, badawcze, ruchowe; prace porządkowe w kąciakach tematycznych; zajęcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej (stymulujące, rozwijające funkcje percepcyjno-motoryczne i społeczno-emocjonalne)*. Słuchanie opowiadań/bajek nauczyciela. Zabawy dowolne na świeżym powietrzu (plac zabaw/ogród przedszkolny). Zajęcia rytmiczne, językowe, taneczne itp. * Zajęcia dla dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną, m.in. z opinią, orzeczeniem poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Ramowy rozkład dnia dla dzieci 5-letnich	
7.00–8.00	Schodzenie się dzieci do przedszkola. Podejmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in. zabawy: konstrukcyjne, tematyczne, badawcze, ruchowe; zajęcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej*. Zabawy integrujące grupę. Ćwiczenia poranne. * Zajęcia dla dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną, m.in. z opinią, orzeczeniem poradni psychologiczno-pedagogicznej.

8.00–8.30	Przygotowanie do śniadania, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, porządkowe, pełnienie dyżurów. Śniadanie.
8.30–8.45	Czynności porządkowe po śniadaniu.
8.45–9.00	Zabawy relaksacyjne.
9.00–9.30 Zajęcie 1	Zajęcia edukacyjne z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka. Z uwzględnieniem czasu trwania zajęć (z możliwością wydłużenia): czas trwania 20–30 minut . Czas realizacji zajęć dostosowany jest do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka.
9.30–9.45	Zabawy ruchowe (w tym relaksacyjne).
9.45–10.15 Zajęcie 2	Zajęcia edukacyjne z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka. Z uwzględnieniem czasu trwania zajęć (z możliwością wydłużenia): czas trwania 20–30 minut . Czas realizacji zajęć dostosowany jest do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka. Ćwiczenia gimnastyczne (2 razy w tygodniu).
10.15–11.45	Podjmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in. zabawy na świeżym powietrzu: zabawy ruchowe, spacer, zabawy swobodne w ogrodzie przedszkolnym, gry terenowe.
11.45–12.30	Przygotowanie do obiadu, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, porządkowe, pełnienie dyżurów. Obiad.
12.30–12.45	Czynności porządkowe po obiedzie.
12.45–13.45	Odpoczynek poobiedni/kwadrans na bajkę/słuchanie muzyki relaksacyjnej. Zabawy dowolne.
13.45–14.00	Przygotowanie do podwieczorku, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, pełnienie dyżurów. Podwieczorek.
14.00–17.00	Podjmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in.: zabawy konstrukcyjne, tematyczne, badawcze, ruchowe; prace porządkowe w kącikach tematycznych; zajęcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej (stymulujące, rozwijające funkcje percepcyjno-motoryczne i społeczno-emocjonalne)*. Słuchanie opowiadań/bajek nauczyciela. Zabawy dowolne na świeżym powietrzu (plac zabaw/ogród przedszkolny). Zajęcia rytmiczne, językowe, taneczne itp. * Zajęcia dla dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną, m.in. z opinią, orzeczeniem poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Ramowy rozkład dnia dla dzieci 6-letnich	
7.00–8.00	Schodzenie się dzieci do przedszkola. Podejmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in.: zabawy konstrukcyjne, tematyczne, badawcze, ruchowe; zajęcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej*. Zabawy integrujące grupę. Ćwiczenia poranne. * Zajęcia dla dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną, m.in. z opinią, orzeczeniem poradni psychologiczno-pedagogicznej.
8.00–8.30	Przygotowanie do śniadania, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, porządkowe, pełnienie dyżurów. Śniadanie
8.30–8.45	Czynności porządkowe po śniadaniu.
8.45–9.00	Zabawy relaksacyjne.
9.00–9.35 Zajęcie 1	Zajęcia edukacyjne z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka. Z uwzględnieniem czasu trwania zajęć (z możliwością wydłużenia): czas trwania 30–35 minut. Czas realizacji zajęć dostosowany jest do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka.
9.35–10.00	Zabawy ruchowe (w tym relaksacyjne).
10.00–10.35 Zajęcie 2	Zajęcia edukacyjne z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka. Z uwzględnieniem czasu trwania zajęć (z możliwością wydłużenia): czas trwania 20–30 minut. Czas realizacji zajęć dostosowany jest do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka. Ćwiczenia gimnastyczne (2 razy w tygodniu).
10.35–12.00	Podejmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in. zabawy na świeżym powietrzu: zabawy ruchowe, spacer, zabawy swobodne w ogrodzie przedszkolnym, gry terenowe.
12.00–12.45	Przygotowanie do obiadu, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, porządkowe, pełnienie dyżurów. Obiad.
12.45–13.00	Czynności porządkowe po obiedzie.
13.00–13.45	Odpoczynek poobiedni/kwadrans na bajkę/słuchanie muzyki relaksacyjnej. Zabawy dowolne.

13.45-14.00	Przygotowanie do podwieczorku, m.in.: czynności higieniczne, samoobsługowe, pełnienie dyżurów. Podwieczorek.
14.00-17.00	Podejmowanie przez dzieci różnorodnych form pracy (wg indywidualnych potrzeb dziecka), m.in.: zabawy konstrukcyjne, tematyczne, badawcze, ruchowe; prace porządkowe w kąciakach tematycznych; zajęcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej (stymulujące, rozwijające funkcje percepcyjno-motoryczne i społeczno-emocjonalne)*. Słuchanie opowiadań/bajek nauczyciela. Zabawy dowolne na świeżym powietrzu (plac zabaw/ogród przedszkolny). Zajęcia dodatkowe typu: rytmika, język, taneczne itp. * Zajęcia dla dzieci objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną, m.in. z opinią, orzeczeniem poradni psychologiczno-pedagogicznej.

ROZDZIAŁ 4. ORGANIZACJA ŚRODOWISKA WYCHOWAWCZO-EDUKACYJNEGO W PRZEDSZKOLU I WSPÓŁPRACY PRZEDSZKOLA Z RODZICAMI DZIECKA

Ważnym elementem decydującym o psychomotorycznym i społeczno-emocjonalnym rozwoju dziecka jest organizacja przestrzeni, m.in. miejsce zajęć, czas pobytu dziecka w przedszkolu oraz podejmowane przez nauczyciela i rodzica działania wychowawczo-edukacyjno-opiekuńcze.

4.1 Miejsce realizacji zajęć w przedszkolu

Na organizację przestrzeni w przedszkolu składają się miejsca realizacji zajęć, m.in.:

- a) sala przedszkolna wyposażona m.in.: w sprzęt, meble, kącki/strefy zabaw, tablice do demonstrowania pomocy, gazetki ściennie, zabawki, pomoce uwzględniające wszystkie rodzaje aktywności dziecka dostosowane do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci;
- b) pomieszczenia sanitarne, szatnia, plac zabaw, ogród przedszkolny, sala gimnastyczna, sale specjalistyczne (np. logopedyczna, SI) dostosowane do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci,

Zajęcia przedszkolne mogą odbywać się również w miejscach użyteczności publicznej (np. sklep, komenda straży pożarnej, policji, stadion, kino, teatr).

4.2 Czas pobytu dziecka w przedszkolu⁴⁹

Podstawa programowa, w części poświęconej warunkom i sposobom jej realizacji, reguluje organizację dnia pobytu dzieci w przedszkolu, wymieniając i krótko charakteryzując preferowane formy pracy. Mowa jest tu o tzw. zajęciach kierowanych i zajęciach niekierowanych. W organizacji dnia ma być uwzględniony czas na zajęcia, spożywanie posiłków, odpoczynek, uroczystości, wycieczki, czynności samoobsługowe, samodzielną zabawę. Niezależnie od grupy wiekowej dzieci mają mieć zapewniony codzienny pobyt na świeżym powietrzu. Zajęcia kierowane powinny uwzględniać możliwości, oczekiwania poznawcze i potrzeby dzieci. Organizacyjnie ma być także wypracowany rytm dnia, w którym zabawa, nauka i wypoczynek występują w systematycznie powtarzających się fazach. Przeplatanie tych form ma gwarantować rozumienie pojęcia czasu i jego organizacji oraz dawać poczucie bezpieczeństwa i spokoju. Dominującą formą aktywności dziecka jest zabawa.

Ponadto należy pamiętać, że organizacja pobytu dzieci w przedszkolu powinna uwzględniać indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dzieci. W rozkładzie dnia powinny się znaleźć zajęcia z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

⁴⁹ W oparciu o Rozporządzenie MEN z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

4.3 Rola nauczyciela w działaniach wychowawczo-edukacyjnych

Nauczyciel przedszkola zgodnie z założeniami programu powinien:

- wyposażać dziecko w **wiedzę**, która pozwoli mu wyrobić odpowiednie nawyki i zdobyć **umiejętności** praktyczne, a także umożliwi kształtowanie odpowiednich **postaw** poprzez działanie;
- włączyć do działań wychowawczo-edukacyjnych różnorodne formy aktywności, które dostosowane do możliwości dziecka wspomogą jego wszechstronny rozwój,
- włączyć do działań wychowawczo-edukacyjnych wszystkie kryteria pomocy psychologiczno-pedagogicznej celem zaspokojenia indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci,
- zauważać w pracy wychowawczo-edukacyjnej dzieci o nieharmonijnym rozwoju i specjalnych potrzebach edukacyjnych oraz dążyć do włączenia tej grupy dzieci do każdej społeczności na każdym etapie rozwoju,
- wdrażać cele edukacyjne,
- uwzględniać potrzeby dziecka przy organizacji przestrzeni zarówno w wymiarze miejsca realizacji zajęć, jak i przy organizacji dnia pobytu dzieci w przedszkolu,
- uwzględniać w bezpośredniej pracy z dzieckiem cechy rozwoju fizycznego, społecznego, emocjonalnego, poznawczego właściwe dla danej grupy wiekowej,
- zastosować odpowiednie metody i formy pracy,
- wykorzystać w procesie diagnozy przedszkolnej różnorodne techniki diagnostyczne celem rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka,
- włączyć w proces edukacji nowy model kształcenia – model uczenia się,
- akceptować pomysły dziecka, towarzyszyć mu i pomagać w ich realizacji, przy jednoczesnym wyrabianiu poczucia odpowiedzialności i samodzielności, stymulowaniu poczucia własnej wartości, motywacji do działania i dalszego rozwijania zdolności i umiejętności oraz kształceniu kompetencji kluczowych,
- konsultować się, w razie potrzeby, z innymi nauczycielami placówki lub specjalistami,
- stosować się do wskazań specjalistów,
- przeprowadzić ewaluację programu.

Nauczyciel staje się zatem organizatorem procesu edukacyjnego, diagnostą, innowatorem, wychowawcą, kreatorem, a nie tylko dydaktykiem. Posiada szereg kompetencji ku temu, by pełnić rolę „koordynatora całokształtu życia i aktywności dziecka oraz swojej, inicjatora i stymulatora procesów rozwojowych i edukacyjnych, partnera wspomagającego indywidualny rozwój dziecka”⁵⁰.

Kompetencje nauczyciela skierowane są nie tylko do pracy z dzieckiem, ale także do umiejętnego integrowania środowiska przedszkolnego ze środowiskiem rodzinnym dziecka, do włączenia rodziców dziecka w proces uczenia się tak, aby rodzic postrzegał siebie jako partnera, współtwórcę i współrealizatora pracy dydaktyczno-wychowawczo-opiekuńczej. Rolą nauczyciela jest m.in. wypracowanie swojego własnego systemu współpracy z rodzicami na rzecz „tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka czy kreowania sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych”⁵¹ oraz całościowego wsparcia rozwoju dziecka. Ważne jest to, aby współpraca miała charakter aktywizujący, twórczy i ciekawy.

⁵⁰ J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Akademia Ignatianum, Kraków 2011, s. 163.

⁵¹ Rozporządzenie MEN z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

4.4 Rola rodziców w działaniach wychowawczo-edukacyjnych

Zgodnie z założeniami programu wychowania przedszkolnego w działaniach wychowawczo-edukacyjnych aktywnie uczestniczy **rodzina dziecka**, by „proces uczenia się i wychowania w domu i przedszkolu był jak najbardziej do siebie zbliżony. W sytuacji rozbieżności w podejściu wychowawczym może dojść do swoistego dysonansu poznawczego i emocjonalnego”⁵².

Rolą rodziców (opiekunów) jest:

- zaspokojenie najważniejszej potrzeby dziecka – potrzeby bezpieczeństwa – poprzez tworzenie warunków umożliwiających dziecku swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa,
- czynne uczestniczenie w zaspokojeniu potrzeby kontaktu z innymi, autonomii, poczucia własnej wartości czy potrzeby autoekspresji,
- wspieranie aktywności dziecka poprzez wyzwalanie aktywności, a nie zmuszanie do aktywności, poprzez stwarzanie warunków do myślenia, a nie zmuszanie do myślenia, poprzez zrozumienie egocentrycznej natury dziecka, a nie próby jej „zduszenia”,
- dostarczanie nauczycielowi informacji o dziecku celem rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i możliwości psychofizycznych oraz społeczno-emocjonalnych dziecka,
- systematyczne wsparcie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole.

Przypisanie rodzicom dziecka roli w procesie edukacji ma wieloraki charakter:

- po pierwsze, „partnerstwa”: obie strony postrzegają siebie jako partnerów, w komunikacji pojawia się dialog,
- po drugie, „współtwórcy/współrealizatora” – rodzic aktywnie uczestniczy w procesie uczenia się, bo aktywność jest działaniem naturalnym, a nie sztucznym wytworem, rodzic każdego dnia w sposób naturalny wspiera aktywność dziecka poprzez stwarzanie dziecku warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym czy poznawczym obszarze jego rozwoju,
- po trzecie, czynnego realizatora podstawy programowej, m.in. w obszarze zadań przedszkola – „tworzy warunki umożliwiające dziecku swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa czy sytuacje sprzyjające budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur”⁵³.

⁵² J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Akademia Ignatianum, Kraków 2011, s. 178.

⁵³ Rozporządzenie MEN z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

ROZDZIAŁ 5. METODY, SPOSOBY, ZASADY DIAGNOZOWANIA ROZWOJU DZIECKA

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego stawia nauczyciela przedszkola nie tylko w roli osoby twórczo organizującej przestrzeń rozwoju psychomotorycznego i społeczno-emocjonalnego dziecka, która włącza do „zabaw i doświadczeń przedszkolnych potencjał tkwiący w dzieciach oraz ich zaniepokojenie elementami otoczenia”⁵⁴, ale również w roli osoby rozpoznającej/poznającej indywidualne możliwości psychofizyczne dziecka i opisującej je w języku zrozumiałym dla wszystkich osób zaangażowanych w działania na rzecz każdego dziecka. Diagnoza przedszkolna koncentruje się na zebraniu przez nauczyciela **informacji** o dziecku w każdej sferze rozwoju: fizycznej, społecznej, emocjonalnej, poznawczej. Podstawowym źródłem informacji o dziecku jest m.in. rozmowa z rodzicami czy obserwacja różnych przejawów aktywności dziecka podczas jego pobytu w przedszkolu. Obserwacja jest celową, planowaną techniką diagnostyczną wśród metod diagnozy. „**Planowość** (tj. określenie czasu trwania obserwacji oraz sposobów obserwowania i rejestrowania danych, a także ustalenia reguł interpretowania spostrzeżeń)”⁵⁵, „**dokładność** (wymaga jak najwierniejszego rejestrowania zachowań dziecka w toku obserwacji i ich interpretowania)”⁵⁶, „**obiektywizm** (tzn. że oczekiwania, nastawienia, postawy i preferencje nauczyciela nie mogą wpływać na przebieg obserwacji w jakiegokolwiek jej fazie)”⁵⁷ to główne składowe obserwacji, warunkujące jej rzetelność.

Ważne, aby nauczyciel diagnozujący rozwój dziecka, pamiętał o kilku zasadach i umiejętnym wykorzystaniu obserwacji do poznania potrzeb dziecka.

5.1 Sposoby diagnozowania rozwoju dziecka

Obserwacja, jako jedna z wielu technik w metodzie diagnozy, polega na gromadzeniu informacji o dziecku w czterech obszarach jego rozwoju: fizycznym, społecznym, emocjonalnym i poznawczym oraz na interpretacji uzyskanych danych. Przy interpretowaniu wyników obserwacji nauczyciel powinien pamiętać m.in. o wstrzymaniu się od „przedwczesnej interpretacji (polega na wydawaniu sądów i ocen, przypisywaniu intencji bez wystarczających podstaw w sferze faktów), unikaniu „powierzchnowości interpretacji (wyraża się w interpretowaniu określonych zachowań dziecka bez wystarczającego wniknięcia w motywy jego działania) czy obiektywizmie (częste podporządkowanie interpretacji obserwowanych zachowań wcześniejszym opiniom i sądom na temat danego wychowanka)”⁵⁸.

Narzędziem obserwacji jest np. arkusz obserwacyjny z wytypowanymi zagadnieniami, które objąć ma obserwacja. Materiał badawczy można również gromadzić za pomocą notatek, dzienniczków obserwacyjnych, rejestracji dźwiękowej lub fotograficznej.

„W przedszkolu – obserwację pedagogiczną mającą na celu wczesne rozpoznanie u dziecka dysharmonii rozwojowych i podjęcie wczesnej interwencji, a w przypadku dzieci realizujących obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne – obserwację pedagogiczną zakończoną analizą i oceną gotowości

⁵⁴ Rozporządzenie MEN z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

⁵⁵ Diagnoza dziecka w przedszkolu, <https://edurada.pl/artykuly/diagnoza-dziecka-w-przedszkolu/>

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże.

dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna)”⁵⁹ prowadzą nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści.

Akty prawne **nie określają, ile razy w ciągu roku przedszkolnego** powinna być przeprowadzona obserwacja pedagogiczna w przedszkolu, ale w pkt. 9 „Warunki i sposób realizacji” podstawy programowej widnieje m.in. zapis: „Nauczyciele systematycznie informują rodziców o postęпах w rozwoju ich dziecka, zachęcają do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego oraz opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole”⁶⁰. Zapis sugeruje podejmowanie przez nauczyciela systematycznych działań diagnostycznych mających na celu rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci w wieku przedszkolnym.

5.2 Zasady diagnozowania rozwoju dziecka

Podczas monitorowania dynamiki rozwoju dziecka nauczyciel powinien mieć na względzie następujące **zasady**⁶¹:

- każde dziecko jest odrębną indywidualnością, dlatego należy unikać porównywania go do innych dzieci,
- rozwój dziecka uwarunkowany jest wieloma czynnikami, dlatego należy mieć na uwadze jego potencjał biologiczny, dotychczasowe doświadczenia, liczne wpływy środowiskowe oraz kierunek jego własnej aktywności,
- z uwagi na różnice w indywidualnym tempie rozwoju każdego człowieka należy zachować spokój w oczekiwaniu na pojawienie się u dziecka określonych właściwości, kompetencji,
- dysponujemy różnymi typami inteligencji, dlatego rozwój dziecka należy postrzegać poprzez specyficzne zdolności do nabywania kompetencji,
- dziecko jest w toku rozwoju, dlatego należy unikać kategoriycznych stwierdzeń w ocenie wybranej cechy, bowiem w niedługim czasie stwierdzenia te ulegają dezaktualizacji,
- każdy z nas czuje obawy przed oceną, dlatego należy starać się, aby wyrażane względem dziecka opinie nie budziły jego lęku, co łatwo osiągnąć, koncentrując się na pozytywnych aspektach dziecięcych zachowań i dociekań,
- każdy człowiek jest zdolny do przekraczania wyznaczonych mu ograniczeń, dlatego należy pozostawić dziecku dużo swobody w wyrażaniu siebie i pozytywnie oceniać każdy przejaw jego twórczego, niekonwencjonalnego myślenia i działania,
- należy zachować maksymalną ostrożność podczas wykorzystywania różnych narzędzi badawczych służących określaniu poziomu rozwoju dziecka i interpretacji wyników uzyskanych tą drogą,
- zdarza się nam popełniać błędy, dlatego wartościując rozwój dziecka, warto konsultować swoje niepokojące spostrzeżenia ze specjalistami z poradni psychologiczno-pedagogicznej,
- nauczyciele mają możliwość uczestniczenia w rozwoju dziecka przez stosunkowo krótki okres jego życia, dlatego uwagi wynikające ze swoich spostrzeżeń muszą konsultować z rodzicami wychowania znającymi go znacznie dłużej.

⁵⁹ Rozporządzenie MEN z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2017 r., poz. 1591, ze zm., § 20 ust. 2 pkt 1).

⁶⁰ Rozporządzenie MEN z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.)

⁶¹ W oparciu o: M. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej*, Grupa Edukacyjna S.A., Kielce 2016, s. 17.

ROZDZIAŁ 6. STRUKTURA TREŚCI PROGRAMOWYCH

Obszar rozwoju dziecka z podstawy programowej i przyporządkowane mu numery osiągnięć dziecka na koniec wychowania przedszkolnego		Rodzaj aktywności dziecka	Rozwijane kompetencje kluczowe	Realizowane zadania przedszkola, (z podstawy programowej)
Fizyczny	1, 2, 3, 4	społeczna	- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji - kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się	1, 2, 4, 5, 7, 11, 14, 15
	9	językowa	- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji - kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się	
	5, 6, 7	artystyczna	- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii - kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się - kompetencja w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	
	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8	ruchowa i zdrowotna	- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji - kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych technologii i inżynierii, - kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się - kompetencje obywatelskie	
Emocjonalny	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	społeczna	- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji - kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii - kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się - kompetencje obywatelskie - kompetencje w zakresie przedsiębiorczości - kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13

Spoleczny	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	spoleczna	– kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii – kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się – kompetencje obywatelskie – kompetencje w zakresie przedsiębiorczości	1, 2, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 13
Poznawczy	10, 20, 21, 22, 23	spoleczna	– kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – kompetencje w zakresie wielojęzyczności – kompetencje obywatelskie, – kompetencje w zakresie przedsiębiorczości	1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17
	2, 4, 5, 6, 8, 21, 22, 23	językowa	– kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – kompetencje w zakresie wielojęzyczności – kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii – kompetencje cyfrowe – kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się – kompetencje obywatelskie – kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	
	1, 3, 7, 8, 9, 11, 19	artystyczna	– kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – kompetencje w zakresie wielojęzyczności – kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii – kompetencje cyfrowe, – kompetencje w zakresie przedsiębiorczości – kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	

Poznawczy	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23	poznawcza	– kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji – kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii – kompetencje cyfrowe – kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się – kompetencje obywatelskie – kompetencje w zakresie przedsiębiorczości – kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	
------------------	--	------------------	---	--

ROZDZIAŁ 7. TREŚCI PROGRAMOWE I ZAKŁADANE EFEKTY

Obszar rozwoju dziecka	Aktywność dziecka	3–4-latki, w tym dzieci ze SPE	5-latki, w tym dzieci ze SPE	6-latki, w tym dzieci ze SPE (treści wykraczające ponad podstawę programową podświetlone na szaro)
FIZYCZNY	Aktywność dziecka	- określanie swoich cech fizycznych: płeć, wiek, kolor oczu - ogłędanie siebie w lustrze - korzystanie z własnych zmysłów: rozpoznawanie smaku, zapachu, słyszanych dźwięków, rozpoznawanie za pomocą wzroku, dotyku - wskazywanie części ciała i ich nazywanie - zdejmowanie ubrań, butów, umieszczanie ich w wyznaczonym miejscu w szatni - zakładanie ubrań, butów - korzystanie z toalety - spożywanie posiłków – prawidłowe posługiwanie się łyżką, widelcem - udział w porządkowaniu sali po skończonej zabawie - składanie ubrań przed leżakowaniem - odkładanie prac na półki indywidualne	- określanie swoich cech fizycznych: wzrost (w odniesieniu do innych), kolor włosów, kolor oczu - rysowanie siebie - dostrzeganie zmian zachodzących we własnym wyglądzie pod wpływem upływającego czasu - zwracanie uwagi na kulturę spożywania posiłków - samodzielne rozbieranie się i ubieranie oraz dbanie o swoją garderobę - pełnienie dyżurów, np. przy nakrywaniu stołu do posiłków - porządkowanie po sobie miejsca zabaw, pracy i spożywania posiłków - uczestniczenie w tworzeniu dekoracji, wzbogacanie kącia przyrody - dbanie o porządek na półkach indywidualnych	- określanie swoich cech fizycznych: wzrost, kolor włosów, oczu, kolor skóry - rysowanie siebie z uwzględnieniem charakterystycznych szczegółów - nazywanie wybranych wewnętrznych organów (np. serce, żołądek) i określanie ich roli w życiu człowieka - posługiwanie się kompletem sztućców podczas spożywania posiłków - spożywanie posiłków – korzystanie z serwetek - wiązanie obuwia - tworzenie okazjonalnych kacików zainteresowań, - wykazywanie inicjatywy w dbałości o salę zajęć
	Językowa	- rozwijanie sprawności całego ciała (w toku wykonywania czynności samoobsługowych, zabaw ruchowych) - nazywanie wybranych części ciała - nabywanie sprawności manualnej (poprzez wykonywanie czynności wymagających zaangażowania mięśni dłoni, np. lepienie prostych kształtów z plasteliny, zgniatanie i zaginanie papieru)	- rozwijanie sprawności całego ciała (w toku wykonywania czynności samoobsługowych, zabaw ruchowych i ćwiczeń gimnastycznych) - nazywanie części ciała - nabywanie świadomości własnego ciała (tzn. poprawnego nazywania części ciała, rozumienia ich funkcji, znajomości stron ciała)	- podpisywanie własnym imieniem rysunków, zaproszeń dla rodziców na uroczystości przedszkolne, upominków dla kolegów itp. - określanie kierunku pisania (rysowania) – od lewej strony linii do prawej i od góry kartki do dołu - rozwijanie koordynacji ruchowej (głównie skoordynowanej)

FIZYCZNY	Jezykowa	- nabywanie koordynacji ruchowej - nabywanie koordynacji wzrokowo-ruchowej, np. powtarzanie prostych ruchów innej osoby w czasie zabawy	- wykonywanie czynności wymagających zaangażowania mięśni dłoni, np.: lepienie z plasteliny, zgniatanie i zaginanie papieru, wycinanie, wydzieranie - rozwijanie koordynacji wzrokowo-ruchowej, np. powtarzanie ruchów innej osoby w czasie zabawy - wykonywanie czynności z dużym i małym napięciem mięśniowym w toku zabaw ruchowych i ćwiczeń plastycznych - odwzorowywanie elementów (przerysowanie, rysowanie według wzoru, kalkowanie)	- współpracy ruchów ramienia, przedramienia, nadgarstka i palców) - rozwijanie koordynacji ruchowo-słuchowo-wzrokowej - słowne określanie struktury kartki i samodzielne próby eksperymentowania z kartką - gospodarowanie przestrzenią kartki (wykonywanie prac plastycznych na papierze o różnych formatach - z tendencją do przechodzenia do małych, zamkniętych powierzchni) - nabywanie płynności ruchów rąk (np. w toku swobodnych ruchów tanecznych, gimnastycznych ćwiczeń ramion, zadań plastycznych wymagających zamalowania dużych przestrzeni kartki) - nabywanie precyzji wykonywania ruchów dłońmi (np. ubieranie lalek, zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł, dekorowanie kartki) - wykonywanie czynności na czas, rysowanie pod dyktando wierszyków recytowanych w różnym tempie, wykorzystywanie rywalizacji w toku zespołowych zabaw ruchowych
----------	----------	--	---	--

		– uczestniczenie w zabawach rytmicznych i ruchowych – reagowanie na zmiany tempa i dynamiki utworu o dużym zróżnicowaniu – rytmiczne poruszanie się przy muzyce – uczestniczenie w zabawach konstrukcyjnych – budowanie z naturalnych materiałów (piasek, śnieg) – uczestniczenie w zabawach angażujących kilka zmysłów jednocześnie	– uczestniczenie w zabawach rytmicznych, ruchowych, płasach przy muzyce – obserwowanie różnych zjawisk fizycznych, np. rozpuszczania ciał stałych w cieczy, krystalizacji, topnienia, parowania, tonięcia i pływania ciał, rozszczepiania światła (tęcza), zjawisk akustycznych (echo), magnetycznych – poznawanie wybranych przyborów, narzędzi potrzebnych do obserwowania i badania otoczenia, np. lornetek, lup, mikroskopów – uczestniczenie w zabawach konstrukcyjno-technicznych, wykorzystujących doświadczenia zbierane podczas poznawania środowiska technicznego, np. składanie zabawek z oddzielonych części, budowanie różnych konstrukcji z klocków, przeżywanie radości z pozytywnych efektów swoich działań – budowanie z naturalnych materiałów (piasek, śnieg); konstruowanie z tworzywa przyrodniczego, korka, drutu, papieru, wełny	– improwizowanie ruchowe do dowolnej muzyki – wspólne przeprowadzanie eksperymentów, wyciąganie wniosków – samodzielne używanie wybranych narzędzi, przyborów, wybieranie materiałów, organizowanie sobie stanowiska pracy i porządkowanie go po zakończeniu pracy
	Artystyczna			

		– nazywanie wybranych części ciała – dostrzeganie podstawowych różnic między dziewczynkami i chłopcami oraz kobietami i mężczyznami – rozwijanie orientacji w schemacie własnego ciała – uczestniczenie w zabawach ruchowych: kształtujących postawę, orientacyjno-porządkowych, bieżnych, z elementami czworakowania, z elementami skoku, podskoku, z elementami toczenia, z elementami rzutu, chwytu, równoważnych, organizowanych metodą opowieści ruchowych, ze śpiewem – uczestniczenie w zabawach – organizowanych w terenie (w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku) w różnych porach roku (na śniegu, w wodzie) – uczestniczenie w ćwiczeniach gimnastycznych – wykorzystywanie w zabawach i ćwiczeniach niekonwencjonalnych	– nazywanie części ciała – wskazywanie, po której stronie ciała znajduje się serce – dostrzeganie zmian w swoim rozwoju fizycznym na przestrzeni kilku lat (wzrost, zmiany proporcji w budowie ciała) na podstawie zdjęć – dostrzeganie różnic w wyglądzie między dziewczynkami i chłopcami oraz kobietami i mężczyznami – utrwalanie orientacji w schemacie własnego ciała i ciała drugiej osoby (np. w kontekście kształtowania prawidłowej postawy) – uczestniczenie w zabawach ruchowych: kształtujących postawę, orientacyjno-porządkowych, bieżnych, z elementami czworakowania, z elementami skoku, podskoku, z elementami toczenia, z elementami rzutu, chwytu, równoważnych, organizowanych metodą opowieści ruchowych, ze śpiewem – uczestniczenie w zabawach organizowanych w terenie – uczestniczenie w zabawach (w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku) w różnych porach roku (na śniegu, w wodzie) – uczestniczenie w ćwiczeniach gimnastycznych – wykorzystywanie w zabawach i ćwiczeniach niekonwencjonalnych	– nazywanie wybranych organów wewnętrznych, np.: serce, płuca, żołądek, mózg, określanie ich funkcji – uświadomienie problemu osób niepełnosprawnych fizycznie, np. utrudnionego sposobu poruszania się – dostrzeganie różnic w funkcjonowaniu dzieci, dorosłych i starszych osób – zaciśnianie kontaktów interpersonalnych z grupą poprzez wspólne organizowanie zabaw ruchowych – uczestniczenie w zabawach i grach ruchowych przekraczających możliwości dzieci w wieku przedszkolnym – uczestniczenie w zabawach z elementami rywalizacji – dbanie o narzędzia zmysłów poprzez: dobre oświetlenie miejsc zabaw, pracy, unikanie hałasu, tego, by samemu też nie być jego źródłem, wietrzenie pomieszczeń – rozumienie znaczenia higieny osobistej – rozmawianie na temat szczepień ochronnych, wskazywanie ich wartości zdrowotnych – nazywanie znanych chorób, określanie ich symptomów, podawanie sposobów leczenia – dostrzeganie w swoim otoczeniu osób chorych i cierpiących, rozumienie ich potrzeb
	Ruchowa i zdrowotna	– nazywanie wybranych części ciała – dostrzeganie podstawowych różnic między dziewczynkami i chłopcami oraz kobietami i mężczyznami – rozwijanie orientacji w schemacie własnego ciała – uczestniczenie w zabawach ruchowych: kształtujących postawę, orientacyjno-porządkowych, bieżnych, z elementami czworakowania, z elementami skoku, podskoku, z elementami toczenia, z elementami rzutu, chwytu, równoważnych, organizowanych metodą opowieści ruchowych, ze śpiewem – ubieranie się odpowiednio do warunków atmosferycznych występujących w danej porze roku – przebywanie na świeżym powietrzu – uczestniczenie w spacerach, zabawach – dbanie o higienę poprzez: codzienne mycie całego ciała, mycie zębów po posiłkach, samodzielne korzystanie z toalety, mycie rąk, zwłaszcza po pobycie w toalecie i zabawie na świeżym powietrzu, utrzymywanie czystości odzieży, obuwia, samodzielne ubieranie się i rozbieranie, dbanie o rzeczy osobiste, codzienne zmienianie bielizny, nieużywanie cudzych grzebieni, szczotek, ręczników, zachowywanie porządku w miejscu zabawy, – systematyczne kontrolowanie stanu uzębienia	– nazywanie części ciała – wskazywanie, po której stronie ciała znajduje się serce – dostrzeganie zmian w swoim rozwoju fizycznym na przestrzeni kilku lat (wzrost, zmiany proporcji w budowie ciała) na podstawie zdjęć – dostrzeganie różnic w wyglądzie między dziewczynkami i chłopcami oraz kobietami i mężczyznami – utrwalanie orientacji w schemacie własnego ciała i ciała drugiej osoby (np. w kontekście kształtowania prawidłowej postawy) – uczestniczenie w zabawach ruchowych: kształtujących postawę, orientacyjno-porządkowych, bieżnych, z elementami czworakowania, z elementami skoku, podskoku, z elementami toczenia, z elementami rzutu, chwytu, równoważnych, organizowanych metodą opowieści ruchowych, ze śpiewem – uczestniczenie w zabawach organizowanych w terenie – uczestniczenie w zabawach (w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku) w różnych porach roku (na śniegu, w wodzie) – uczestniczenie w ćwiczeniach gimnastycznych – wykorzystywanie w zabawach i ćwiczeniach niekonwencjonalnych	– nazywanie wybranych organów wewnętrznych, np.: serce, płuca, żołądek, mózg, określanie ich funkcji – uświadomienie problemu osób niepełnosprawnych fizycznie, np. utrudnionego sposobu poruszania się – dostrzeganie różnic w funkcjonowaniu dzieci, dorosłych i starszych osób – zaciśnianie kontaktów interpersonalnych z grupą poprzez wspólne organizowanie zabaw ruchowych – uczestniczenie w zabawach i grach ruchowych przekraczających możliwości dzieci w wieku przedszkolnym – uczestniczenie w zabawach z elementami rywalizacji – dbanie o narzędzia zmysłów poprzez: dobre oświetlenie miejsc zabaw, pracy, unikanie hałasu, tego, by samemu też nie być jego źródłem, wietrzenie pomieszczeń – rozumienie znaczenia higieny osobistej – rozmawianie na temat szczepień ochronnych, wskazywanie ich wartości zdrowotnych – nazywanie znanych chorób, określanie ich symptomów, podawanie sposobów leczenia – dostrzeganie w swoim otoczeniu osób chorych i cierpiących, rozumienie ich potrzeb

	– sygnalizowanie nauczycielowi złego samopoczucia – wyrabianie nawyków zdrowotnych przy każdej nadarzającej się sytuacji (np. mycie rąk po skorzystaniu z toalety, składanie w jedno miejsce ubrań podczas przygotowań do leżakowania, korzystanie z chusteczek higienicznych w razie potrzeby) – spożywanie zdrowej żywności: warzyw, owoców, mięsa, nabiału (ograniczanie spożycia słodczy, chipsów), picie wody, kompotów, soków, (ograniczenie napojów gazowanych) – poznawanie zasad właściwego zachowania się w czasie korzystania ze środków transportu – niehałasowanie przy osobach chorych, starszych – poznawanie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu: a. oddalanie się od rodziców (opiekunów) w miejscach publicznych, b. rozmawianie z obcymi ludźmi, odchodzenie z nimi, c. zbliżanie się do nieznanych zwierząt, zwłaszcza psów, d. nieostrożne korzystanie z urządzeń znajdujących się w ogrodzie przedszkolnym. – naśladowanie ruchów wykonywanych przez nauczyciela, odtwarzanie ruchem całego ciała sposobów poruszania się zwierząt	– przyborów, np. plastikowych butelek, gumy pasmanteryjnej, gazet, sznurków, pudełek – przeplatanie aktywności ruchowej odpoczynkiem – ubieranie się odpowiednio do warunków atmosferycznych występujących w danej porze roku (zapobieganie przegrzaniu i zmarznięciu) – przebywanie na świeżym powietrzu; uczestniczenie w spacerach, zabawach i ćwiczeniach ruchowych – dbanie o higienę poprzez codzienne mycie całego ciała, mycie zębów po posiłkach, samodzielne korzystanie z toalety, mycie rąk, zwłaszcza po pobyty w toalecie i po zabawie na świeżym powietrzu, utrzymywanie w czystości odzieży, obuwia; – zwracanie uwagi na estetyczny wygląd, samodzielne ubieranie się i rozbieranie, dbanie o rzeczy osobiste, codzienne zmienianie bielizny, nieużywanie cudzych grzebieni, szczotek, ręczników, zachowywanie porządku w miejscu zabawy, pracy, nauki – dostrzeganie roli lekarza w dbaniu o zdrowie ludzi – systematyczne kontrolowanie uzębienia, przewidywanie obaw przed wizytą u stomatologa	– poznawanie skutków niezapobiegania chorobom – przejawianie aktywności w zakresie propagowania zdrowego stylu życia – wymieniać i określać elementów składających się na zdrowy tryb życia – odpowiednio dobieranie miejsc zabaw przy stole, biurku (miejsce dobrze oświetlone, krzesło dopasowane do wzrostu dziecka) – wymieniać zdrowych produktów oraz produktów szkodzących zdrowiu – bezpieczne posługiwanie się przyborami, np. igłą, nożyczkami, młotkiem – zdobywanie wiedzy na temat instytucji dbających o bezpieczeństwo ludzi, np. komendy policji, pogotowia ratunkowego – przewidywanie skutków wynikających z niebezpiecznych zabaw i zachowań – sygnalizowanie potrzeby pomocy w sytuacjach zagrożenia, zwracanie się do osób, które mogą tej pomocy udzielić
--	--	--	---

Ruchowa i zdrowotna

FIZYCZNY	Ruchowa i zdrowotna	– rozumienie konieczności przyjmowania leków w czasie choroby – sygnalizowanie nauczycielowi złego samopoczucia – wyrabianie nawyków zdrowotnych, np. samodzielnego ubierania się, poprawnego korzystania z toalety, właściwego zachowania się przy stole, przestrzegania zasad bezpieczeństwa w toku zabaw ruchowych i innych – aktywne uczestniczenie w zabawach na świeżym powietrzu – rozumienie konieczności spożywania owoców i warzyw – przeplatanie aktywności ruchowej z odpoczynkiem – uświadomienie konieczności dbania o własne zdrowie – przebywanie w dobrze wywietrzonych, oświetlonych i odpowiednio ocieplonych pomieszczeniach – spożywanie posiłków w czystych naczyniach, przy estetycznie nakrytym stole – spożywanie zdrowej żywności: warzyw, owoców, mięsa, nabiału (ograniczenie spożycia słodczy, chipsów), picie wody, kompotów, soków (ograniczenie napojów gazowanych)	
----------	---------------------------	--	--

FIZYCZNY	Ruchowa i zdrowotna		– przewyżczanie niechęci do nieznanych potraw – przestrzeganie zasad właściwego zachowania podczas spożywania posiłków – właściwe zachowywanie się w czasie korzystania ze środków transportu – poznawanie zasad ruchu drogowego dotyczących prawidłowego i bezpiecznego poruszania się po ulicach i drogach – odpowiednie zachowywanie się podczas burzy, huraganu – rozumienie konieczności zachowywania ciszy w miejscach publicznych – niehałasowanie przy osobach chorych, starszych – bezpieczne posługiwanie się nożyczkami – wybieranie bezpiecznego miejsca do zabaw – poznawanie roli policjanta – poznawanie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu: a. oddalanie się od rodziców (opiekunów) w miejscach publicznych, b. bawienie się w miejscach niedozwolonych, np. przy ruchliwej ulicy, na zamarzniętym stawie, c. zabawy różnymi źródłami ognia, które mogą być przyczyną pożaru,	
----------	---------------------------	--	--	--

FIZYCZNY	Ruchowa i zdrowotna		d. wpuszczania do mieszkania, pod nieobecność rodziców, obcych ludzi, e. rozmawianie z obcymi ludźmi (podawanie danych osobowych oraz przekazywanie informacji na temat rodziny), odchodzenie z nimi, f. jedzenie nieznanych roślin, brudnych owoców, g. bawienie się lekarstwami, środkami chemicznymi, h. samowolne korzystanie z urządzeń elektrycznych, i. zbliżanie się do nieznanych zwierząt, zwłaszcza psów – bezpieczne korzystanie ze sprzętu sportowego, urządzeń znajdujących się na placu zabaw – informowanie nauczyciela o wszystkich sytuacjach budzących wątpliwości i obawy – naśladowanie ruchów wykonywanych przez nauczyciela, odtwarzanie ruchem całego ciała lub samych rąk sposobów poruszania się zwierząt itp.	
----------	---	--	--	--

Zakładane efekty w obszarze rozwoju fizycznego

a) W ramach aktywności społecznej (numery kompetencji: 1, 5):

- Przejawia samodzielność w czynnościach samoobsługowych i organizowaniu swobodnej działalności – stosownie do swoich możliwości rozwojowych.
- Określa odrębność innych względem siebie (cechy fizyczne).

b) W ramach aktywności językowej (numery kompetencji: 1, 5):

- Jest zainteresowane pisaniem.
- Dysponuje sprawnościami niezbędnymi do nauki pisania.

c) W ramach aktywności artystycznej (numery kompetencji: 3, 5, 8):

- Uczestniczy w zabawach muzyczno-ruchowych.
- Chętnie podejmuje działalność plastyczno-konstrukcyjną, w której przejawia swoje upodobania.
- Podejmuje działania niestandardowe dla osiągnięcia zamierzonych celów w działalności plastyczno-konstrukcyjnej.
- Chętnie uczestniczy w zabawach konstrukcyjno-technicznych.

d) W ramach aktywności ruchowej i zdrowotnej (numery kompetencji: 1, 3, 5, 6):

- Chętnie uczestniczy w zabawach, grach i zajęciach ruchowych.
- Zna nazwy części ciała (także niektórych organów wewnętrznych), wskazuje je.
- Wymienia różnice w wyglądzie człowieka, zmieniającym się wraz z wiekiem.
- Rozumie potrzebę ruchu dla prawidłowego funkcjonowania organizmu.
- Przestrzega zasad obowiązujących w zabawach i grach ruchowych.
- Jest sprawne ruchowo.
- Przejawia twórczą inicjatywę w zabawach ruchowych.
- Rozumie zasady sportowej rywalizacji.
- Sygnalizuje potrzebę odpoczynku, kiedy jest zmęczone.
- Zna zasady dbałości o zdrowie, przestrzega ich.
- Rozumie potrzebę dbałości o bezpieczne, sprzyjające zdrowiu otoczenie.
- Zna zasady bezpieczeństwa, przestrzega ich.
- Wie, co może zagrażać zdrowiu i życiu człowieka.
- Określa swoje samopoczucie.
- Jest wrażliwe na problemy osób niepełnosprawnych fizycznie, chorych i cierpiących.
- Wymienia i określa elementy zdrowego trybu życia.

Obszar rozwoju dziecka	Aktywność dziecka	3–4-latki, w tym dzieci ze SPE	5-latki, w tym dzieci ze SPE	6-latki, w tym dzieci ze SPE (treści wykraczające ponad podstawę programową podświetlone na szaro)
		- wskazywanie odpowiednich obrazków przedstawiających różne stany emocjonalne na kostce pantomimicznej - próby nazywania swoich emocji (np.: radość, smutek, złość, strach) - próby określenia przyczyn swoich stanów emocjonalnych - nieprzeszkadzanie innym dzieciom w zabawie - podejmowanie prób wspólnych zabaw - wzajemne okazywanie sobie uczuć przez członków rodziny - dzielenie się swoimi przeżyciami - dzielenie się zabawkami z innymi dziećmi - zauważanie, że inni posiadają zdolność odczuwania - poznanie własnych możliwości przy wykonywaniu różnych czynności - rozumienie sposobów przystosowania zwierząt i roślin do środowiska, w których występują - rozumienie znaczenia estetycznego urządkowania wnętrza, w których się przebywa	- wyrażanie i nazywanie różnych emocji podczas zabaw - określanie sytuacji wywołujących różne emocje, np.: radość, złość, smutek, strach - radzenie sobie z emocjami poprzez udział w zabawach, rozmowach, słuchaniu wybranych utworów literackich, - szanowanie domowników, ich przyzwyczajęń, nieprzeszkadzanie im w wypoczynku, pracy - dostrzeganie potrzeb innych, szanowanie ich - zapraszanie innych dzieci do wspólnej zabawy - cieszenie się z sukcesów drugiej osoby - szanowanie wytworów pracy innych oraz ich własności - dostrzeganie i akceptowanie potrzeb ludzi o szczególnych, wyjątkowych zdolnościach - dzielenie się wrażeniami, spostrzeżeniami z obserwacji danego zdarzenia, danej sytuacji - zwracanie się o pomoc w trudnych sytuacjach - dostrzeganie, że rośliny i zwierzęta mają swoje potrzeby; dbanie o nie (np. dokarmianie ptaków zimą)	- stosowanie technik i metod pozwalających przezwycięzać negatywne emocje powstałe w wyniku przeżytych porażek i sytuacji stresowych, np. technik relaksacyjnych, muzykoterapii - godzenie się z porażką i radość z sukcesów kolegów/koleżanek - podawanie przeciwników do określonych stanów emocjonalnych - graficzne przedstawienie za pomocą odpowiednio dobranych środków wyrazu (np. kreski, koloru) różnych stanów emocjonalnych - pomaganie młodszymi, nieśmiały, niepełnosprawnym, akceptowanie ich inności - wzajemne okazywanie sobie uczuć, mówienie o nich – tworzenie wzajemnych relacji, opartych na szacunku, akceptacji i miłości - szanowanie potrzeb innych, bycie empatycznym - szanowanie odmowy uczestnictwa w niechcianych sytuacjach - otaczanie troską roślin i zwierząt - czepianie radości i satysfakcji z przebywania na łonie natury - czynny udział w dekorowaniu sali - podejmowanie prób samodzielnego rozwiązywania problemu
	Spoleczna			

Zakładane efekty w obszarze rozwoju emocjonalnego

- a) **W ramach aktywności społecznej** (numery kompetencji: **1, 3, 5, 6, 7, 8**):
- Nazywa swoje emocje.
 - Umiejętnie pokonuje trudności, radzi sobie z porażkami i ze stresem.
 - Dostrzega korzyści emocjonalne płynące z kontaktu ze środowiskiem przyrodniczym.

Obszar rozwoju dziecka	Aktywność dziecka	3–4-latki, w tym dzieci ze SPE	5-latki, w tym dzieci ze SPE	6-latki, w tym dzieci ze SPE (treści wykraczające ponad podstawę programową podświetlone na szaro)
Obszar społeczny	Społeczna	– podawanie swojego imienia i nazwiska – określanie swoich cech fizycznych: płeć, wiek, kolor oczu – określanie swoich ulubionych zabaw, zajęć – współdecydowanie o ubiorze, wyborze zabawek, zabaw – doświadczenie na konkretnych przykładach (sytuacje dnia codziennego, zachowania bohaterów literackich) – wybranych wartości moralnych, np. dobra, odwagi – podawanie informacji, jak ma na imię mama, jak tata – nazywanie członków bliższej i dalszej rodziny, np.: <i>mama, tata, brat, siostra, ciocia, babcia, dziadek, wujek</i> – pełnienie ról społecznych (członkowie rodziny), np. w toku zabaw tematycznych – dzielenie się informacjami na temat ważnych wydarzeń z życia rodziny – wzajemne okazywanie sobie uczuć przez członków rodziny – poznawanie imion i nazwisk dzieci z grupy – przestrzeganie ustalonych umów i zasad regulujących współzycie w grupie – nieprzeszkadzanie innym dzieciom w zabawie – podejmowanie prób wspólnych zabaw – stosowanie form grzecznościowych względem siebie, a także osób dorosłych	– podawanie adresu swojego zamieszkania – określanie swoich cech fizycznych: wzrost (w odniesieniu do innych), kolor włosów, kolor oczu – dostrzeganie swojej niepowtarzalności, a także niepowtarzalności innych, szanowanie jej – prezentowanie własnych wyrobów, dokonanie samooceny ich wykonania – współdecydowanie o sposobie wykonywania danej czynności – uczestniczenie w sytuacjach stwarzających możliwość wyboru, przewidywanie skutków zachowań, zwracanie uwagi na konsekwencje wynikające z danego wyboru – szukanie kompromisu w spornych sprawach – dążenie do zrozumienia i przeżywania wartości moralnych, takich jak: dobro, szacunek, uczciwość, odpowiedzialność, odwaga, sprawiedliwość, szczerść, piękno – opisywanie wyglądu rodziców, dostrzeganie ich charakterystycznych cech (wygląd, charakter) – określanie czynności domowych wykonywanych przez poszczególnych członków rodziny	– określanie swoich ulubionych potraw, form wypoczynku – wskazywanie lokalizacji miejsca swojego zamieszkania na mapie Polski – określanie swoich cech fizycznych: koloru oczu, koloru skóry – określanie swoich zainteresowań – wykazywanie się inicjatywą w sytuacjach nowych, nieznanych – samodzielne wykonywanie różnych czynności rozwijających poczucie odpowiedzialności za powierzone zadanie – wykorzystanie sytuacji dnia codziennego do nabywania umiejętności samooceny – werbalne określanie swoich możliwości (np.: to już potrafię – tego jeszcze muszę się nauczyć; to sprawia mi przyjemność – tego nie lubię) – wskazywanie przeciwieństw poznanych wartości, np.: zło, nieuczciwość, kłamstwo; zwracanie uwagi na ich nieakceptowanie społeczne – ocenianie zachowań innych (kolegów, bohaterów literackich, filmowych) – podawanie powiązań między członkami rodziny, np.: <i>babcia to mama mamy lub mama taty</i> – wyjaśnianie wieloznaczności słowa <i>dom</i>

		w każdej sytuacji (w domu, w przedszkolu, na ulicy) – uczestniczenie we wspólnych zabawach – mówienie o swoich potrzebach – odpowiadanie na pytania – dzielenie się swoimi przeżyciami – określanie miejsca zamieszkania (miasto, wieś)	– dzielenie się wiadomościami na temat życia w rodzinie, np. o sposobach wspólnego spędzania czasu, – pojawienie się nowego dziecka – kulturowanie tradycji, zwyczajów rodzinnych, np. związanych ze świętami Bożego Narodzenia, Wielkanocy – szanowanie domowników, ich przyzwyczajęń, nieprzeszkadzanie im w pracy, wypoczynku, – przestrzeganie wspólnie ustalonych umów i zasad regulujących współżycie w grupie – dostrzeganie potrzeb innych, szanowanie ich – cieszenie się z sukcesów drugiej osoby – pomaganie kolegom w sytuacjach wywołujących smutek – szanowanie wytworów pracy innych oraz ich własności – współdziałanie podczas zabaw, gier, tańców integracyjnych – unikanie zachowań agresywnych, powstrzymywanie ich, dążenie do kompromisu – uczestniczenie we wspólnych zabawach, np.: ruchowych, prowadzonych metodą Rudolfa Labana, Weroniki Sherborne, wspólne wykonywanie prac plastycznych,	– próby tworzenia drzewa genealogicznego (trzy pokoleniowego) swojej rodziny – wzajemne okazywanie sobie uczuć, mówienie o nich – tworzenie wzajemnych relacji, opartych na szacunku, akceptacji i miłości – szanowanie odmowy uczestnictwa w niechcianych sytuacjach – poznawanie historii rodziny, jej rodowodu – czynne uczestniczenie w ustalaniu reguł i zasad współżycia w grupie – pomaganie młodszym, nieśmiałym, niepełnosprawnym, akceptowanie ich inności – przygotowywanie uroczystości z okazji urodzin dzieci z grupy, pamiętanie o nieobecnych, np. z powodu choroby – inicjowanie zabaw sprzyjających integracji grupy – unikanie chwaleń się zamożnością (wskazywanie na skromność jako pożądaną cechę charakteru) – unikanie wzajemnego wyszydzania i szykanowania – wspólne rozwiązywanie powstałych problemów, nawet w sposób niekonwencjonalny
--	--	--	--	---

SPÓŁECZNY

Spoleczna

	– układanie gier matematycznych, organizowanie zabaw twórczych, np. tworzenie scenek z wykorzystaniem pantomimy, dramy – wspólne planowanie i przygotowywanie uroczystości na terenie przedszkola i poza nim – dzielenie się wrażeniami, spostrzeżeniami z obserwacji danego zdarzenia, danej sytuacji – odpowiadanie na zadane pytania, formułowanie własnych pytań – nazywanie swojej miejscowości, poznawanie jej historii, ważniejszych instytucji, zabytków – poznanie zasad organizacji życia społecznego w swojej miejscowości, swoim regionie – stosowanie zwrotów: <i>Jestem Polakiem. Mieszkam w Polsce. Mówię po polsku</i> – poznawanie poprzez literaturę pochodzenia nazwy stolicy Polski – Warszawy, jej herbu i ważniejszych miejsc – oglądanie zdjęć, ilustracji, słuchanie wierszy, opowiadań; odwoływanie się do własnych obserwacji w celu zwracania uwagi na piękno naszego kraju	– ocenianie własnego zachowania, działania względem innych, a także zachowania innych względem nas – współuczestniczenie w tworzeniu grup dzieci o określonych zainteresowaniach – pełnienie w każdej sytuacji roli słuchacza i mówiącego – prowadzenie dialogów z zachowaniem przyjętych zasad – podawanie adresu zamieszkania, adresu przedszkola – poznanie zapisu nazwy swojej miejscowości – nazywanie największych rzek – Wisły i Odry, morza – Bałtyku, gór – Tatr – oraz większych miast Polski – poznawanie ważniejszych wydarzeń z życia Polski, np. wejście Polski do Unii Europejskiej – interesowanie się aktualnymi wydarzeniami w naszym kraju – poznawanie imion i nazwisk znanych Polaków, np. Fryderyka Chopina, Mikołaja Kopernika oraz ważniejszych pomników polskiej historii, np. Zamku Królewskiego w Warszawie
--	--	---

Zakładane efekty w obszarze rozwoju społecznego

a) W ramach aktywności społecznej (numery kompetencji: 1, 3, 5, 6, 7):

- Podaje swoje dane osobowe.
- Swobodnie wypowiada się na temat swojej rodziny.
- Zna zakres swoich obowiązków w domu rodzinnym.
- Wykazuje inicjatywę w działaniu.
- Uzasadnia swoje postępowanie.
- Określa wartości na zasadzie przeciwieństw np. dobro – zło, piękno – brzydota, próbuje uzasadnić swoje odczucia.
- Zna zasady ustalone w przedszkolu, stara się ich przestrzegać.
- Swobodnie porozumiewa się z dorosłymi osobami i rówieśnikami.
- Jest zdolne do kompromisów.
- Akceptuje potrzeby dzieci o zróżnicowanych potrzebach fizycznych i intelektualnych.
- Chętnie podejmuje działania zbiorowe, czuje się współodpowiedzialne za uzyskany wynik.
- Pełni swoją rolę, jako dziecko, w życiu społecznym.

Obszar rozwoju dziecka	Aktywność dziecka	3–4-latki, w tym dzieci ze SPE	5-latki, w tym dzieci ze SPE	6-latki, w tym dzieci ze SPE (treści wykraczające ponad podstawę programową podświetlone na szaro)
		– uczestniczenie w zabawach dzieci innych narodów – słuchanie opowiadań o życiu ludzi różnych narodowości – oglądanie książeczek ilustrujących życie dzieci innych narodów lub wspólnot etnicznych – nawiązanie niewerbalnych i werbalnych kontaktów z osobami różnych narodów – określanie tego, co dziecko lubi robić – wymienianie i nazywanie wybranych zawodów – słuchanie legend, opowiadań o Polsce lub związanych ze swoją miejscowością – odgrywanie różnych ról zawodowych w zabawie – poznawanie czynności, jakie wykonują osoby z najbliższego otoczenia, nazywanie narzędzi pracy, zwrócenie uwagi na ubiór tych osób – spacerowanie w pobliżu przedszkola – słuchanie nagrań zespołów ludowych ze swojego regionu – nazywanie ludzi różnych ras	– poznawanie kultury innych narodów poprzez korzystanie z książek, filmów, internetu – poznawanie świątecznych obrzędów, zwyczajów, tradycji ludzi różnych narodowości – poznawanie życia ludzi różnych narodowości poprzez słuchanie baśni i legend – poznawanie strojów ludowych – poznawanie wytworów artystów wybranych wspólnot narodowych lub etnicznych – używanie nazwy danej wspólnoty narodowej lub etnicznej – rozpoznawanie godła danej wspólnoty narodowej lub etnicznej – podawanie przykładów różnych zainteresowań – określanie tego, co dziecko robi dobrze – podawanie nazw zawodów wykonywanych przez osoby w jego najbliższym otoczeniu i nazw tych zawodów, które wzbudziły jego zainteresowanie – identyfikowanie i opisywanie czynności zawodowych wykonywanych przez te osoby	– przyswajanie nazw określających przynależność ludzi do wspólnoty narodowej lub etnicznej – porównywanie wybranych tradycji różnych narodowości – uczestniczenie w wybranych formach aktywności z elementami kultury różnych narodów, np. śpiew, taniec, przygotowywanie potraw – akceptowanie odrębności ludzi różnych narodów – wyjaśnianie sytuacji konfliktowych na tle różnic kulturowych – podejmowanie działania i opisywanie, co z nich wyniknęło dla niego i dla innych – wskazywanie zawodów zaangażowanych w powstawanie produktów codziennego użytku – nazywanie zawodów związanych ze zdarzeniami, w których uczestniczy dziecko, takich jak wyjście na zakupy, koncert, pocztę – podejmowanie prób posługiwania się przybarami i narzędziami zgodnie z ich przeznaczeniem oraz w sposób twórczy i niekonwencjonalny – nazywanie etapów edukacji – nazywanie czynności, których lubi się uczyć

		– podejmowanie prób posługiwania się przyborami i narzędziami zgodnie z ich przeznaczeniem – opowiadanie o sobie w grupie rówieśniczej – opowiadanie o tym, kim chciałoby zostać – poznawanie legend, opowieści związanych ze swoją miejscowością i swoim regionem – tworzenie planu okolicy przedszkola – organizowanie kącika regionalnego, wzbogacanie go o eksponaty – przyniesione z domu – słuchanie nagrań zespołów ludowych ze swojego regionu, poznanie przyspiewek, obrzędów, tańców, gwary – spotkania z twórcami ludowymi, np. garncarzem – zwracanie uwagi na ukształtowanie terenu, występującą roślinność, ważniejsze zakłady przemysłowe, miejsca pamięci narodowej – poznanie zasad organizacji życia społecznego w swojej miejscowości, swoim regionie – odwiedzanie punktów usługowych, poznawanie pracy zatrudnionych w nich osób – nazywanie zawodów związanych z budownictwem	– planowanie działania grupy rówieśniczej przez wskazywanie pojedynczych czynności i zadań niezbędnych do realizacji celu – podejmowanie prób decydowania w ważnych sprawach, indywidualnie i w ramach działań grupy rówieśniczej – wskazywanie lokalizacji swojej miejscowości na mapie Polski – tworzenie planu osiedla, swojej miejscowości – organizowanie kącika regionalnego, wzbogacanie go o eksponaty – przyniesione z domu lub wykonane samodzielnie – układanie reklam, wykonanie albumów o swojej miejscowości, swoim regionie – poznawanie na podstawie swojej miejscowości sposobów budowania dawniej i obecnie – zwracanie uwagi na materiały, jakie wykorzystywano w budownictwie dawniej, a jakie wykorzystuje się obecnie – poznawanie zawodów niedostępnych w bezpośredniej obserwacji – wskazywanie Polski na mapie Europy, nazywanie jej sąsiadów – nazywanie najważniejszych rzek – Wisły i Odry, morza – Bałtyku, gór – Tatr oraz większych miast Polski
--	--	---	--

POZNAWCZY	Społeczna	– zwracanie uwagi na architekturę zieleni i wnętrz zwiedzanych obiektów znajdujących się w ich miejscowości – stosowanie zwrotów: <i>jestem Polakiem, mieszkam w Polsce, mówię po polsku</i> – poznawanie legend, opowiadań, wierszy dotyczących historii państwa polskiego, np. jego powstania – poznawanie ważniejszych regionów Polski, znajdujących się tam bogactw naturalnych – podawanie nazwy naszego kraju, symboli narodowych: flagi, godła, hymnu – poznawanie poprzez literaturę pochodzenia nazwy stolicy Polski – Warszawy, jej herbu i ważniejszych miejsc – oglądanie zdjęć, ilustracji, słuchanie wierszy, opowiadań – odwoływanie się do własnych obserwacji w celu zwrócenia uwagi na piękno naszego kraju – Wyjaśnienie znaczenia zdań: <i>Jesteśmy Polakami. Jesteśmy Europejczykami.</i> – poznawanie nazw wybranych państw należących do Unii Europejskiej – nazywanie ludzi różnych ras, określanie ich zamieszkania, warunków klimatycznych, w jakich żyją – poznawanie zwyczajów ludzi różnych ras (ubiór, mieszkanie)	– poznawanie ważniejszych wydarzeń z życia Polski, – interesowanie się aktualnymi wydarzeniami w naszym kraju – poznawanie imion i nazwisk znanych Polaków, np. Fryderyka Chopina, Mikołaja Kopernika, oraz ważniejszych pomników polskiej historii np. Zamku Królewskiego w Warszawie – wyjaśnienie, jakie znaczenie dla Polski ma przynależność do Unii Europejskiej – wskazywanie na mapie Europy wybranych państw należących do Unii Europejskiej – poznawanie charakterystycznych zwyczajów, tradycji, baśni wybranych państw należących do Unii Europejskiej – poznawanie modelu kuli ziemskiej – globusa: • wskazywanie kontynentów, oceanów, mórz • zabawy z globusem, np. podróżujemy palcem po świecie • poznawanie nazw wybranych planet Układu Słonecznego, np. Marsa, słuchanie ciekawostek na ich temat – poznawanie ciekawostek na temat Ziemi i wszechświata – dzielenie się wiadomościami na temat kosmosu: lotów kosmicznych, planet, gwiazdozbiorów
-----------	-----------	--	---

Spoleczna		– zwracanie uwagi na zabawy dzieci z różnych regionów świata – poznawanie modelu kuli ziemskiej – globusa: • gromadzenie literatury, zdjęć, albumów związanych z kosmosem • poznawaniem zawodów związanych z kosmosem: kosmonauty, astronoma • poznawanie ciekawostek, opowiadań, legend na temat satelity Ziemi – Księżyc – zaznajamianie z zasadami ruchu drogowego, z wykorzystaniem zabaw tematycznych, literatury, wycieczek	
Językowa	– słuchanie dźwięków dochodzących z otoczenia – rozpoznawanie sztucznie otrzymywanych dźwięków, np. przez pocieranie, gnienie różnych rodzajów papieru lub stukanie przedmiotami – słuchanie różnych odgłosów przyrody, rozpoznawanie ich – różnicowanie głosów zwierząt, pojazdów, naśladowanie ich – uważne słuchanie rozmówcy – maszerowanie w rytmie muzyki lub w rytmie wystukiwanym na bębnie	– rozpoznawanie sztucznie otrzymywanych dźwięków, np.: przelewanie płynów, przesypywanie lub rozsypanie różnych materiałów – słuchanie znanych osób, rozpoznawanie ich po głosach – uczestniczenie w zabawach polegających na odtwarzaniu usłyszanych dźwięków, np. w zabawie w echo melodyczne, wokalne – rozpoznawanie instrumentów muzycznych perkusyjnych i innych, np. gitary, pianina, po ich dźwiękach	– sprawne posługiwanie się mową w różnych sytuacjach – układanie historyjek obrazkowych, opowiadanie ich, dopowiadanie ich zakończeń – samodzielne układanie opowiadań – mówienie z właściwą dla sytuacji intonacją – używanie spójników w celu uzyskania dłuższych wypowiedzi – prawidłowe stosowanie przyimków – posługiwanie się poprawną mową – poprawne wypowiadanie się w czasach przyszłym i przeszłym

		- wyrażanie swoich myśli, potrzeb, przeżyć w rozmowach z dorosłymi w codziennych sytuacjach - swobodne rozmowy na tematy bliskie dzieciom w kontaktach indywidualnych - wypowiadanie się na temat obrazka, ilustracji, wysłuchanego tekstu - naśladowanie zdań poprawnie formułowanych przez dorosłych - powtarzanie krótkich rymowanek - wypowiadanie się prostymi zdaniami - nabywanie nawyku dbania o książki, szanowania ich - słuchanie wierszy, opowiadań, odpowiadanie na pytania dotyczące utworu literackiego - recytowanie, indywidualnie i zespołowo, krótkich wierszy - obserwowanie otoczenia, wymienianie jego elementów - wyszukiwanie takich samych przedmiotów, obrazków - sybilizowanie w toku zabaw, np. naśladowanie mowy robota, lalki - rytmiczne powtarzanie tekstów - rymowanek, krótkich wierszy - obserwowanie dorosłego czytającego książki, czasopisma - naśladowanie czytających dorosłych, np. zabawa w czytanie - obserwowanie napisów znajdujących się w otoczeniu, np.: w witrynach sklepowych, na opakowaniach produktów	- aktywne słuchanie rozmowy - wykłaskiwanie rytmicznych fragmentów piosenek - rozpoznawanie piosenki po melodii nuconej przez nauczyciela lub chętne dziecko - wyrażanie swoich myśli, potrzeb, przeżyć w rozmowach z rówieśnikami w codziennych sytuacjach - swobodne rozmowy na tematy bliskie dzieciom w kontaktach grupowych - przekazywanie swoich odczuć, intencji w sposób werbalny i niewerbalny - wspólne układanie opowiadania - podawanie zakończeń znanych bajek, opowiadań - stosowanie w wypowiedziach właściwych form fleksyjnych - wszystkich odmiennych części mowy: czasownika, rzeczownika, zaimka, przymiotnika, liczebnika - wypowiadanie się złożonymi zdaniami, stosowanie kilkuzdaniowej wypowiedzi - odpowiadanie na pytania, poprawne formułowanie pytań - systematyczne wzbogacanie kącika książek o nowe pozycje z zakresu literatury dziecięcej - poznawanie nazwisk wybranych autorów książek dla dzieci, np.: D. Wawilów, D. Gellner, W. Chotomska, J. Tuwim, J. Brzechwa	- stosowanie słów przeciwstawnych, zdrobnień, zgrubień - formułowanie dłuższych wypowiedzi na ważne tematy, samodzielne werbalizowanie własnych potrzeb i decyzji - formułowanie dłuższych wypowiedzi na dowolny temat - próby samodzielnego czytania - tworzenie książek dotyczących znanych bajek lub wymyślonych przez dzieci, składających się z obrazków lub tekstu ułożonego przez nie, a zapisanego przez nauczyciela - poznawanie zapisu swojego imienia i zapisu imion kolegów i koleżanek z grupy, rozpoznawanie ich, układanie liter według wzoru - układanie swojego imienia z liter bez podanego wzoru - wykonywanie ćwiczeń różnicujących głoski opozycyjne, np.: t – d, r – l, p – b - wyodrębnianie zdań w wypowiedziach, liczenie ich, układanie wypowiedzi, np. na temat obrazka, składającej się z określonej liczby zdań - wyodrębnianie w słowach głosek: w wygłosie, nagłosie, śródgłosie - liczenie głosek w słowach; układanie słów rozpoczynających się, kończących się daną głoską
--	--	--	---	--

POZNAWCZY	Językowa	– rozpoznawanie zapisu własnego imienia – obserwowanie piszących dorosłych – stopniowe poznawanie określeń dotyczących położenia przedmiotu w przestrzeni – stosowanie gestów jako znaków umownych, np. palec wskazujący na ustach jako prośba o zachowanie ciszy – wprowadzenie graficznych znaków umownych, np. znaczków w szatni, oznakowania pótek indywidualnych – słownictwo w języku obcym: * dzień dobry * do widzenia * wstać * usiąść * jeść * pić * spać * myć ręce * myć zęby * biegać * iść * skakać * piłka * koło * smutny * wesoly * proszę * dziękuję * mama * tata	– zwracanie uwagi na budowę książki: okładkę z tytułem i nazwiskiem autora, ilustracje – przestrzeganie zasad korzystania z książki: odwracania stron, oglądania tekstu – słuchanie wierszy, opowiadań, baśni polskich i zagranicznych autorów, recytowanie, indywidualnie i zespółowo, długich wierszy – obserwowanie otoczenia, wymienianie jego elementów, porównywanie ich z tym, co się znajduje dalej – wymawianie samogłosek, a potem wymawianie za nauczycielem spółgłosek – powtarzanie słów zawierających głoski opozycyjne, np.: kura – góra, piórko – biurko – słuchanie zdań, wyodrębnianie w nich słów; liczenie słów w zdaniach; układanie zdań z określonej liczby słów; określanie kolejności słów w zdaniach – układanie rymów do podanych słów – wyodrębnianie w słowach sylab, określanie ich kolejności; dzielenie słów na sylaby; liczenie sylab w słowach; tworzenie słów rozpoczynających się, kończących się daną sylabą	– rozumienie różnic pomiędzy samogłoską i spółgłoską – rozumienie, że rozwój umiejętności czytania odbywa się stopniowo i indywidualnie u każdego dziecka – czytanie całościowe wyrazów, równoważników zdań – określanie znaczenia umiejętności czytania – rozumienie relacji głoska – litera, słowo – wyraz – rozpoznawanie liter, czytanie krótkich tekstów – dokonywanie syntezy fonemowej wyrazów – czytanie wyrazów o prostej budowie fonetycznej – rozpoznawanie liter pisanych – interpretowanie znaczenia wybranych znaków umownych – słownictwo w języku obcym: * gimnastyka * dyżurny * porządek * bałagan * sprzątać * chory * zdrowy * kaszel * katar * ubranie * sukienka
-----------	----------	---	---	---

POZNAWCZY	Językowa	* brat * siostra * babcia * dziadek * dom * dzieci * słuchać * dotykać * patrzeć * wąchać * książka * czytać * drzewo * kwiat * kot * pies * ryba * noga * ręka * duży * mały * śpiewać * muzyka * kolory podstawowe * rysować * malować – słuchanie po polsku bajek, baśni i legend innych narodów – uczestniczenie w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym – umijętne odczytywanie często stosowanych oznaczeń i symboli – zwracanie uwagi na fakt, że czytanie obok mówienia i pisania jest jedną z form komunikowania się ludzi – całościowe rozpoznawanie napisów umieszczonych w sali zajęć – nazw znajdujących się tam zabawek, kącików zainteresowań, roślin (sukcesywne ich wymienianie) – wykonywanie ćwiczeń rozwijających orientację przestrzenną (przygotowanie do czytania od lewej strony do prawej) – wspólne z nauczycielem czytanie tekstów obrazkowo-wyrazowych (nauczyciel czyta tekst, dzieci podają nazwy obrazków) – rozpoznawanie liter drukowanych – małych i wielkich – tworzenie sylab z poznanych liter i ich odczytywanie – tworzenie wyrazów z poznanych liter i ich odczytywanie – odróżnianie druku od pisma odręcznego – rozumienie wybranych znaków umownych – słownictwo w języku obcym: * śniadanie * obiad * spacer	* spodnie * buty * sweter * czapka * kurtka * szalik * wybrane nazwy sportów * przyjaciel * flaga * samolot * pociąg * rower * lodówka * odkurzac * pokój * łazienka * kuchnia * kąpiel * mydło * ręcznik * nożyczki * nóż * łyżka * kubek * widelec * lekarz * poczta * sklep * listonosz * policjant * rolnik * kucharz
-----------	----------	---	---

POZNAWCZY	Językowa	– poznawanie nazw przedmiotów codziennego użytku w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym	* bawić się * lalka * klocki * grać * woda * chleb * masło * szynka * mleko * herbata * ser * jajka * lubię * nie lubię * dobrze * źle * przepraszam * ja * ty * mam na imię... * ludzie * samochód * wieś * miasto * łóżko * stół * krzesło * telefon * Święta Bożego Narodzenia * choinka * prezent * życzenia	* teatr * doświadczenie * historyjka * bajka * przedstawienie * cytryna * banan * pomarańcza * koń * słoń * żyrafa * tygrys * lew * na stole * pod stołem * obok stołu * pory roku * park * las * rzeka * jezioro * góra * łąka * dni tygodnia * mój * twój * kolory pochodne – tworzenie wybranych elementów sztuki innych narodów, np. origami – recytowanie wierszy, śpiewanie piosenek w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym
-----------	----------	---	---	---

POZNAWCZY	Językowa	* aktor * jabłko * truskawka * gruszka * ogórek * pomidor * słońce * deszcz * chmury * padać * wiatr * palce, włosy, oko, ucho, nos, usta, brzuch * liczebniki główne 1–10 * piosenka * tańczyć * kredki * ołówki * farby * pędzel * kartka * wycinać – słuchanie krótkich bajek w języku obcym, ilustrowanych obrazkami – śpiewanie prostych piosenek w języku obcym – oglądanie reprodukcji obrazów i różnych dzieł sztuki innych narodów – słuchanie rymowanek, piosenek, wierszy w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym	– podejmowanie prób nawiązania kontaktu z dziećmi niesłyszącymi z wykorzystaniem różnych sposobów porozumiewania się, np. mimiki, gestykulacji, języka migowego
-------------------------	------------------------	--	--

POZNACZY			
Językowa			
	– uczestniczenie w krótkich programach artystycznych – zwracanie uwagi na niewerbalny sposób porozumiewania się – słuchanie piosenek w wykonaniu nauczyciela – nauka prostych piosenek fragmentami metodą ze słuchu – śpiewanie piosenek razem z osobą dorosłą – zorganizowanie kącika muzycznego – uczestniczenie w zabawach rytmicznych, ruchowych – reagowanie na zmiany tempa i dynamiki utworu o dużym zróżnicowaniu – rytmiczne poruszanie się przy muzyce – nucenie piosenek na własną melodię – słuchanie utworów wokalnych lub instrumentalnych, np. muzyki filmowej, poważnej – uczestniczenie w koncertach muzycznych w wykonaniu muzyków – tworzenie galerii prac plastycznych dzieci – dostrzeganie otaczającego nas piękna – nazywanie barw podstawowych – rysowanie, malowanie farbami – plakatowymi, lepienie z gliny, masy solnej – oglądanie książek i czasopism – umieszczonych w kąciku książki	– posługiwanie się prostymi zwrotami, określeniami w języku mniejszości narodowej lub etnicznej lub w języku regionalnym – przygotowywanie programu artystycznego, samodzielne (lub z pomocą nauczyciela) wykonanie upominków, wspólna zabawa z przybyłymi gośćmi – wspólne wykonywanie prac plastycznych, organizowanie zabaw twórczych, np. tworzenie scenek z wykorzystaniem pantomimy, dramy – wspólne planowanie i przygotowywanie uroczystości na terenie przedszkola i poza nim – słuchanie piosenek w wykonaniu nauczyciela oraz nagrań – nauka piosenek fragmentami, metodą ze słuchu – śpiewanie piosenek – zbiorowe i indywidualne – śpiewanie regionalnych piosenek ludowych – wykorzystywanie naturalnych efektów perkusyjnych (klaskania, tupania, stukania...) do akompaniamentu podczas słuchania lub śpiewania piosenek – poznawanie wyglądu instrumentów perkusyjnych: kołatki, grzechotki, bębenka, trójkąta, talerzy, drewniek i sposobu gry na nich	– podawanie przybliżonych dat (np. koniec grudnia, wczesna wiosna) wybranych świąt (np. Dzień Matki) – samodzielne śpiewanie piosenek z akompaniamentem muzycznym – instrumentacja wierszy, opowiadań – tworzenie akompaniamentu perkusyjnego według podanego kodu i samodzielnie utworzonego kodu (zastępowanie obrazka przedstawiającego daną czynność znakiem graficznym, np. zgniatacie papieru – znakiem zygżaka) – wykonywanie instrumentów perkusyjnych z różnych materiałów – wykonywanie prostych melodii na instrumentach perkusyjnych – wyczuwanie akcentu metrycznego w taktach dwu-, trzy- i czteromiarowych – nauka elementów wybranych tańców ludowych, np. krakowiaka, polki – improwizowanie ruchowe dowolnej muzyki – śpiewanie na podany temat lub na temat obrazka, śpiewanie znanego tekstu z różną intonacją, np. ze smutkiem, złością, radością
Artystyczna			

Artystyczna

– słuchanie fragmentów książek i tekstów z czasopism – oglądanie przedstawień teatralnych dla dzieci w przedszkolu – oglądanie przedstawień teatralnych w wykonaniu starszych kolegów i koleżanek – uczestniczenie w zabawach naśladowczych – naśladowanie ruchów, gestów, głosów ludzi, zwierząt – oglądanie filmów dla dzieci – uczestniczenie w rozmowach na temat bohaterów filmowych – uczestniczenie w zabawach konstrukcyjnych – budowanie z naturalnych materiałów (piasek, śnieg) – poznawanie wybranych środków transportu: lądowego, wodnego, powietrznego – nazywanie barw podstawowych (czerwona, niebieska, żółta)	– wykonywanie akompaniamentu do piosenek na instrumentach perkusyjnych oraz innych przedmiotach – indywidualnie lub grupowo (tworzenie <i>orkiestry</i>) – wykonywanie prostych, jedno-, dwutaktowych tematów rytmicznych na instrumentach perkusyjnych – uczestniczenie w zabawach rytmicznych, ruchowych, płasach przy muzyce – reagowanie na zmiany tempa i dynamiki utworu – estetyczne, rytmiczne poruszanie się przy muzyce – improwizowanie piosenek ruchem – śpiewanie powitania, pożegnania lub innych tekstów na podane lub wymyślone melodie – słuchanie śpiewu kobiety, mężczyzny, chóru; rozpoznawanie ich głosów – rozpoznawanie wybranych instrumentów po wydawanych przez nie dźwiękach i po wyglądzie; nazywanie muzyków grających na tych instrumentach – dostrzeganie zmian w wysokości dźwięków – uczestniczenie w koncertach muzycznych w wykonaniu muzyków, np. z filharmonii	– śpiewanie tekstu <i>wysoko, nisko</i> i z różnym nateżeniem głosu według wskazań nauczyciela lub pokazanego wzoru – układanie melodii do krótkich wierszy, rymowanek – rozpoznawanie piosenek na podstawie wystukanego rytmu, zanuconej, zagranej melodii – słuchanie utworów wokalnych lub instrumentalnych, np. muzyki filmowej, poważnej, o różnym tempie, nastroju, o różnej dynamice – rozpoznawanie słyszanych piosenek i tańców, określanie ich budowy (dwu-, trzyczęściowa, zwrotkowa, z refrenem) – poznawanie słów związanych ze sztuką: obraz, rzeźba, portret, autoportret, reprodukcja, zabytek, stosowanie ich wyrażanie nastroju danego obrazu, pracy plastycznej ruchem lub za pomocą innych środków ekspresji, zwracanie uwagi na otaczające nas piękno, będące wytworem działalności człowieka – architektura wnętrza, architektura zieleni – wymieniać nazwiska znanych artystów – tworzenie rozтворów barw o różnym stężeniu, szeregowanie ich według nateżenia barwy – wyrażanie swoich emocji poprzez barwy
--	---	---

POZNAWCZY	Artystyczna	– oglądanie albumów z reprodukcjami, zdjęciami dzieł wybranych twórców: malarzy, rzeźbiarzy, architektów – uczestniczenie w wystawach, spotkaniach z twórcami, zwiedzanie muzeów – poznawanie wytworów twórców ludowych – tworzenie galerii prac plastycznych dzieci, związanych np. z porami roku – dostrzeganie piękna wokół siebie, w wytworach rąk ludzkich, w przyrodzie – nazywanie barw podstawowych (czerwona, niebieska, żółta) i pochodnych, nazywanie barw ciepłych i zimnych – mieszanie barw, nazywanie powstałych – tworzenie różnych przestrzennych kompozycji z wykorzystaniem palców, dłoni, całego ciała – rysowanie, malowanie farbami plakatowymi, akwarelami z użyciem palców lub pędzli, na różnym podłożu; wycinanie, wydzieranie z różnego materiału, obrysowywanie szablonów, lepienie z gliny, plasteliny, masy solnej i papierowej, modeliny, naklejanie, ugniatanie itd.	– poznawanie różnych technik plastycznych, np. batiku, kolażu, fiotażu, stemplowania, mokre na mokrym, poprzez wykonywanie prac z ich wykorzystaniem – opracowanie planu działania podczas wykonywania danej pracy plastycznej – tworzenie prac plastycznych inspirowanych muzyką, literaturą – dostrzeganie faktu, że czasopisma pojawiają się w różnych odstępach czasowych (co tydzień, co miesiąc) – reklamowanie swojego ulubionego czasopisma ze zwracaniem uwagi na jego wartość artystyczną i językową – odszukiwanie w oglądanych utworach uniwersalnych wartości, takich jak: dobro, piękno, sprawiedliwość, prawda – wykonywanie ćwiczeń dykcyjnych ćwiczących wyrazistość, intonację wypowiedzi – przygotowywanie przedstawień wybranych baśni poprzez przydzielanie ról, przygotowywanie scenografii i akcesoriów – swobodne improwizowanie, słowne i ruchowe, znanych utworów literackich lub wymyślonych przez dzieci – ocenianie zachowań fikcyjnych bohaterów; stosowanie określeń: <i>bohater pozytywny</i>, <i>bohater negatywny</i>
-----------	-------------	--	--

POZNAWCZY	Artystyczna	- wykorzystywanie w pracach plastycznych materiałów odpadowych, np.: plastikowych butelek, gazet, pudełek, folii aluminiowej itp. oraz tworzywa przyrodniczego - odezuwanie radości z tworzenia, działania plastycznego - oglądanie wybranych pozycji literatury dziecięcej, zwracanie uwagi na piękne ilustracje, obrazy - słuchanie, czytanych przez nauczyciela lub lektora, fragmentów literatury z odpowiednią intonacją i odpowiednim nateżeniem głosu; zwracanie uwagi na piękno języka polskiego - wymienianie tytułów swoich ulubionych czasopism, uzasadnianie swojego wyboru - oglądanie przedstawień teatralnych dla dzieci w przedszkolu i w teatrze - poznawanie wystroju teatru (kasa, widownia, scena, kurtyna) oraz ludzi tam pracujących (aktor, reżyser, scenograf) - przestrzeganie zasad właściwego zachowania się w teatrze, filharmonii, operze itp. - dzielenie się swoimi odczuciami na temat obejrzanego przedstawienia - umiejętne posługiwanie się rekwizytami	- poznawanie zawodów związanych z filmem: aktor, reżyser, kompozytor, charakteryzator poznawanie etapów produkcji filmów - samodzielne używanie wybranych narzędzi, przyborów, wybieranie materiałów, organizowanie sobie stanowisk pracy - uczestniczenie w zabawach konstrukcyjno-technicznych, wykorzystujących doświadczenia zbierane podczas poznawania środowiska technicznego, np. składanie zabawek z oddzielonych części, budowanie różnych konstrukcji z klocków; przeżywanie radości z pozytywnych efektów swoich działań - poznawanie etapów otrzymywania wybranych produktów, przedmiotów, np. cukru, papieru, chleba, z wykorzystaniem literatury, filmu - poznawanie wpływu wynalazków, np. oświetlenia, na rozwój cywilizacji - podawanie numerów telefonów alarmowych do służb ratowniczych - poznawanie zasad działania wybranych urządzeń, np. odkurzacza, miksera, ekspresu, i zasad bezpiecznego korzystania z nich - korzystanie z wybranych urządzeń gospodarstwa domowego przy udziale osoby dorosłej
-----------	-------------	---	--

POZNAWCZY	Artystyczna	– przygotowywanie kącika teatralnego – wzbogacanie kącika w stroje, maski; wspólne wykonywanie pacynek, kukiełek, sylwet (do teatryku cieni) – oglądanie filmów dla dzieci, np. w kinie – dostrzeganie różnic pomiędzy kinem a teatrem – oglądanie nakręconych przez osoby dorosłe filmów (amatorskich) z życia dzieci; rozpoznawanie znanych osób; zwracanie uwagi na rolę kamery – podczas nakręcania filmów – poznawanie wybranych przyborów, narzędzi potrzebnych do obserwowania i badania otoczenia, np. lornetek, lup, mikroskopów – bezpieczne i odpowiedzialne korzystanie z wybranych urządzeń technicznych, np. telewizora, komputera, telefonu komórkowego, tabletu, odtwarzacza płyt kompaktowych – poznawanie, w sposób bezpośredni lub pośredni, różnych form zastosowania techniki w życiu ludzi (np. korzystanie z telefonu stacjonarnego lub komórkowego, komputera) – poznawanie współczesnych środków łączności: radia, telewizji, internetu – poznawanie środków transportu: lądowego, wodnego, powietrznego	– posługiwanie się zabawkami na baterie, określanie źródła ich zasilania – poznawanie różnych źródeł energii: mechanicznej, elektrycznej, ciepłej – poznawanie źródeł pochodzenia energii, np. siły wiatru, wody, słońca – nadawanie sobie pseudonimów artystycznych – uczestniczenie w zabawach wykorzystujących wybrane techniki i metody aktywizujące, np.: kreatywne rysowanie, tworzenie analogii, wizualizacja, personifikacja – poznawanie muzyki innych narodów
-----------	-------------	---	---

POZNAWCZY	Artystyczna		– poznawanie znaczenia pasów, sygnalizacji świetlnej, znaków drogowych – poznawanie wybranych pojazdów, w tym specjalistycznych, np.: straży pożarnej, karetki pogotowia, policji – oglądanie przedstawionych na obrazkach środków lokomocji niedostępnych bezpośrednio obserwacji, np. rakiety, promu kosmicznego, nazywanie ich – poznawanie urządzeń gospodarstwa domowego – dostrzeganie roli urządzeń gospodarstwa domowego w ułatwianiu pracy ludziom – posługiwanie się zabawkami na baterie – wyrażanie swoich przeżyć wewnętrznych, uczuć poprzez różne formy ekspresji: słowną, ruchową, plastyczną, muzyczną – uczestniczenie w organizowanych dniach sztuki (np. wspólne z rodzicami warsztaty plastyczne na świeżym powietrzu itp.) – swobodna ekspresja artystyczna (wyrażana w różnych formach) na łonie natury (np. fotografowanie łąki wiosną)	
-----------	-------------	--	---	--

POZNAWCZY	Poznawcza	– uczestniczenie w zabawach rozwijających umiejętność poznawania samego siebie – wykorzystywanie w zabawach różnych zabawek, przedmiotów – wymienianie poglądów na temat ulubionych zabawek – uczestniczenie w zabawach organizowanych przez nauczyciela, dających dziecku satysfakcję i radość – podejmowanie zabaw inicjowanych przez nauczyciela, rozwijających zainteresowania dzieci – rozpoznawanie przedmiotów, roślin, zwierząt za pomocą zmysłów: dotyku, smaku, węchu, wzroku, słuchu – podporządkowywanie się dorosłym dbającym o higienę zmysłów dziecka (np. kontroli wzroku, słuchu, ściszenie głosu na prośbę osoby dorosłej) – powtarzanie z pamięci wierszy, rymowanek, piosenek w połączeniu z ruchem – nauka na pamięć krótkich wierszy i piosenek treściowo bliskich dzieciom oraz sytuacji, z jakimi się spotykają – sprzyjających koncentracji uwagi przez krótki czas – uczestniczenie w zabawach twórczych (głównie tematycznych, konstrukcyjnych i ruchowych) – rysowanie na dowolne tematy	– uczestniczenie w zabawach rozwijających: aktywność badawczą, umiejętność rozwiązywania problemów, myślenie, wyobrażenia, umiejętność klasyfikowania, uogólniania, rozumowania, przyczynowo-skutkowego, poznawania samego siebie – uczestniczenie w zabawach organizowanych przez nauczyciela, dających dziecku satysfakcję i radość – wykorzystywanie w zabawach (także w sposób niekonwencjonalny) różnych zabawek, przedmiotów, znaków i symboli – dostrzeganie w toku zabaw potrzeb dzieci o różnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych – dzielenie się swoimi zainteresowaniami – czynne uczestniczenie osób dorosłych (rodziców, zaprzyjaźnionych gości) w zajęciach z dziećmi, prezentowanie im swoich pasji, hobby, zainteresowań – rozpoznawanie przedmiotów, roślin, zwierząt za pomocą zmysłów: dotyku, smaku, węchu, wzroku, słuchu – dbanie o higienę zmysłów, np. unikanie hałasu, krzyku	– wymienianie poglądów na temat ulubionych zabawek (z uzasadnieniem wyboru) – inicjowanie różnego rodzaju zabaw z wykorzystaniem pomysłów dzieci – dostrzeganie roli zabawy w rozwoju kompetencji językowych, społecznych, kontroli emocji i zdolności twórczych – uświadamianie sobie podczas zabawy jej efektów końcowych – indywidualne prezentowanie przez dzieci przedmiotów (eksponatów, zdjęć itp.) związanych z ich osobistymi zainteresowaniami – wyjaśnianie roli zmysłów w życiu człowieka – nabywanie właściwego stosunku do ludzi niewidomych, głuchoniemych, u których zaburzone są pewne zmysły – rozumienie roli zmysłów w życiu człowieka – włączanie wyobrażeń do działań manipulacyjnych, np. przekształcanie figury ułożonej z patyczków (kwadratu) w oczekiwaną (wiatraczek) – układanie opowiadań o tematyce fantastycznej (np. na temat: <i>Moja wizyta na obcej planecie</i>) – rysowanie z wyobraźni – rozwijanie myślenia twórczego poprzez stosowanie różnych metod i technik twórczych, np.: rysowania oskomałów
-----------	-----------	---	---	---

Poznawcza

	– uczestniczenie w zabawach – – rozwiązywanie prostych zagadek – ustalanie kolejności wykonywania czynności – ustalanie kolejności zdarzeń (np.: teraz, wcześniej, później) – wskazywanie ilustracji odpowiadającej fragmentowi wysłuchanego opowiadania – określanie przydatności danych przedmiotów – reagowanie na humor zawarty w utworze literackim lub w danej sytuacji – dotykanie swojego ciała, zabawy z wykorzystaniem palców, dłoni, głowy, ramion itd.; oglądanie siebie w lustrze – wskazywanie wymienionych części ciała – nazywanie danych części ciała – pokazywanie wymienionych części ciała u partnera – określanie położenia przedmiotów w przestrzeni; stosowanie określeń: <i>na, pod, przed, za, wysoko, nisko</i> – określanie kierunków ruchu, stosowanie określeń: <i>do przodu, do tyłu, na dół, do góry, w bok</i> – zauważanie rytmów, np. w ułożonym materiale przyrodniczym, mozaice geometrycznej, w klockach – porządkowanie jednorodnych obiektów w otoczeniu na podstawie różnic występujących między nimi – budowanie danego szeregu w toku praktycznego działania	– mówienie z pamięci wierszy, rymowanek, piosenek w połączeniu z ruchem, obrazem, dźwiękiem – nauka na pamięć wierszy i piosenek treściowo bliskich dzieciom oraz sytuacjom, z jakimi się spotykają – uczestniczenie w zabawach, ćwiczeniach, pracach plastycznych, rozmowach, słuchaniu wierszy, opowiadań – sprzyjających koncentracji uwagi – uczestniczenie w różnego rodzaju zabawach twórczych (tematycznych, konstrukcyjnych, ruchowych, z elementami pantomimy itd.) – oglądanie przedstawień teatralnych i filmów o tematyce fantastycznej – rozwijanie myślenia logicznego poprzez: • rozwiązywanie zagadek, rebusów • określenie kolejności czynności, np. podczas wykonywania zamku z piasku • zadawanie pytań • rozwijanie myślenia przyczynowo-skutkowego • określanie kolejności zdarzeń w różnych naturalnych sytuacjach, historyjkach • zauważanie wokół siebie zmian odwracalnych (np. wycieranie gumką wyrazu napisanego ołówkiem na kartce), nieodwracalnych (np. rozbicie kubka) oraz cyklicznych (np. pory roku)	– (uzupełnianie bazgrołów, aby powstał rysunek), burzy mózgów, analogii – rozwijanie myślenia logicznego poprzez • analizowanie, syntezowanie, porównywanie, klasyfikowanie • rozwiązywanie zagadek logicznych (sylogizmów) • próby logicznego ujęcia motywów własnego działania • łączenie prostych czynności z ich skutkami • układanie historyjek obrazkowych, opowiadanie ich z podaniem przyczyny i skutku danych zdarzeń • słuchanie zdań prawdziwych i fałszywych, ocenianie ich wartości logicznej (np. poprzez wykonywanie określonych ruchów) – słuchanie rymowanek, wierszy opisujących nierealne miejsca, postacie, zdarzenia – wymienianie zawartych w nich nonsensów – tworzenie ciągów słów na zasadzie skojarzeń, np.: <i>wiosna – ptaki – bocian – żaba – jezioro...</i> – wyjaśnianie pochodzenia nazw wybranych przedmiotów, roślin, np.: <i>drukarka, naszynnik, mrówkojad</i> – tworzenie uogólnień do podanych nazw przedmiotów, roślin, zwierząt – różnicowanie stron ciała – prawej i lewej
--	---	--	---

POZNAWCZY		– sluchanie rymowanek, wierszy opisujących nierealne miejsca, postacie, zdarzenia – nazywanie i wskazywanie części ciała występujących podwójnie, parami – oczu, uszu, nóg – poruszanie się pod dyktando nauczyciela – wykonywanie ćwiczeń w parach – porównywanie schematu własnego ciała ze schematem ciała innej osoby – dostrzeganie rytmicznej organizacji czasu w stałych następstwach dnia i nocy, pór roku – nazywanie kolejno pór roku, dni tygodnia – zwracanie uwagi na kalendarze, ich rolę w określaniu dni tygodnia, miesięcy – nazywanie pór dnia: <i>rano, południe, popołudnie, wieczór</i>, i nocy – budowanie danego szeregu według wzrastającej lub malejącej: liczby elementów, wielkości, natężenia barwy – łączenie przedmiotów w grupy na podstawie cech percepcyjnej, np. barwy, wielkości, kształtu, a następnie cech funkcjonalnych – klasyfikowanie przedmiotów pod względem jednej cechy – rozróżnianie błędnego liczenia od poprawnego	– wskazywanie kierunków od osi własnego ciała, stosowanie określeń: <i>lewa, prawa, z przodu, z tyłu, z boku</i> – określanie położenia przedmiotów w przestrzeni – stosowanie określeń: <i>blisko, daleko, między</i> – określanie kierunków ruchu, stosowanie określeń: <i>na prawo od, na lewo od</i> – określanie odległości położenia przedmiotów w przestrzeni, stosowanie określeń, np.: <i>daleko, dalej, najdalej</i> – orientowanie się na kartce papieru, wskazywanie, np. prawego górnego rogu, lewego górnego rogu kartki itd. – posługiwanie się umownymi znakami, np. strzałkami, w zabawach tropiących – dostrzeganie rytmicznej organizacji czasu w stałych następstwach dnia i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy – nazywanie kolejno pór roku, dni tygodnia, miesięcy; określanie aktualnej pory roku, miesiąca, dnia tygodnia – poznanie wybranych mierników czasu od starożytności do dnia dzisiejszego – odpowiednie stosowanie określeń: <i>przedwczoraj, wczoraj, jutro, pojutrze</i> – wskazywanie pełnych godzin na zegarze
POZNAWCZA	– dostrzeganie podobieństw między przedmiotami ze względu na ich wspólne położenie w przestrzeni – liczenie z wymienianiem kolejnych liczebników głównych; zwrócenie uwagi na rolę ostatniego liczebnika – liczenie palców, przedmiotów itp. – używanie określeń: <i>wysoki, niski, długi, krótki</i> – układanie prostych kompozycji, mozaik, obrazków z figur geometrycznych – obserwowanie środowiska przyrodniczego; zwracanie uwagi na dominującą kolorystykę, zmiany, jakie zachodzą w przyrodzie – oglądanie drzew znajdujących się w bliskim otoczeniu – zbieranie owoców drzew, wzbogacanie nimi kącika przyrody – rozpoznawanie i nazywanie wybranych warzyw; rozróżnianie ich za pomocą wzroku, dotyku, smaku, zapachu – rozpoznawanie wybranych owoców po wyglądzie, kształcie, smaku – pokazywanie na wybranych przykładach (np. jeża, wiewiórki, bociana), jak zwierzęta przygotowują się do nadchodzącej zimy (odlatują do Afryki, gromadzą zapasy, zasypiają) – obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie późną jesienią, występujących zjawisk atmosferycznych np. padającego deszczu		

	– obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie zimą; zwracanie uwagi na koloryt i piękno przyrody w zimowej szacie – poznawanie zjawisk atmosferycznych charakterystycznych dla zimy, nazywanie ich, np.: opady śniegu – obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie przed zbliżającą się wiosną, np.: topnienie śniegu, powracające pierwsze ptaki (bociany), pojawiające się pierwsze kwiaty (krokusy) – oglądanie kwitnących roślin; zwracanie uwagi na ich piękno – omawianie życia ptaków wiosną (budowanie gniazd) – poznawanie wybranych zwierząt egzotycznych – poznawanie wybranych dorosłych i młodych zwierząt hodowanych na wsi – obserwowanie w sposób bezpośredni zmian zachodzących w przyrodzie – poznawanie wybranych owadów, np. pszczoł, mrówek – poznawanie owoców (truskawki, poziomki, czereśnie, porzeczki) dojrzewających latem – poznawanie zasad dbania o zwierzęta hodowane w domu: karmienia ich, wychodzenia na spacer – naśladowanie sposobów poruszania się zwierząt hodowanych w domu, ich głosów	– porównywanie szacunkowe liczebności zbiorów, np. poprzez łączenie w pary ich elementów, nakładanie ich na siebie – rozróżnianie zbiorów – równolicznych i nierównolicznych – porównywanie wysokości dzieci względem siebie; używanie określeń: <i>wyższy od, niższy od, takiej samej wysokości</i> – mierzenie długości (szerokości) za pomocą: sznurka, dłoni, stopy, kroków – porównywanie długości przedmiotów; stosowanie określeń: <i>dłuższy, krótszy, takiej samej długości</i> – porządkowanie przedmiotów – od najkrótszego do najdłuższego i odwrotnie – nazywanie figur geometrycznych – oglądanie drzew znajdujących się w bliskim otoczeniu – rozpoznawanie drzew po ich liściach i owocach – poznawanie ogólnej budowy drzew (korzenie, pień, korona) – rozpoznawanie drzew owocowych po owocach; wyjaśnienie znaczenia słowa <i>sad</i> – poznawanie wybranych owoców egzotycznych – nazywanie przetworów z owoców i warzyw (dżemy, soki, kiszonki, kompoty)	– mierzenie czasu trwania różnych czynności, np. stoperem, porównywanie czasu trwania różnych czynności, stosowanie określeń: <i>dłużej, krócej</i> – klasyfikowanie przedmiotów pod względem kilku cech wspólnych – budowanie szeregów złożonych z wielu elementów – liczenie od dowolnego miejsca, wspak, dwójkami, piątkami – posługiwanie się liczbami w aspektach kardynalnym i porządkowym – dodawanie i odejmowanie w zakresie 10 z wykorzystaniem palców lub innych zbiorów zastępczych – rozwiązywanie zadań tekstowych na temat znanych dzieciom sytuacji; stosowanie metody symulacyjnej – rozgrywanie gier planszowych, wspierających matematyczne umiejętności dzieci – samodzielne konstruowanie gier przez dzieci, wspólne ich rozgrywanie; poszukiwanie niestandardowych rozwiązań – porównywanie liczebności zbiorów i liczb z wykorzystaniem znaków: $=, <, >$ – poznawanie nominalów wybranych monet i banknotów – używanie ich papierowych sylwet w zabawie – rozpoznawanie cyfr i liczby 10
--	---	---	--

Poznawcza

– wskazywanie istotnych różnic pomiędzy dwoma przedmiotami, obrazkami – układanie prostych kompozycji z figur geometrycznych według podanego wzoru – składanie pociętych obrazków w całość według podanego wzoru – poznawanie znaczenia pasów, sygnalizacji świetlnej – poznawanie wybranych urzędzeń gospodarstwa domowego	– poznawanie ogólnej budowy grzybów, sposobów ich zbierania – pokazywanie na wybranych przykładach (np. jeża, wiewiórki, bociana), jak zwierzęta przygotowują się do nadchodzącej zimy (odlatują do Afryki, gromadzą zapasy, zasypiają); – zwracanie uwagi na zmiany w wyglądzie zwierząt, np. zmiana ubarwienia, gęstnienie futra, piór – obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie późną jesienią, występujących zjawisk atmosferycznych, np. padającego deszczu, mgły, obniżającej się temperatury, skracającej się długości dnia – wyjaśnianie roli wody w życiu ludzi i zwierząt – poznawanie kalendarza pogody – poznawanie zjawisk atmosferycznych charakterystycznych dla zimy, nazywanie ich, np.: <i>opady śniegu, szron, szadź, zawieje śnieżne</i> – nazywanie ptaków odwiedzających karmnik – poznawanie wybranych właściwości fizycznych śniegu i lodu, zwracanie uwagi na zanieczyszczenia, które zatrzymują w sobie – poznawanie charakterystycznych oznak zimy: krótkie dni, niska temperatura	– układanie działań do podanych zadań; głośnie ich odczytywanie – wykonywanie ćwiczeń pozwalających na uświadomienie stałości długości (szerokości) – porównywanie objętości cieczy – zwracanie uwagi na zmiany objętości podczas dolewania lub odlewania cieczy – mierzenie objętości cieczy przy zastosowaniu takiej samej miary, np. nalewanie odmierzanej kubkiem cieczy do różnych słoików; próby wyjaśniania, dlaczego poziom cieczy w poszczególnych słoikach jest różny – wyjaśnianie zjawiska usychania liści – wyjaśnianie podziału drzew na liściaste i iglaste – poznawanie roli drzew w życiu ludzi i zwierząt – samodzielne wykonywanie przetworów z owoców i warzyw – poznawanie wybranych przedstawicieli grzybów jadalnych (borowik, pieprznik jadalny, maślak) i niejadalnych (np. muchomor strumotnikowy) – wymienianie potraw i przetworów sporządzonych z grzybów na podstawie wiadomości własnych – słuchanie prognoz pogody (w radiu i w telewizji), interpretowanie wysłuchanych zapowiedzi, zachowywanie się stosownie do podawanych informacji
---	---	---

POZNAWCZY	Poznawcza	– dokarmianie i dopajanie zwierząt w trudnych, zimowych warunkach – rozpoznawanie wybranych zwierząt po śladach na śniegu – poznawanie wybranych zwierząt prehistorycznych (dinozaury) i roślin (np. olbrzymie paprocie) występujących w tamtym okresie – obserwowanie zmian zachodzących w przyrodzie przed zbliżającą się wiosną, np.: coraz dłuższe dni, coraz wyższa temperatura, topnienie śniegu i lodu, powracające pierwsze ptaki (skowronki, czajki, szpaki), pojawiające się pierwsze kwiaty (przebiśniegi, krokusy) – poznawanie zwiastunów wiosny, np.: kwitnienie wierzby i leszczyny, pojawienie się pąków na drzewach, krzewach – zakładanie w sali zielonego ogródka; poznawanie czynników potrzebnych do rozwoju roślin; zachęcanie do prowadzenia kalendarza obserwacji roślin – oglądanie kwiatów ogrodowych, nazywanie ich, np. tulipany, nasturcje, lilie; omawianie ich budowy (np. tulipana) – poznawanie warunków niezbędnych do rozwoju zwierząt	– zwracanie uwagi na ostrożność w kontaktach z chorymi zwierzętami, np. ptakami – poznawanie historii powstania węgla kamiennego, jego właściwości – wymienianie nazw miesięcy należących do zimy – poznawanie roli dżdżownic w spulchnianiu ziemi, przełamywanie niechęci dzieci do zwierzęcia – poznanie etapów rozwoju kwiatów ogrodowych – omawianie życia ptaków wiosną (budowanie gniazd, składanie jaj, wylęganie się młodych, dbanie o młode) – określanie znaczenia barwy ochronnej w życiu zwierząt – wymienianie nazw miesięcy należących do wiosny – poznawanie zjawiska tęczy – poznawanie etapów rozwojowych wybranych zwierząt np. żaby, motyla – poznanie właściwości powietrza poprzez zabawy, ćwiczenia i eksperymenty – poznanie pomocnej i szkodliwej roli wiatru w działalności ludzi – poznanie wybranych roślin zielnych, np. wrotyczu, rumianku, mniszka lekarskiego, i ich znaczenia dla ludzi (herbaty, syropy, preparaty kosmetyczne)
-----------	-----------	--	--

		– dostrzeganie różnic w budowie dzikich zwierząt dostępnych bezpośrednio obserwacji – poznawanie zwierząt – dorosłych i młodych – hodowanych na wsi – nazywanie <i>domów</i> zwierząt, sposobów poruszania się zwierząt, odżywiania – wyjaśnianie znaczenia hodowli zwierząt dla ludzi – obserwowanie, w sposób bezpośredni lub pośredni, zmian zachodzących w przyrodzie w wybranych środowiskach (np. w lesie, na łące) – określanie charakterystycznych cech lata, np.: długie dni, wyższa temperatura; poznanie zjawisk atmosferycznych występujących o tej porze roku, np. burzy, tęczy – obserwowanie roślin, zwierząt przy użyciu lupy, np. owadów, płazów – poznawanie wybranych owadów np. pszczoł, mrówek, ich pożyteczności dla przyrody i ludzi – poznawanie owoców (truskawki, poziomki, czereśnie, porzeczki) dojrzewających latem; opisywanie ich wyglądu, smaku – poznawanie właściwości piasku, gliny poprzez zabawy – dbanie o rośliny doniczkowe uprawiane w pomieszczeniach, nazywanie wybranych, umieszczanie ich w nasłonecznionych miejscach	– zachęcanie do tworzenia zielnika – wymienianie nazw miesięcy należących do lata – poznawanie leczniczych właściwości wybranych roślin zielnych (np. rumianku, szalwii) – poznanie sposobów dbania o środowisko: • oczyszczanie wody • zakładanie filtrów na kominy fabryczne • karanie za łamanie praw przyrody – poznananie idei tworzenia parków narodowych, rezerwatów – uczestniczenie w zabawach badawczych związanych z oczyszczaniem wody, np. wykorzystywanie filtrów wykonanych z naturalnych materiałów (np. z piasku) – rozszerzanie doświadczeń i wiedzy na temat otaczającej rzeczywistości (z różnych dziedzin życia człowieka) – odpowiadanie na pytania, np.: <i>Do czego to służy? Skąd się to wzięło? Dlaczego to się porusza?</i> – zdobywanie informacji o świecie poprzez korzystanie z różnych źródeł wiedzy, np. literatury, czasopism, filmu, internetu – samodzielne przeprowadzanie doświadczeń w celu rozwiązywania aktualnie nurtujących problemów, np. określanie znaczenia kształtu kół w pojazdach dla sprawnego poruszania się
--	--	---	---

POZNAWCZY	Poznawcza	– poznawanie zasad dbania o zwierzęta hodowane w domu: karmienia ich, zapewnienia wizyt u weterynarza, zapewniania odpowiedniego miejsca na odpoczynek i sen, wychodzenia na spacer – nazywanie dorosłych i młodych zwierząt – poznawanie zagrożeń dla środowiska przyrodniczego wynikających z niszczycielskiej działalności ludzi, np. zatrucie wód, powietrza, gleby, zabijanie zwierząt dla futer, kłów, wycinanie lasów, wyrzucanie odpadów w niedozwolonych miejscach – nieniszczenie roślin, np. niełamanie gałęzi drzew – pomaganie zwierzętom, np. dokarmianie zwierząt w schronisku, ptaków zimą – wyrzucanie śmieci do kosza – sprzątanie placu zabaw, np. w czasie Dnia Ziemi – sadzenie drzew, kwiatów i dbanie o nie – niedeptanie trawników, klombów z kwiatami – szanowanie wody, niemarnowanie jej – wyjaśnianie określeń: <i>kwiaty chronione</i>, <i>zwierzęta chronione</i>; poznanie przedstawicieli ginących gatunków	– określanie, wskazywanie miejsca powstawania dźwięku, liczenie usłyszanych dźwięków – porównywanie słyszanych dźwięków, np. wysoki – niski, długi – krótki, ciche – głośny – nazywanie źródeł dźwięków – odtwarzanie rytmu w metrum 2/4, 3/4 4/4, wystukiwanego, wykłaskiwanego przez nauczyciela – poznawanie muzyki innych narodów – nabywanie umiejętności kreślenia w ograniczonej przestrzeni, w układzie szeregowym, linii będących elementami liter (linii prostych, pionowych, poziomych i ukośnych, falistych, zaokrąglonych, pętli, kół, owali) – rysowanie literopodobnych szlaczków na dużych płaszczyznach i w liniaturze – rozwijanie zainteresowania podejmowaniem prób pisania – określanie celowości nabywania umiejętności pisania
-----------	-----------	---	---

POZNAWCZY	Poznawcza	- rozwijanie wyobraźni przestrzennej (np. poprzez zastosowanie przestrzennych technik plastycznych, takich jak: konstruowanie, modelowanie itp., oraz pozostawianie swobody w zagospodarowaniu przestrzeni kartki w toku rysowania) - nabywanie wrażliwości dotykowej (poprzez kontakt z różnym materiałem przeznaczonym do działalności plastyczno-konstrukcyjnej, np. sznurkiem, watą, folią aluminiową, papierem ściernym, styropianem) - wyszukiwanie takich samych przedmiotów, obrazków, symboli graficznych - wskazywanie szczegółowych różnic pomiędzy dwoma przedmiotami, obrazkami - układanie złożonych kompozycji z figur geometrycznych według podanego wzoru - składanie pociętych obrazków w całość bez wzoru - kończenie rysowania danego przedmiotu według podanego wzoru - segregowanie danych symboli graficznych według przyjętego kryterium	
-----------	-----------	---	--

Zakładane efekty w obszarze rozwoju poznawczego

- a) **W ramach aktywności społecznej** (numery kompetencji: **1, 2, 6, 7**):
- Wykazuje zainteresowanie wiedzą o miejscu zamieszkania, Polsce, Unii Europejskiej, świecie i wszechświecie.
 - Ma poczucie bycia członkiem wspólnoty narodowej i etnicznej.
 - Dąży do organizowania i przekształcania rzeczywistości społeczno-kulturowej według własnych pomysłów.
 - Wykazuje się postawą pracy i motywacji do działania.
- b) **W ramach aktywności językowej** (numery kompetencji: **1, 2, 3, 4, 5, 6, 8**):
- Przejawia wrażliwość słuchową.
 - Uważnie słucha rozmówcy.
 - Prawidłowo artykułuje głoski.
 - Swobodnie posługuje się mową dla wyrażania swoich myśli, potrzeb, stanów emocjonalnych w codziennych sytuacjach.
 - Formuluje zdania poprawne pod względem gramatycznym.
 - W toku komunikowania się z innymi stosuje pozawerbalne środki wyrazu.
 - Mówiąc, przejawia postawę twórczą (swoista intonacja, wykonanie, interpretacja).
 - Chętnie korzysta z książek dla dzieci.
 - Zna nazwiska wybranych autorów i tytuły wybranych pozycji klasycznej literatury dziecięcej.
 - Recytuje z pamięci wiersze lub ich fragmenty.
 - Przejawia wrażliwość wzrokową.
 - Ma rozwinięty słuch fonematyczny.
 - Rozumie znaczenie znaków i symboli graficznych.
 - Potrafi czytać globalnie wyrazy.
 - Rozumie istotę pisania i czytania jako nośnika informacji (międzylingwistycznej komunikacji językowej).
 - Aktywnie uczestniczy w zabawach i zajęciach z elementami posługiwania się językiem obcym nowożytnym.
 - Aktywnie uczestniczy w zabawach i zajęciach z elementami posługiwania się językiem mniejszości narodowej, etnicznej lub językiem regionalnym.
- c) **W ramach aktywności artystycznej** (numery kompetencji: **1, 2, 3, 4, 7, 8**):
- Chętnie słucha muzyki, śpiewa znane mu piosenki.
 - Wyraża swoje potrzeby, emocje, uzdolnienia podczas śpiewu, tańca, gry na instrumentach.
 - Jest wrażliwe na piękno otaczającej je rzeczywistości.

- Rozumie znaczenie literatury w życiu człowieka.
- Wyraża własne refleksje na temat obejrzanych przedstawień teatralnych, podczas których identyfikuje się z bohaterami granymi przez aktorów.
- Przejawia zachowania niekonwencjonalne w czasie wykonywania zadań o charakterze otwartym, wymagającym postawy twórczej.
- Zna podstawowe zasady korzystania z wybranych urządzeń technicznych.
- Rozumie znaczenie techniki dla rozwoju człowieka.
- Posługuje się podstawowymi terminami z dziedziny sztuki.
- Wypowiada się na temat własnych upodobań artystycznych.
- Dbą o rozwój własnych zainteresowań z wybranej dziedziny sztuki.

e) **W ramach aktywności poznawczej** (numery kompetencji: **1, 3, 4, 5, 6, 7, 8**):

- Samodzielnie inicjuje zabawy zgodnie z własnymi pomysłami.
- Twórczo podchodzi do problemów pojawiających się w zabawach.
- Chętnie mówi o swoich zainteresowaniach.
- Poznaje upodobania innych osób.
- Korzysta w zabawach z pomysłów innych dzieci.
- Postrzega urządzenia techniczne (komputer, tablet) jako jedno z dostępnych źródeł wiedzy.
- Zna zasady odpowiedzialnego korzystania z urządzeń cyfrowych oraz zagrożenia, jakie może nieść nieprzestrzeganie tych zasad.
- Rozumie znaczenie poszczególnych zmysłów w poznawaniu otaczającej je rzeczywistości.
- Zna numery alarmowe służb ratowniczych.
- Zna proste rymowanki, wiersze i piosenki z repertuaru dziecięcego, potrafi odtworzyć je z pamięci.
- Jest skoncentrowane podczas zorganizowanych działań edukacyjnych.
- Dokonuje analizy, syntezy, porównania i klasyfikacji spostrzeganych przedmiotów.
- Poszukuje odpowiedzi na nurtujące je pytania, problemy.
- Z łatwością rozwiązuje proste zagadki logiczne.
- Dostrzega zależność pomiędzy skutkiem a przyczyną.
- Posługuje się cechami jakościowymi obiektów.
- Wymienia części ciała.
- Posługuje się określeniami dotyczącymi położenia przedmiotów w przestrzeni.
- Rozróżnia strony – lewą i prawą, wyznacza kierunki.
- Rozumie podstawowe określenie czasu.
- Prawidłowo posługuje się liczebnikami.

- Rozpoznaje i nazywa cyfry, tworzy z nich liczby od 0 do 10.
- Stosuje różne sposoby mierzenia.
- Rozpoznaje i nazywa figury geometryczne.
- Wykorzystuje w zabawach wybrane figury geometryczne.
- Dokonuje porównań miary i masy przedmiotów oraz objętości cieczy.
- Dostrzega zmiany dokonujące się w przyrodzie, określa je słownie.
- Rozpoznaje i poprawnie nazywa często spotykane rośliny i zwierzęta.
- Rozpoznaje zwierzęta niedostępne bezpośredniej obserwacji.
- Nazywa podstawowe zjawiska z zakresu przyrody ożywionej i nieożywionej.
- Wymienia główne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, rozumie konieczność jego ochrony.

ROZDZIAŁ 8. EWALUACJA PROGRAMU

Działania ewaluacyjne zawarte w programie odnoszą się do **oceny programu** pod względem jego zgodności z podstawą programową i obowiązującymi aktami prawnymi. Są one odpowiedzią na pytanie: **Czy program wychowania przedszkolnego zapewnia realizację podstawy programowej?**

Głównym źródłem informacji w procesie ewaluacji jest dyrektor przedszkola i nauczyciel przedszkola.

Podstawę do przeprowadzenia ewaluacji stanowią narzędzia ewaluacyjne (propozycje arkuszy znajdują się w załącznikach 2, 3, 4):

1. **Dyrektorski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego** (przed dopuszczeniem programu do użytku w przedszkolu) – arkusz zamknięty, jego składowe to: informacje podstawowe, zgodność programu z podstawą programową wychowania przedszkolnego, zgodność programu z obowiązującymi przepisami prawa, zawartość programu, możliwość wdrożenia programu, uwagi na temat programu,
2. **Nauczycielski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego** (arkusz przed dopuszczeniem programu do użytku w przedszkolu) – arkusz zamknięty, jego składowe to: informacje podstawowe, zgodność programu z podstawą programową wychowania przedszkolnego weryfikowana za pomocą 17 pytań, uwagi na temat programu,
3. **Nauczycielski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego** (arkusz po wdrożeniu programu w przedszkolu) – arkusz zamknięty, jego składowe to: informacje podstawowe, zgodność programu z podstawą programową wychowania przedszkolnego weryfikowana za pomocą 13 pytań oraz pytanie, czy program wymaga modyfikacji w zakresie m.in.: wsparcia całościowego rozwoju dziecka, rozwoju aktywności dziecka, potrzeb dziecka czy zastosowania różnych form i metod pracy.

Działania ewaluacyjne przebiegają wg dwóch etapów⁶².

Pierwszy etap dotyczy:

- oceny programu przez dyrektora przedszkola z wykorzystaniem narzędzia ewaluacyjnego pt. *Dyrektorski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego* (arkusz przed dopuszczeniem programu do użytku w przedszkolu) – załącznik nr 2,
- dyrektor zgodnie z art. 22a. ust. 6–8 Ustawy o systemie oświaty (Dopuszczenie do użytku programu wychowania lub nauczania) dokonuje oceny programu wychowania przedszkolnego – załącznik nr 5,
- oceny programu przez nauczyciela przedszkola lub zespół nauczycieli z wykorzystaniem narzędzia ewaluacyjnego pt. *Nauczycielski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego* (arkusz przed dopuszczeniem programu do użytku w przedszkolu) – załącznik nr 3.

Drugi etap dotyczy:

- oceny programu przez nauczyciela przedszkola lub zespół nauczycieli z wykorzystaniem narzędzia ewaluacyjnego pt. *Nauczycielski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego* (arkusz po wdrożeniu programu w przedszkolu) – załącznik nr 4.

⁶² W oparciu o: *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, ORE, Warszawa. Załączniki 2, 3, 4 są propozycjami przygotowanymi również według wymienionej publikacji.

Na podstawie tego etapu nauczyciel otrzyma nie tylko odpowiedź na pytanie kluczowe prowadzonej ewaluacji, lecz także informację na temat tego, czy podejmowane w trakcie wdrażania programu działania były użyteczne, adekwatne i skuteczne (kryteria ewaluacji) na rzecz całościowego rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym.

W efekcie nauczyciel otrzyma jednoznaczną i całościową ocenę, która doprowadzi do podjęcia decyzji o kontynuacji programu lub rezygnacji z jego realizacji.

BIBLIOGRAFIA

Bogdanowicz M., Kisiel B., Przasnyska M., *Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka*, WSiP, Warszawa 1994.

Borgensztajn J., Karczewska-Gzik A., Milewska M., Witkowska E., Malinowski M., *Wytyczne wraz z aneksem do tworzenia programów nauczania i scenariuszy zajęć*, ORE, Warszawa 2018.

Cybulska R., Derewlana H., Kacprzak A., Pęczek K., *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*, ORE, Warszawa 2017.

Czarnecki K. M., *Aktywność człowieka jako podstawowy potencjał jego rozwoju zawodowego*, Muzeum Historii Polski, 2006.

Czarnocka M., *Działania poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie edukacji włączającej. Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach i placówkach ogólnodostępnych*, ORE, Warszawa 2018.

Diagnoza dziecka w przedszkolu, <https://edurada.pl/artykuly/diagnoza-dziecka-w-przedszkolu/>

Dryjas K., Jas M., *Wspomaganie przedszkoli w rozwijaniu u dzieci kompetencji kluczowych*, Warszawa 2017.

Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 189, Rocznik 61, Wydanie polskie. Informacje i zawiadomienia, 4 czerwca 2018, *Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie*.

Jakubczyk K., *Metoda malowania dziesięcioma palcami (finger-painting)*, „Nauczyciel i Szkoła” nr 2 (52), 2012.

Jardzioch A. B., *Edukacja włączająca w Polsce*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Przymierza Rodzin w Warszawie.

Karbowniczek J., Kwaśniewska M., Surma B., *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Akademia Ignatianum, Kraków 2011.

Kwaśniewska M., Żaba-Żabińska W., *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej*, Grupa Edukacyjna S.A., Kielce 2016.

Marszałek L., *Działania transgresyjne wyrazem duchowej natury dziecka w wieku przedszkolnym*, UKSW, Warszawa, 2013.

„Podstawy Edukacji. Graniczność, Pogranicze, Transgresja” T. 10, red. K. Motyl, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2017, s. 21.

Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja, ORE, Warszawa.

Rafał-Luniewska J., *Wspieranie dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi razem – rodzice i szkoła*, ORE, Warszawa.

Ramowy program szkolenia w zakresie wspomagania przedszkoli w rozwijaniu kompetencji kluczowych dzieci, ORE, Warszawa.

Rozporządzenie MEN z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia-

ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).

Rozporządzenie MEN z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2017 r., poz. 1591, z późn. zm.).

Taraszkiewicz M., *Metody aktywizujące proces uczenia się, czyli jak uczyć lepiej*, Wydawnictwo Verlag Dashofer, Warszawa 2002.

Topińska Z., *Organizacyjne formy procesu kierowania rozwojem dzieci*, w: *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, red. M. Kwiatowska, WSiP, Warszawa 1985.

„Trendy” nr 4, 2016.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. *O systemie oświaty* (Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425).

Waloszek D., *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Kraków 2006.

Włoch S., *Pedagogika transgresyjna w wychowaniu przedszkolnym*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, T. XXXVII, Z. 1, 2018.

Wychowanie i nauczanie w przedszkolu. Przewodnik metodyczny, red. I. Dudzińska, WSiP, Warszawa 1983.

Zaremba L., *Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci i młodzieży. Identyfikowanie SPR i SPE oraz sposoby ich zaspokajania*, ORE, Warszawa 2014.

ANEKS

Spis aktów prawnych

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 59).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2017 r., poz. 1591 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1578 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomagania rozwoju dzieci (Dz. U. z 2017 r., poz. 1635 z późn. zm.).
- Dziennik Urzędowy C 189 Unii Europejskiej Rocznik 61, wydanie polskie. Informacje i zawiadomienia, 4 czerwca 2018, *Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie*.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz. U. z 2017 r., poz. 649 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 sierpnia 2018 r. w sprawie doradztwa zawodowego (Dz. U. z 2018 r., poz. 1675 z późn. zm.).
- Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (Podstawa prawna: Dz. U. z 2012 r., poz. 1169 – dokument ratyfikacyjny podpisany przez Prezydenta RP w dniu 6 września 2012;
- Oświadczenie Rządowe z dnia 25 września 2012 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1170);
- Obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych o sprostowaniu błędów z dnia 15 czerwca 2018 r. (Dz. U. z 2018, poz. 1217, art. 24).

Dyrektorski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego
(arkusz przed dopuszczeniem programu do użytku w przedszkolu)

Informacje podstawowe		
Nazwa programu:		
Zgodność programu z podstawą programową wychowania przedszkolnego		
Program zawiera cel wychowania przedszkolnego.	TAK	NIE
Program zawiera zadania przedszkola.	TAK	NIE
Program zawiera sposoby osiągania celów w czterech obszarach rozwoju: fizycznym, społecznym, emocjonalnym, poznawczym.	TAK	NIE
Program zawiera warunki i sposoby realizacji.	TAK	NIE
Program zawiera treści programowe zgodne z podstawą.	TAK	NIE
Program zawiera dodatkowe treści wykraczające poza zakres ustalony w podstawie programowej.	TAK	NIE
Program zawiera sposoby osiągania celów z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności do potrzeb i możliwości dzieci.	TAK	NIE
Zgodność programu z obowiązującymi przepisami prawa.	TAK	NIE
Zawartość programu		
Program odwołuje się do naukowej koncepcji wychowania przedszkolnego.	TAK	NIE
Program odwołuje się do kompetencji kluczowych z elementami preorientacji zawodowej.	TAK	NIE
Program zawiera wskazówki metodyczne.	TAK	NIE
Program proponuje metody i formy pracy.	TAK	NIE
Program proponuje sposoby diagnozowania rozwoju dzieci.	TAK	NIE
Program zawiera narzędzia ewaluacyjne.	TAK	NIE
Możliwość wdrożenia programu		
Program jest zgodny z koncepcją pracy przedszkola.	TAK	NIE
Zasoby materialne odpowiadają wymogom realizacji przedszkola.	TAK	NIE
Program otrzymał pozytywną opinię nauczyciela mianowanego lub dyplomowanego, posiadającego wykształcenie wyższe i kwalifikacje do pracy w przedszkolu lub zespołu nauczycieli.	TAK	NIE
Uwagi na temat programu		

.....
(data)

.....
(podpis dyrektora)

Nauczycielski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego

(arkusz przed dopuszczeniem programu do użytku w przedszkolu)

Informacje podstawowe			
Nazwa programu:			
Zgodność programu z podstawą programową wychowania przedszkolnego			
1.	Program zawiera cel wychowania przedszkolnego	TAK	NIE
2.	Program uwzględnia zadania przedszkola w zakresie:		
	Wspierania wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym obszarze jego rozwoju.	TAK	NIE
	Tworzenia warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa.	TAK	NIE
	Wspierania aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych.	TAK	NIE
	Zapewnienia prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez dzieci doświadczeń, które umożliwią im ciągłość procesów adaptacji, oraz udzielanie pomocy dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony.	TAK	NIE
	Wspierania samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania, z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań.	TAK	NIE
	Wzmacniania poczucia wartości, indywidualności, oryginalności dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie.	TAK	NIE
	Tworzenia sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo w ruchu drogowym.	TAK	NIE
	Przygotowywania do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne, realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji, pojawiających się w przedszkolu, oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci.	TAK	NIE
	Tworzenia sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki.	TAK	NIE
	Tworzenia warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.	TAK	NIE
	Tworzenia warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu oraz do konstruowania, majsterkowania, planowania i podejmowania intencjonalnego działania, prezentowania wytworów swojej pracy.	TAK	NIE
	Współdziałania z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka.	TAK	NIE

Kreowania, wspólnie z wymienionymi podmiotami, sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijania zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju.		TAK	NIE
Systematycznego uzupełniania, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.		TAK	NIE
Systematycznego wspierania rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole.		TAK	NIE
Organizowania zajęć – zgodnie z potrzebami – umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego – kaszubskiego.		TAK	NIE
Tworzenia sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.		TAK	NIE
3.	Program uwzględnia osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego w czterech obszarach rozwoju:		
	fizycznym	TAK	NIE
	emocjonalnym	TAK	NIE
	społecznym	TAK	NIE
	poznawczym	TAK	NIE
4.	Program zawiera warunki i sposoby realizacji.	TAK	NIE
5.	Program uwzględnia rodzaje aktywności dziecka.	TAK	NIE
6.	Program zawiera treści programowe.	TAK	NIE
7.	Program zawiera dodatkowe treści wykraczające poza zakres podstawy programowej.	TAK	NIE
8.	Program zawiera sposoby osiągania celów z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności do potrzeb i możliwości dzieci.	TAK	NIE
9.	Program odwołuje się do naukowej koncepcji wychowania przedszkolnego.	TAK	NIE
10.	Program odwołuje się do kompetencji kluczowych z elementami preorientacji zawodowej.	TAK	NIE
11.	Program zawiera wskazówki metodyczne.	TAK	NIE
12.	Program proponuje metody i formy pracy.	TAK	NIE
13.	Program proponuje sposoby diagnozowania rozwoju dzieci.	TAK	NIE
14.	Program zawiera narzędzia ewaluacyjne.	TAK	NIE
15.	Program jest zgodny z koncepcją pracy przedszkola.	TAK	NIE
16.	Zasoby materialne odpowiadają wymogom realizacji przedszkola.	TAK	NIE
17.	Program jest zgodny z obowiązującymi przepisami prawa.	TAK	NIE
Uwagi na temat programu			

.....
(data)

.....
(podpis(y) nauczyciela/zespołu)

Nauczycielski arkusz oceny programu wychowania przedszkolnego

(arkusz po wdrożeniu programu w przedszkolu)

Informacje podstawowe			
Nazwa programu:			
Zgodność programu z podstawą programową wychowania przedszkolnego			
1.	Program wspierał całościowy rozwój dziecka.	TAK	NIE
2.	Program umożliwił realizację zadań przedszkola.	TAK	NIE
3.	Program umożliwił osiągnięcie dojrzałości do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji (dotyczy dzieci 6-letnich) w obszarach: fizycznym, emocjonalnym, społecznym, poznawczym.	TAK	NIE
4.	Program umożliwił rozwój aktywności dziecięcej.	TAK	NIE
5.	Program uwzględnił potrzeby rozwojowe dzieci.	TAK	NIE
6.	Treści programowe i pozaprogramowe pozwoliły na uzyskanie efektów w czterech obszarach rozwoju dziecka: fizycznym, emocjonalnym, społecznym, poznawczym.	TAK	NIE
7.	Program umożliwił dostosowanie działań wychowawczo-edukacyjno-opiekuńczych do indywidualnych możliwości psychofizycznych i społeczno-emocjonalnych dziecka o harmonijnym, nieharmonijnym rozwoju oraz specjalnych potrzebach edukacyjnych.	TAK	NIE
8.	Program sprzyjał kształtowaniu jednocześnie jak największej liczby kompetencji kluczowych.	TAK	NIE
9.	Program umożliwił zastosowanie różnych form i metod pracy.	TAK	NIE
10.	Wykorzystane zostały sposoby diagnozowania rozwoju dzieci.	TAK	NIE
11.	Program oparty na modelu uczenia się ukierunkowanym na indywidualizację, samodzielność i autorealizację dziecka.	TAK	NIE
12.	Program angażował do działania m.in. rodziców, środowisko lokalne, instytucje samorządowe.	TAK	NIE
13.	Kontynuacja programu.	TAK	NIE
Program wymaga modyfikacji w zakresie:			

.....
(data)

.....
(podpis(y) nauczyciela/zespołu)

Art. 22a. Ustawy o systemie oświaty⁶³

(Dopuszczenie do użytku programu wychowania lub nauczania)

1. Nauczyciel lub zespół nauczycieli przedstawia dyrektorowi przedszkola lub szkoły program wychowania przedszkolnego lub program nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego na dany etap edukacyjny.
2. W przypadku innej formy wychowania przedszkolnego nauczyciel lub zespół nauczycieli przedstawia dyrektorowi przedszkola lub szkoły podstawowej program wychowania przedszkolnego.
3. W przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe, z wyjątkiem szkoły artystycznej, nauczyciel lub zespół nauczycieli prowadzących kształcenie zawodowe w danym zawodzie przedstawia dyrektorowi szkoły program nauczania tego zawodu. W przypadku szkoły artystycznej nauczyciel lub zespół nauczycieli prowadzących dane zajęcia edukacyjne artystyczne przedstawia dyrektorowi szkoły program nauczania danych zajęć edukacyjnych artystycznych.
4. Program wychowania przedszkolnego i programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3, mogą obejmować treści nauczania wykraczające poza zakres treści nauczania ustalonych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, treści nauczania ustalonych dla danych zajęć edukacyjnych w podstawie programowej kształcenia ogólnego albo treści nauczania ustalonych w formie efektów kształcenia dla danego zawodu w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego albo podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa artystycznego.
5. Program wychowania przedszkolnego i programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3, powinny być dostosowane do potrzeb i możliwości uczniów, dla których są przeznaczone.
6. Dyrektor przedszkola lub szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, dopuszcza do użytku w danym przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej, danej innej formie wychowania przedszkolnego lub szkole przedstawiony przez nauczyciela lub zespół nauczycieli odpowiednio program wychowania przedszkolnego lub programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3.
7. Dopuszczone do użytku w danym przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej, danej innej formie wychowania przedszkolnego lub szkole programy wychowania przedszkolnego lub programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3, stanowią odpowiednio zestaw programów wychowania przedszkolnego lub szkolny zestaw programów nauczania. Dyrektor przedszkola lub szkoły jest odpowiedzialny za uwzględnienie w zestawie programów wychowania przedszkolnego i szkolnym zestawie programów nauczania całości odpowiednio podstawy programowej wychowania przedszkolnego lub podstawy programowej kształcenia ogólnego ustalonej dla danego etapu edukacyjnego, a w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe - także podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego albo podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego, w których kształci szkoła.

⁶³ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. *O systemie oświaty* (Dz. U. 1991, nr 95, poz. 425 z późn. zm.).

8. Przepisów ust. 1–7 nie stosuje się do indywidualnych programów opracowywanych dla uczniów, o których mowa w art. 1 pkt 6 ustawy – Prawo oświatowe, oraz do indywidualnych programów nauki opracowywanych dla uczniów, o których mowa w art. 115 ustawy – Prawo oświatowe.
9. Programy nauczania zawodów podstawowych dla żeglugi morskiej mogą być dopuszczone do użytku w danej szkole po uzyskaniu pozytywnej opinii ministra właściwego do spraw gospodarki morskiej w zakresie zgodności z postanowieniami Międzynarodowej konwencji o wymaganiach w zakresie wykształcenia marynarzy, wydawania im świadectw oraz pełnienia wacht, 1978, sporządzonej w Londynie dnia 7 lipca 1978 r. (Dz. U. z 1984 r. poz. 201, z 1999 r. poz. 286 oraz z 2013 r. poz. 1092).
10. Programy nauczania zawodów podstawowych dla żeglugi śródlądowej mogą być dopuszczone do użytku w danej szkole po uzyskaniu pozytywnej opinii ministra właściwego do spraw żeglugi śródlądowej.
11. Programy nauczania zawodów podstawowych dla rybołówstwa mogą być dopuszczone do użytku w danej szkole po uzyskaniu pozytywnej opinii ministra właściwego do spraw rybołówstwa w zakresie zgodności z postanowieniami konwencji dotyczących wymagań w zakresie wykształcenia, wydawania świadectw oraz pełnienia wacht.

NOTATKI

NOTATKI